

Bostad Först i Karlstad

Per Folkesson

Bostad Först i Karlstad

Per Folkesson

FoU Velfärd Värmland

FoU-rapport

2017:1

Bostad Först i Karlstad

Per Folkesson

FoU-rapport 2017:1

ISSN 1651-2138

© Författaren

Distribution:

Karlstads universitet

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

FoU Valfärd Värmland

651 88 KARLSTAD

Tryck: Universitetstryckeriet Karlstads universitet, 2017

Sammanfattning

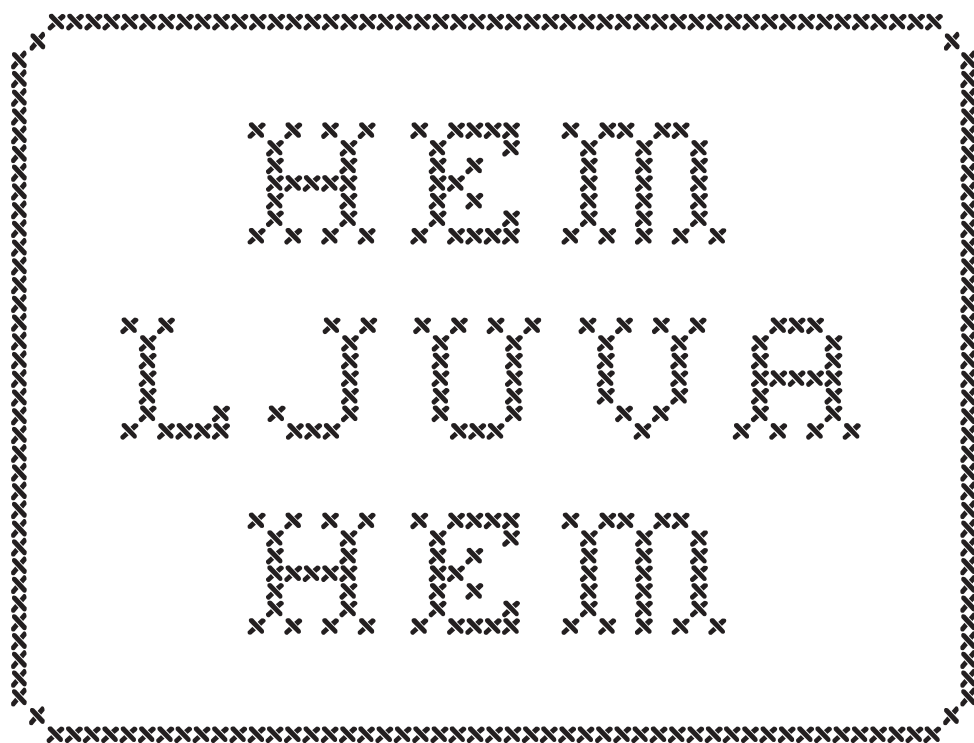
Den här FoU-rapporten utmynnar i en utvärdering av Bostad Först i Karlstad. FoU Välfärd Värmland åtog sig under hösten 2012 att följa denna verksamhet under tre år och att redovisa uppdraget i form av en utvärdering i rapportform. Den föreligger härmed.

Bostad Först är en i Sverige relativt ny modell för att genomföra insatser för hemlösa. Den härstammar från Housing First som är en amerikansk evidensbaserad metod. Det nya är att Bostad Först utgår från tanken att varje människa har behov av och rätt till bostad. Till skillnad från traditionella modeller som Boendetrappan ställs inga krav på behandling eller drogfrihet innan en hemlös person som vill ha en egen bostad erbjuds en sådan. Kontrakt tecknas direkt med hyresvärden. Tanken är att en egen bostad ger förutsättningar att ta tag i andra problem.

I Karlstad beslutade kommunens Arbetsmarknads- och socialförvaltning att införa Bostad Först som permanent verksamhet hösten 2012. Samtidigt gavs i uppdrag åt FoU Välfärd Värmland att utvärdera den med det särskilda villkoret att den skulle vara en kopia av en samtidigt pågående nationell utvärdering och bidra till densamma. Det visade sig dock omöjlig att genomföra utvärderingen enligt plan och en alternativ strategi utarbetades. I stället för en omfattande kvantitativ studie baserad på sju upprepade datainsamlingstillfällen under tre år genomfördes en så kallad strukturell analys i sex steg med fenomenet hemlöshet och verksamma och förebyggande insatser för hemlösa som kunskapsobjekt. Det blev något annat, och kanske blev det bättre.

Under utvärderingsperioden har sex personer deltagit i Bostad Först i Karlstad. Fem av deltagarna bodde kvar i sina bostäder efter drygt 2½ år vilket på goda grunder kan anses vara ett gott resultat. Det viktigaste resultatet av den strukturella analysen är att tillgänglighet, gott bemötande, stöd och tillit är avgörande för återhämtning och förändring för deltagarna i Bostad Först. Tillit utgår från ett hållbart stöd och gör det möjligt för flera hälsosamma fenomen att inträffa.

Undersökningarna har lett fram till den utvärderande slutsatsen att Bostad Först i Karlstad är en mycket värdefull verksamhet så länge den är trovärdig. Det är den genom att dels ha tillgång till bostäder att erbjuda personer som saknar hem dels ha tillgång till vägledare som erbjuder ett pålitligt och ändamålsenligt stöd.

HEM

LOVA

HEM

någon annans namn på dörren
alltid någon annans namn
någon annans post
någon annans köksbord och
någon annans hem

staden lärde oss snabbt
att sänka blicken i trappuppgångarna
öva bort våra namn i
tysta samtal med oss själva

Jenny Wrangborg, 2014, ur *Vad ska vi göra med
varandra*

– **(I 2) HEM-LÖS.** som saknar hem; ofta känslöbetonat, med särskild tanke på saknaden av de andliga värden som äro förbundna med ägandet av ett hem; äv. bildl.:som icke känner sig hava ett hem l. ngn fast punkt i tillvaron, som känner sig ss. en främling (gentemot sin omgivning l. i livet l. i den tid varunder han lever). Jag hemlös är. **ATTERBOM** *Lyr.* 2: 305 (**1810**). Hemlös som en tiggare. **LAGERLÖF** *Drottn.* 92 (**1899**). Man behöver ej vara programmatiskt bitter för att känna sig hemlös i det nutida livet. *NordT* **1928**, s. 374.

Avledn.:

– **hemlöshet**, r. l. f. eg. o. bildl. *SvLittFT* **1837**, sp. 451. *2NF* 34: Suppl. s. 206 (**1922**).

(Svenska Akademiens ordbok)

Förord

FoU Välfärd Värmland vid Karlstads universitet har som uppgift att bidra till kunskapsbaserad utveckling inom socialtjänsten i länets kommuner samt inom angränsande verksamheter i landstinget i Värmland. De uppdrag som genomförs utgår från de kunskaps- eller utvecklingsbehov som finns inom kommunernas eller landstingets välfärdsverksamheter. Resultatet av de projekt som bedrivs har oftast ett generellt intresse för flera verksamheter och de förväntas bidra till en långsiktig kunskapstillväxt. Samtliga projekt som genomförs inom FoU Välfärd Värmland utgår från ett grundläggande vetenskapligt förhållningssätt. De projektarbeten och studier som genomförs publiceras vanligen i denna rapportserie.

Denna rapport handlar om ett nytt sätt att tänka och genomföra insatser för några av samhällets mest utsatta - hemlösa med missbruksproblematik. Traditionella arbetsmodeller har inneburit att hemlösa personer med denna problematik först ska upphöra med sitt missbruk innan de är kvalificerade för ett eget boende. Det nya sättet att tänka och som numera tillämpas i Karlstads kommun innebär att hemlösa personer erbjuds ett eget hyreskontrakt oavsett missbruk. Den bärande tanken är att ett av människans mest basala behov är att ha tak över huvudet.

Detta nya sätt att tänka och bedriva socialt arbete kallas Bostad Först. Modellen har sitt ursprung, har evidensprövats och visat sig vara framgångsrik i USA men också många andra länder. Bostad Först är den modell som Socialstyrelsen rekommenderar eftersom det visat sig att om man har en bostad så blir det lättare att vänja sig av med ett missbruk än om man lever på gatan. I Sverige har flera kommuner infört Bostad Först i projektform, men i Karlstad togs år 2012 ett djärvt beslut om att införa Bostad Först som permanent verksamhet.

Hösten 2012 fick FoU Välfärd Värmland i uppdrag av Karlstads kommun att utvärdera Bostad Först med tillämpning av samma metodologi som användes för utvärderingar av Bostad Först på nationell nivå. Av olika anledningar blev det omöjligt att följa denna plan varför en ny utarbetades som innebar att flera relaterade studier genomfördes, bland annat en textanalys av hemlösas egna berättelser, en begreppsanalys av begreppen hem och hemlös och en intervjustudie.

I föreliggande rapport presenteras den svenska bostadssituationen, Housing First och Bostad Först som metod och bakgrund inför en redovisning av de metoder som tillämpats och resultatet av de undersökningar som genomförts av Bostad Först i Karlstad. Ansvarig utvärderare för FoU Välfärd Värmland är Per Folkesson fil dr i socialt arbete. I den inledande sammanfattningen skriver han så här om utvärderingen "Det blev något annat, och kanske blev det bättre?" och jag är benägen att svara ja på den frågan. Jag hoppas att rapporten blir en inspirationskälla för fler kommuner att ta steget att tänka om och tänka nytt.

FoU Välfärd Värmland, Karlstads universitet, juni 2017

Anna Gund

Föreståndare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING.....	15
1.1 VERKSAMHETENS BAKGRUND OCH SAMMANHANG.....	16
1.2 HEMLÖSHET	21
1.2.1 Hemlöshetens synlighet och hemlöshetsarbetets åtgärdssystem.....	25
1.3 HOUSING FIRST	29
1.3.1 Bostad Först.....	32
1.3.2 Bostad Först i Karlstad.....	33
1.4 UPPDRAGET ATT UTVÄRDERA BOSTAD FÖRST I KARLSTAD.....	44
2 METOD	47
2.1 DEN PLANERADE UTVÄRDERINGEN	47
2.2 EN ALTERNATIV METODOLOGI	55
2.2.1 Frågan om problemet – inledande reflektioner.....	56
2.2.2 Frågan om begreppen	57
2.2.3 Frågan om "vardagskunskapen" – valet av ett perspektiv.....	60
2.2.4 En vägledande strategi för det fortsatta arbetet	66
3 RESULTAT.....	73
3.1 BILDER AV HEMLÖSHETENS VARDAG	74
3.2 HEMLÖSHETENS "BESTÅNDSDELAR"	79
3.3 HEMLÖSHET SOM "NÅGOT ANNAT"	80
3.4 "VAD GÖR X MÖJLIGT?"	86
3.5 JÄMFÖRELSE	92
3.6 KONKRETA ERFARENHETER	93
3.6.1 Ett nytt helhetskoncept.....	94
3.6.2 Vägledarnas reflektioner	105
3.7 SAMMANFATTNING AV DEN STRUKTURELLA ANALYSEN	112

4 DISKUSSION.....	115
4.1 KVARBOENDE, STÖD OCH UTVECKLING <u>EFTER</u> BOSTAD FÖRST	115
4.2 EN PARADOX	121
4.3 EN METODOLOGISK DISKUSSION	123
4.4 KORT OM SAMVERKAN OCH SAMARBETE.....	128
4.5 UTVÄRDERING	132
REFERENSER	135
BILAGA 1-5	145

1 Inledning

Den här rapporten redovisar den utvärdering som FoU Valfärd Värmland fick i uppdrag att genomföra av Bostad Först i Karlstad av kommunens Arbetsmarknads- och socialförvaltning hösten 2012. Den har författats av fil dr Per Folkesson för FoU Valfärd Värmlands räkning men två av textavsnitten har skrivits av Jörgen Widing och Thomas Österlie¹ under ett nära samarbete med Per Folkesson. Det är avsnitten *1.3.2 Bostad Först i Karlstad* och *3.6 Konkreta erfarenheter*. Dessa båda textavsnitt har skrivits som utkast av Jörgen och Thomas med Per som handledare och slutredigerare av texten.

Rapporten inleds med en redovisning av bakgrunden till och det nationella och internationella sammanhanget för Bostad Först i Karlstad. Därefter följer en presentation av forskning, teorier och diskussioner av fenomenet och begreppet hemlöshet ur några olika perspektiv. Utvärderingsuppdraget FoU Valfärd Värmland åtog sig att genomföra, dess syfte, huvudfrågeställning och delfrågeställningar redovisas därefter.

Uppdraget att utvärdera Bostad Först i Karlstad visade sig av olika anledningar omöjligt att genomföra enligt den plan som först utarbetades. En ny utvärderingsstrategi och metodologi utvecklades efter cirka två år. Den innebar att en så kallad strukturell analys (Danermark, Ekström, Jakobsen & Karlsson, 2003) baserad på kvalitativa data genomfördes i stället för den kvantitativa som var planerad från början. En strukturell analys (ibid.) genomförs i sex steg; Beskrivning – Uppdelning – Abduktion – Retroduktion - Jämförelser – Konkretisering. Syftet är att undersöka vilka villkor och mekanismer som kan ge upphov till ett visst fenomen, för att producera praktiskt användbar kunskap, om *hemlöshet* i detta fall. Och i denna utvärdering också kunskap om *förebyggande av hemlöshet* och *verksamma insatser för hemlösa*.

De vetenskapliga metoder som tillämpats redovisas i rapportens metodkapitel och därefter resultaten av den strukturella analysens sex

¹ De har båda under hela verksamhetstiden varit anställda för att genomföra Bostad Först i Karlstad som vägledare.

steg. De viktigaste resultaten av de undersökningar som genomförts presenteras i avsnittet *3.7 Sammanfattning av den strukturella analysen*. Rapporten avslutas med ett diskussionskapitel som innehåller reflektioner framförallt över studiernas resultat och en värdering av Bostad Först i Karlstad som verksamhet.

1.1 Verksamhetens bakgrund och sammanhang

Bostad Först är ursprungligen en benämning på ett visst sätt att tänka och arbeta med personer som saknar egen bostad, namnet på en metod. Bakgrunden till att denna metod med rötter i USA börjat tillämpas i Sverige sedan några år tillbaka är det faktum att många människor i vårt samhälle saknar en plats i tillvaron om vilken de kan säga "detta är mitt hem". De saknar en egen bostad och står utanför världen, tillvaron och samhället i en avgörande bemärkelse. Oavsett allt, kön, ålder, etnicitet, sexualitet, nationalitet, medborgarskap är de i en ständigt pågående rörelse, från en plats till en annan. Tempot i denna rörelse kan variera men var de än befinner sig, varifrån de än kommer och vart de än är på väg, är de aldrig på väg hem, till sig, till sitt hem.

Under en vecka i maj 2011² uppskattade Socialstyrelsen (2012) att denna ovissa situation förelåg för cirka 34 000 personer³ i vårt land. Swärd och Eriksson (2014) skriver att en radikal förändring av "det svenska hemlöshetslandskapet" äger rum för närvarande. De hemlösa blir fler och fler framförallt i åldersgruppen 19 - 24 år. De refererar till en undersökning som visar att antalet barn i hemlösa hushåll i Malmö ökade med över 40% under 2014, från 329 till 467. De påpekar också att bostadspolitiken nedprioriterats i vårt land sedan Bostadsdepartementet avskaffades 1991. Sverige saknar till skillnad från sina nordiska grannländer en nationell hemlöshetsstrategi och landets kommuner tvingas därigenom till kortsiktiga och dyra nödlösningar hän-

² Denna uppskattning gjordes alltså innan de stora flyktingströmmarna till Sverige 2012 – 2015.

³ 64 % män och 36 % kvinnor. 33 % av männen var utrikes födda och 39 % av kvinnorna, 5 % var 65 år eller äldre, 40 % hade missbruksproblem och 36 % var drabbade av psykisk ohälsa.

visade till en så kallad sekundär bostadsmarknad⁴. Samhällets åtgärder inriktas huvudsakligen mot enskilda individer och i bristande utsträckning mot åtgärder på politisk och strukturell nivå och generella faktorer som orsakar att människor blir hemlösa (Svärd & Eriksson, 2014).

Bostadsfrågan blev het i februari 2016 samtidigt som slutarbetet med denna rapport pågick för fullt. Varje dag denna månad fanns något nytt att läsa i detta ämne och reportagen löpte stafett i dagspress, radio och TV. SVT Nyheter granskade den akuta bostadsbristen i landet med utgångspunkt i följande frågeställningar: Hur ser den ut, och vad får den för konsekvenser? Rubriken för eller referensen till granskningsprojektet var #bostadsökes. Via SVT:s hemsida informerades att över 700 000 nya bostäder måste byggas på mindre än 10 år, att larmrapporter om bostadsbristen i landet avlöser varandra, att det inte bara är ett storstadsfenomen, att bostäder blivit hårdvaluta på en svart marknad och att det framförallt är unga människor som är drabbade. På skottdagen kom nyheten att 6,8 miljarder plockats ut ur de kommunala bostadsbolagen under de senaste fyra åren "samtidigt som det behövdes pengar, både för att bygga nya bostäder och för att renovera miljonprogramsområden" (SVT, 2016). Personer som står utanför bostadsmarknaden fick möjlighet att framträda och berätta sina personliga berättelser som alla hade det gemensamt att ingen lyckats få någon egen bostad hur de än försökt. Vissa riskerade att förlora sitt arbete eftersom de saknade bostad, andra kom inte ens i fråga för ett arbete av samma skäl.

Hans Lind (SVT, 2016), professor i fastighetsekonomi vid KTH, menar att politiker och beslutsfattare på såväl statlig som kommunal nivå "har nonchalerat att vi har en stor grupp människor med ganska låga inkomster som också måste kunna hitta en bostad på marknaden". Fler billiga bostäder måste byggas menar han med avseende

⁴ "Hemlöshet är ingen egenskap hos den enskilde individen, utan uppstår i ett visst sammanhang. Hur bostadsmarknaden fungerar är av central betydelse. En faktor som spelar en stor och växande roll är uppkomsten av *en sekundär bostadsmarknad* (min kursivering), som består i att kommunerna genom socialtjänsten hyr bostäder som i sin tur hyrs ut med särskilda villkor till enskilda, som inte har möjlighet att skaffa en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden. Dessa insatser syftar till att bli en språngbräda till bostadsmarknaden men tenderar att i stället bli långvariga eller i det närmaste permanenta bostadslösningar." (Boverket, 2010, sidan 3)

på dessa grupper och att det inte är något olösligt problem. En fungerande bostadsmarknad ska rikta sig till alla grupper i ett samhälle och inte bara till dem med höga inkomster och god ekonomi. Den haltande svenska bostadsmarknaden är ett dilemma inte bara för dem som står utanför den utan för alla eftersom dyra bostäder måste subventioneras med skattemedel för att människor med låga inkomster ska kunna bo i dem.

Boverket (2010) har analyserat de hinder som finns för människor att kunna träda in på bostadsmarknaden och hur dessa hinder kan leda till hemlöshet. Det påpekas att hemlöshet inte ska betraktas som en egenskap hos en människa utan ett fenomen som uppstår i ett visst sammanhang. Central betydelse i detta sammanhang har bostadsmarknaden och dess sätt att fungera.

Om orsakerna till att människor stängs ute från bostadsmarknaden endast vore relaterade till sociala, psykiska eller fysiska problem hos den hemlöse själv, är hemlöshet tveklöst en socialtjänstfråga. Men socialtjänsten runt om i landet vittnar om att de möter människor utan andra problem än att de inte klarar av att få en bostad via den reguljära bostadsmarknaden. Det finns således en typ av hemlöshet som inte är kopplad till den hemlöses egna sociala eller andra problem som kräver vård, behandling eller socialt stöd. Utan problemet är att det finns människor som inte av egen kraft och förmåga lyckas ta sig över trösklarna på den vanliga hyresmarknaden. (Boverket, 2010, sid 7)

Ett syfte med Boverkets analys var att återföra hemlöshetsfrågan dit där den hör hemma, till bostadspolitiken. När hemlöshetsfrågan utgår från att en hemlös person inte är kapabel att klara av ett eget boende konstrueras hemlöshet som ett individproblem. Förklaringsmodeller som påtalar brister i bostadsmarknadens funktionssätt tonas ner eller exkluderas vilket är problematiskt, eller helt enkelt fel.

En paradox som Boverkets (2010) analys påvisar är att det finns fler andrahandskontrakt och att den sekundära bostadsmarknaden växer i kommuner där det råder balans eller överskott av lediga bostäder. Tillgången till bostäder på bostadsmarknaden visar sig således vara en otillräcklig förklaring till hemlöshet. Hemlöshet ska framför allt betraktas och åtgärdas som ett bostadsmarknads- och bostadspolitiskt problem och omfatta faktorer som bostadsbyggande, reglerings-system, fastighetsägares intressen, krav, strategier och faktiska fördelning av lägenheter till dem som söker en bostad.

En bostadssökande måste uppfylla vissa kriterier för att få en bostad, eller kanske riktigare uttryckt, inte vara förbunden med vissa försvårande omständigheter som låg inkomst eller en misskrediterande personlig historik som rymmer händelser som tidigare avhysningar, obetalda hyror eller andra störningar. Både låg inkomst och en viss personlig bakgrundshistoria är besvärande hinder på den hyresmarknad som så gott som alltid är enda alternativet för människor som inte kommit in på eller av olika anledningar halkat av bostadsmarknaden.

Boverket (2010) fokuserar i sin analys två allmänna kategorier av bostadssökande:

- Personer som är helt nya på hyresmarknaden som unga vuxna som vill flytta hemifrån och invandrare.
- Personer som hamnat utanför bostadsmarknaden och behöver återetablera sig på grund av missbruk, sociala eller psykiska problem eller för att de blivit vräkta på grund av obetalda hyresskulder.

Fastighetsägare och bostadsföretag avgör själva hur och till vem de vill hyra ut sina bostäder. De kan fördela sina lägenheter helt efter eget tycke utan att behöva motivera detta. Det är fastighetsägarens rätt att avgöra vilka krav och villkor som ska uppfyllas och fördelningsprinciperna är inte alltid genomskinliga. Goda boendereferenser är viktiga då de styrker att den sökande är skötsam. Att störa grannar är allvarligt. Framförallt hyresskulder men även andra skulder och betalningsanmärkningar är försvårande omständigheter. Den som

tidigare misskött sig i sitt boende får stora problem att återkomma på bostadsmarknaden och fastighetsägare tar numera kreditupplysningar rutinmässigt på eventuella blivande hyresgäster. (Boverket, 2010)

Kända missbrukare har stora svårigheter att få ett hyreskontrakt på den ordinarie hyresmarknaden eftersom fastighetsägare inte vill ta risken att andra hyresgäster blir störda. Även andra kategorier av "udda" personer som de med psykisk ohälsa eller som skrivs ut från fängelser eller vårdinrättningar och saknar inkomst har svårare än andra att finna en egen bostad (Boverket, 2010).

Relationerna mellan fastighetsägare och politiker, chefer och socialarbetare behöver också belysas för att få en tydlig bild av den svenska bostadsmarknadens verkligheter. För att kommunerna ska kunna hjälpa hemlösa krävs att fastighetsägarna i en kommun har förtroende för socialtjänstens handläggare och att det finns ett etablerat och gott samarbete. Boverkets (2010) analys visar att socialtjänsten anpassar sig till de villkor fastighetsägare ställer för att få tillgång till lägenheter som socialtjänsten sedan åtar sig att fördela till pålitliga och skötsamma klienter. Socialtjänsten går i god för sina klienter och deras skötsamhet.

Socialtjänsten försöker få tillgång till så många övergångslägenheter som möjligt för att kunna administrera hemlöshetsarbetet. Socialtjänstens sekundära bostadsmarknad kan därigenom ses som en nisch inom ett område som andra aktörer kontrollerar. Socialtjänsten som människobehandlande organisation må utöva makt genom frontlinjebyråkraterna i relation till dess klienter, men som organisation är makten begränsad. (Knutagård, 2009, sid 85)

Ett gott samarbete med fastighetsägare ses därför som ett av de främsta redskapen i arbetet mot hemlöshet.

1.2 Hemlöshet

När FN:s generalförsamling sammanträdde i Paris den 10 december 1948 proklamerades resolution 217 A, The Universal Declaration of Human Rights, som en gemensam standard för alla medlemsländer (UN, 1948). Den gäller fortfarande och punkt 1 i Article 25 har följande lydelse:

1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control. (UN, 1948)

UNECE⁵ (2015) har utarbetat rekommendationer och riktlinjer för hur den folk- och bostadsräkning som planeras i Europa under 2020 bör genomföras. Syftet med riktlinjerna är att öka jämförbarheten mellan Europas länder genom att identifiera och definiera vissa centrala begrepp. Hemlöshet är ett av dessa begrepp.

Persons with no usual place of residence: the 'homeless'
779. There are some persons who do not usually live in either private or institutional households. These are often referred to as the 'homeless'. However, 'homelessness' is essentially a cultural definition based on concepts such as 'adequate housing', 'minimum community housing standard' or 'security of tenure', which can be implemented in different ways by different communities. For certain policy purposes, some persons living in institutions may be considered as 'homeless' persons, as can people who frequently stay temporarily with different households, without secure

⁵ United Nations Economic Commission for Europe.

access to any one. As such, 'homelessness' is not a clearly defined characteristic for the purposes of international comparisons. Rather, distinct categories that are more precisely defined should be used;

780. For tabulations of 'homelessness' the following two categories can be considered:

(1.0) Primary homeless (or roofless): This category includes persons living in the streets without a shelter that would fall within the scope of living quarters (see paragraph 872).

(2.0) Secondary homeless (or houseless): This category includes persons with no place of usual residence who make use of various types of accommodations (including dwellings, shelters, institutions for the homeless or other living quarters) and have a roof over their heads at the census reference time. This category includes persons living in conventional dwellings but who report having no usual address on their census form. Such people are to be regarded as usually resident at the address at which they are enumerated (see paragraph 401(a)) and as part of the household at that address. (UNECE, 2015, sidan 164)

FEANTSA⁶ är ett europeiskt nätverk verksamt i 30 länder. Det grundades 1989 för att fokusera hemlöshet, fattigdom och social utslagning i Europa. För att underlätta internationella samtal, datainsamlingar, debatter och gemensamma problemformuleringar i de europeiska länderna har FEANTSA formulerat en typologi (ETHOS⁷) för hemlöshet:

- *rooflessness (without a shelter of any kind, sleeping rough)*

⁶ The European Federation of National Organisations working with the Homeless, www.feantsa.org.

⁷ ETHOS – European Typology on Homelessness and Housing Exclusion.

- *houselessness (with a place to sleep but temporary in institutions or shelter)*
- *living in insecure housing (threatened with severe exclusion due to insecure tenancies, eviction, domestic violence)*
- *living in inadequate housing (in caravans on illegal campsites, in unfit housing, in extreme overcrowding).* (FEANTSA, 2016)

Hemlöshet är ett komplext fenomen och ska inte betraktas som en egenskap hos en person utan som en *situation* en person kan befinna sig i (Socialstyrelsen 2012, 2016). Det är en situation som uppstår i ett visst sammanhang (Boverket, 2010) och som kan vara temporär, episodisk eller kronisk (Stockholms Stadsmission, 2014). Socialstyrelsen (2016) särskiljer fyra olika typer av hemlöshetssituationer; akut hemlöshet, boende på institutioner och i kategoriboenden, långsiktig boendelösning och eget ordnat kortsiktigt boende.

Akut hemlöshet⁸ (situation 1) innebär att en person är hänvisad till akutboende, härbärge, jourboende, skyddat boende som exempelvis kvinnojourer, eller sover utomhus eller i offentliga utrymmen. Boende på institutioner och i kategoriboenden⁹ (situation 2) innebär att en person är intagen eller inskriven på antingen kriminalvårdsanstalt, behandlingsenhet eller stödboende inom socialtjänsten, landstinget eller hos en privat vårdgivare, alternativt på HVB-hem eller SiS-institution, och har en utskrivningstid inom tre månader, och saknar egen bostad inför utskrivningen eller utflyttningen. Hit räknas även personer som skulle ha skrivits ut eller flyttat ut, men är kvar då de inte har någon egen bostad. Långsiktig boendelösning¹⁰ (situation 3) innebär att en person har en bostadssituation som kommunen ordnat

⁸ Cirka 4500 personer varav 280 "uteliggare" (Socialstyrelsen, 2012). Stockholms Stadsmission (2014) nämner att den senare siffran är omtvistad och att egna beräkningar visar att 400 personer enbart i Stockholm befinner sig i en situation av akut hemlöshet genom att sova utomhus eller i offentliga utrymmen.

⁹ 5600 personer (Socialstyrelsen, 2012).

¹⁰ 13 900 personer hänvisade till den så kallade sekundära bostadsmarknaden (Socialstyrelsen, 2012).

som till exempel försökslägenhet, träningslägenhet, socialt kontrakt eller kommunalt kontrakt på grund av att personen inte får tillgång till den ordinarie bostadsmarknaden. Det handlar om boendelösningar med någon form av hyresavtal där boendet är förenat med tillsyn eller särskilda villkor eller regler. Eget ordnat kortsiktigt boende¹¹ (situation 4) innebär att en person bor tillfälligt och kontraktslöst hos kompisar, bekanta, sin familj eller släktingar eller har ett tillfälligt inboende- eller andrahandskontrakt kortare än tre månader hos släkt, vänner eller andra privatpersoner. (Socialstyrelsen, 2016)

Utöver de fler än 30 000 personer som befinner sig i någon av ovanstående fyra typer av hemlöshetssituation finns också ett okänt antal personer som ständigt löper risk att bli hemlösa genom att förlora sitt arbete, sitt försörjningsstöd, hamna i en svår personlig kris, bli vräkta. Eller genom att tvingas till flykt från sitt hem i sitt hemland för att undkomma krig eller förföljelse, vilket är högaktuellt i dag 2016 under den största flyktingströmmen i Europa sedan andra världskriget.

Det finns ingen allmängiltigt överenskommen definition av vad som ska menas med hemlöshet och fenomenet som sådant kan ses som en process (FEANTSA, 2016), en situation (Socialstyrelsen, 2016) eller en egenskap¹² hos en person (Knutagård, 2009). Det finns flera samtidiga perspektiv på hemlöshet och vem som har ansvaret för hemlösa människor och deras hemlöshet.

En intressant skillnad framträder mellan Socialstyrelsens och ETHOS fyra kategorier. Socialstyrelsen fokuserar vad en person har tillgång till medan ETHOS fokuserar en avsaknad, brist eller osäkerhet. Det ligger nära till hands att tänka att denna skillnad har att göra med "vem som talar" och med "talarens" uppdrag, utgångspunkter och intressen. En relativt fristående och frispråkig ideell organisation å ena sidan eller en myndighet med formellt ansvar å den andra, vilket kan leda till skillnader i språkbruk, definitioner och beskrivningar. Myndighetens typologi synliggör en *tillgång och möjlighet* medan den

¹¹ 6 800 personer (Socialstyrelsen, 2012).

¹² Exempelvis en persons vilja och val, motivation att förändra sin situation, pålitlighet eller skötsamhet och så vidare.

ideella organisationen synliggör *osäkerhet och brister*. Myndighetens perspektiv framstår som mer individfokuserande och den ideella organisationens som mer öppet för allmänpolitiska och strukturella perspektiv.

Peter Grönlund, manusförfattare och regissör av filmen *Tjuvheder*¹³, uttrycker sig på följande sätt i en intervju i *Situation Stockholm*.

– Jag brukar formulera det som att det är en historia som handlar om ansvar – om individens ansvar i samhället kontra samhällets ansvar för individen. Så vrids och vänds de här ansvarsfrågorna på olika sätt. Och förhoppningsvis så lämnar man publiken med ett antal frågeställningar – sociala, politiska, om solidaritet kontra egoism. Såna frågor. Det är vad filmen är för mig. (Stolt, 2015a, sidan 20)

1.2.1 Hemlöshetens synlighet och hemlöshetsarbetets åtgärdssystem

Socialstyrelsen (2012) anger tre ”domäner” för vad som kan anses utgöra ett hem.

- *En fysisk domän som innebär en ändamålsenlig bostad eller ett utrymme som svarar mot den enskildes och hans eller hennes familjs behov.*
- *En juridisk domän som innebär besittningsskydd, dispositionsrätt eller äganderätt till bostaden.*
- *En social domän som innebär möjlighet att upprätthålla ett privatliv och sociala relationer.*

¹³ En film som genom sin undertext eller sitt bakgrundspanorama bland annat kan sägas handla om hemlöshet. Filmen inleds till exempel med att dess huvudperson Minna förlorar sin bostad.

Domän är som framgår ett genomgående begrepp i Socialstyrelsens (2012) sammanfattning av vad som kan anses vara ett hem. Begreppet *domän* härstammar från eller är närbesläktat med latinska ord som *dominus*-härskare, *dominium*-egendom, *domus*-hem. Det syftar på en plats och att ha makt över denna plats. Denna platsfokuserande definition är materiell, geografisk och rättslig till sin karaktär och kan sägas vara socialpragmatisk vilket väl kan förstås utifrån Socialdepartementets, Socialstyrelsens och den kommunala socialtjänstens uppdrag att främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Myndigheternas uppdrag och ansvar kan sägas vara att förse människor med en plats, en domän, där de har rätt och möjlighet att leva sina liv som skötsamma individer under ordnade förhållanden.

Knutagård (2009) har undersökt "hemlöshetsarbetets åtgärdssystem". Det vill säga hur socialarbetare försöker skapa ordnade förhållanden för alla som vistas stadigvarande i en kommun. När det gäller hemlösa personer inleds åtgärdsprocessen med att socialarbetaren "tillskriver dem en byråkratisk identitet", hänför dem till en viss kategori av hemlöshet för att med utgångspunkt från denna kategorisering åtgärda deras hemlöshet genom att hänvisa dem till ett visst boendalternativ som motsvarar behoven och förutsättningarna för denna kategori.

Åtgärder aktualiseras dock först i och med att ett problem blivit synligt och benämnt som ett sådant. Knutagård (2009) relaterar sina undersökningar bland annat till en moralgeografisk referensram. Den utgår från att alla platser i det offentliga rummet inte alltid är tillgängliga för alla människor. Platser och tidpunkter är förknippade med normativa moraliteter. Vissa människor som befinner sig på en viss plats vid en viss tidpunkt är fel människor att befinna sig på denna plats vid denna tidpunkt. De hör inte hemma där och då.

En hemlös människa kan sägas vara en människa som alltid är fel människa på alla platser vid alla tidpunkter. De hör inte hemma någonstans. Aldrig. De har ingen plats de har självklar och oomtvistlig rätt att befinna sig på, någonsin. De är alltid i någon mening på fel plats och riskerar alltid att bli ivägkörda från den plats där de befinner sig – eftersom den aldrig är deras hem.

Så länge en "felaktighet" av detta slag inte upptäcks och blir synlig, finns inget problem som kräver åtgärder. Innan "felaktigheten" blivit synlig och problematiserats kan en, flera eller många bo på en parkbänk, under en bro, bakom ett plank, i en låda, i ett cykelförråd - eller i stort sett på vilken plats som helst som står att finna. Så länge en "felaktighet" inte syns finns ingen anledning att göra något, hur förtvivlat svår situationen än må vara för den som bor och lever så. Det finns inget problem så länge det är osynligt och när det väl blivit synligt verkar det vara just synligheten som är problemet, vilket leder till åtgärder för att förflytta problemet utom synhåll – "nämligen att osynliggöra den synliga hemlösheten genom att få in människor från gatan in i värmen"¹⁴.

Det beror på vem som gör vad och när på en specifik plats. Skateboardåkning är inte problematiskt på ödetomtens ramper, men att tälta där skapar problem. Att sitta ned en stund på en parkbänk är inte heller något problem, men att göra den till sin boplatz förändrar platsens funktion och belyser dess gränser. Jag har försökt visa hur dessa platser vid vissa tillfällen görs om till hemlösas boplatser och hur ibland, genom att personerna gör sin närvaro på platsen så osynlig som möjligt eller genom att ge sken av att man bara är där, vissa platser kan utvecklas till att bli mer långvariga boplatser. Uteslutningen från platsen lurar dock ständigt runt knuten och tekniker för att disciplinera stadsrummet aktiveras. En disciplinering av staden innebär att platsens normativa innehåll – dess moraliska geografi – byggs in i den fysiska miljön. (Knutagård, 2009, sid 96-97)

När störningar i den moraliska geografin, när "felaktigheter" visar sig aktiveras olika aktörer beroende på vilken typ av störning som pågår och upptäckts. Polismyndigheten, rättsväsendet och kriminalvården,

¹⁴ Knutagård (2009) sidan 99.

psykiatrin, den kommunala socialförvaltningen och dess socialarbetare, biståndsbedömare och bostadshandläggare, privata organisationer och frivilliga organisationer, fastighetsägare och fastighetsbolag med flera samverkar när oordning uppstår, för att återställa allmän ordning.

De åtgärder som står till buds för frivilliga organisationer eller socialtjänstens handläggare består i att hänvisa, sammankoppla eller matcha en hemlös av en viss kategori med en viss motsvarande typ av boendeanternativ. I omedelbart akuta situationer kan det handla om natthärbärge eller hotell. I mindre akuta situationer kan finnas möjligheter på den sekundära bostadsmarknaden eller till särlösningar, att hänvisa till "särskilda boendeformer för särskilda kategorier av människor".

I vårt land har den så kallade *Boendetrappan* varit den dominerande modellen för hemlöshetsarbete. Två andra är "normaliseringsmodellen" som innebär att hemlöshetsarbetet organiseras med direkt fokus på ett förstahandskontrakt på den öppna bostadsmarknaden respektive en "vårdkedjemodell". Den senare kännetecknas av begränsade "boendetider i olika boendeformer under en övergångsperiod till eget boende".

Det centrala i Boendetrappan som tanke- och arbetsmodell är att en hemlös person stegvis förväntas "lära sig att bo". Detta åtgärdssystem är organiserat som en trappa där varje steg innebär en upptrappad träning i att bo. Genom att bevisa sin förmåga att bo och att skötsamt motsvara förväntningarna på ett trappsteg kvalificerar sig egnahemsaspiranten för nästa högre steg i trappan. Sista steget i Boendetrappan är steget från en "övergångslägenhet" till en egen bostad med förstahandskontrakt.

Knutagård (2009) skriver om "viljediskursen" och att "god vilja" är en central komponent i hemlöshetsarbetet.

Klienten måste hela tiden visa att han eller hon är beredd att avsluta sitt missbruk, att betala sin hyra, visa sig vara beredd att flytta till en annan kommun. Klienten skall acceptera de erbjudanden som ges oavsett dess kvalitet, an-

nars visar klienten ingen "god vilja", ej heller att de har behov av insatsen. Resonemanget ligger i linje med den förklaring som kommunalrådet gav och som jag lyfte fram i inledningskapitlet: "alla som vill kan få tak över huvudet". (Knutagård, 2009, sid 277)

För socialtjänstens handläggare blir bedömning och kategorisering, tilldelning av en byråkratisk identitet, viktig för att kunna genomföra åtgärder. Det vill säga sammankoppla en hemlös av viss kategori med en viss typ av boende. I denna process utgör "prognosen" ett viktigt, kanske avgörande, incitament. Åtgärder baseras på en prognos av klientens vilja men också historia. För vissa finns hopp och en ingång i systemet där god vilja och en oprövad historia bedöms ge god prognos. Andra bedöms som "hopplösa fall" eller "körda" på grund av sin historik inom socialtjänsten. Då söks en "sista utväg" eller "sista utpost", "en plats som ligger i gränslandet mot gatan, den plats som socialtjänsten, enligt lagstiftningen måste rädda sina klienter från"¹⁵.

1.3 Housing First

Hemlöshet är ett globalt problem och även om bakgrunder och orsaker till människors hemlöshet och den hemlösa subpopulationens egenskaper kan variera mellan olika länder finns många gemensamma nämnare. Människor som arbetar med hemlöshet har mycket att lära av varandra genom internationella utbyten. Ett viktigt erfarenhetsutbyte som ägt rum under senare år utgår från "Housing First, the Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction" (Tsemberis, 2010; www.pathwaystohousing.org). I Sverige har implementeringen av denna modell fått namnet Bostad Först.

Housing First har sitt ursprung och sin formella grund i "Pathways to Housing Inc" som bildades i New York City 1992. I dag, ett kvarts sekel senare, är modellen "the Pathways Housing first" (PHF), väl be-

¹⁵ Knutagård (2009) sidan 248.

prövad, evidensbaserad och implementerad i hundratals städer i USA, Canada och Europa. Framgångarna för modellen bygger på att den "dramatically reduces homelessness and is significantly more effective than traditional treatment and housing models"¹⁶. Kännedomen om detta har spridit sig över världen och lett fram till önskemål om att kunna replikera den i en mängd länder. Under rubriken "Why It Works" redovisar Tsemberis (2010) den kärna eller utgångspunkt som gör modellen framgångsrik.

By providing a person with a home, PHF offers dignity and ignites hope in individuals who have often been treated in an undignified manner and who have felt hopeless for years. Most importantly, the transformation of moving from homelessness into a home of one's own begins the process of physical and psychological healing and immediately changes a person's status from an outcast to a valued member of the community. (Tsemberis, 2010, sidan 11-12)

Housing First är ett alternativ till Linear Residential Treatment, till trappstegsmodeller eller Boendetrappan som den kallas i Sverige och som vanligtvis tillämpas i vårt land när det gäller insatser för hemlösa. De linjära modellerna bygger på att en hemlös person steg för steg bevisar sin "beredskap till förändring till ordningssamhet", att hen kan sköta sig och har förmågan att upprätthålla ett eget långsiktigt boende innan hen erbjuds ett sådant. Housing First och Bostad Först följer en annan logik, har andra utgångspunkter och tillämpar andra principer. Det är ett annat sätt att tänka och arbeta.

The Principles of Housing first

It bears repeating: PHF is based on the belief that housing is a basic human right rather than something people with mental illness have to earn or prove they deserve by being

¹⁶ Tsemberis (2010), sidan 4.

in treatment. It is also based on the belief that people who are homeless and who have psychiatric disabilities are capable of defining their own goals. A fundamental principle is that consumers should have a choice in the housing and services they receive and that services should be geared toward supporting their recovery.

At Pathways we believe in

- *housing as a basic human right*
- *respect, warmth, and compassion for all clients*
- *a commitment to working with clients for as long as they need*
- *scattered-site housing: independent apartments*
- *separation of housing and services*
- *consumer choice and self-determination*
- *a recovery orientation*
- *harm reduction (Tsemberis, 2010, sidan 18)*

Engagemang hos de personer som arbetar med hemlöshet framhålls som en av de viktigaste dimensionerna i arbetet tillsammans med relationens avgörande betydelse. Det är relationen mellan hjälparen och den hemlösa som ger momentum ("the vehicle") i alla moment och insatser i programmet (Tsemberis, 2010). Det är ett synsätt som är väl förenligt med resultat från aktuell forskning om betydelsen av samarbetsalliansen mellan psykoterapeut och klient, om psykoterapeutens personligt professionella kompetens och om förhållandet mellan så kallade gemensamma respektive metods specifika faktorer. Denna forskning betonar vissa relationsaspekter som avgörande och gemensamma för psykoterapier som visat sig ha forskningsstöd, aspekter som empatisk förmåga, en varm och accepterande hållning, kvalitet i samarbetsalliansen, med flera (Duncan, Miller, Wampold, & Hubble, 2010; Lindgren, Folkesson & Almqvist, 2009, 2012; Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014; Norcross, 2010; Oscarsson 2009; Wampold 2001, 2010).

Två saker är avslutningsvis viktiga att påpeka när det gäller Housing first, PHF. För det första att det är ett sätt att tänka och arbeta, en metod, som utgår från flera discipliner och samordnar olika typer av

insatser från flera håll beroende på den enskilda personens problematik och behov. Den har en "community-based interdisciplinary approach".

By using ACT¹⁷ or ICM¹⁸ teams, the same staff can conduct outreach and engage clients living on the streets, assist them in finding and moving into apartments, and then continue to provide treatment and support until the client graduates from the program. This kind of continuity of care is very well suited for clients with long histories of frequent and fragmental interactions with social, mental health, addiction, and criminal justice systems. It is also an effective alternative to most continuum of care systems that use separate programs to provide this array of services. (Tsemberis, 2010, sidan 77-78)

Förutom ACT-team och ICM-team ingår ofta team eller personer som arbetar med IPS, Individual Placement and Support, och SE, Supported Employment (Folkesson, 2014; Nygren, Markström, Svensson, Hansson & Sandlund, 2011; Nygren, 2012) eller andra resursteam eller personer. Modellen integrerar ett kontinuerligt samarbete och olika insatser över tid. Det är således inte endast en god samarbetsallians med brukarna som är avgörande utan även att upprätta en sådan med andra viktiga aktörer i en kommun, inte minst fastighetsägare och bostadsförmedlare.

1.3.1 Bostad Först

Bostad Först bygger på Pathways Housing first (Tsemberis, 2010; pathwaystohousing.org) och utgår således från tanken att en människa har samma behov av och rätt till bostad och hem som alla andra

¹⁷ Assertive Community Treatment.

¹⁸ Intensive Case Management.

oavsett om och vilka problem hon har. Bostad Först innebär då att villkor som behandling, drogfrihet, nykterhet inte ställs innan en person som vill ha en egen bostad erbjuds en sådan. Brukarens egna behov och önskemål är utgångspunkten. Tanken är att en egen bostad ska bidra till en grundtrygghet som förutsättning för att ta tag i andra problem i livet, om man så önskar.

I Bostad Först skrivs kontrakt direkt med hyresvärden. Önskemålet är att deltagaren, från början, skall få ett fullvärdigt kontrakt med Hyreslagen som enda regelverk.

Bostad Först genomförs sedan några år i Stockholm (www.stockholm.se), Helsingborg (www.helsingborg.se), Örebro (www.bostadforstorebro.se), Malmö (www.malmo.se) och Göteborg (www.goteborg.se). Bakgrunden till detta är som nämnts inledningsvis att hemlöshet är ett omfattande problem i vårt svenska välfärdsamhälle. Forskare vid Karolinska institutet, Centrum för Psykiatrforskning och vid Lunds universitet, Institutionen för socialt arbete håller i nationella utvärderingsprojekt (Källmén, Trolldal & Blid, 2012; Källmén & Blid, 2016). Den ursprungliga planen för denna utvärdering var att den, förutom att värdera verksamheten Bostad Först i Karlstad, skulle ingå som en del i denna nationella studie.

1.3.2 Bostad Först i Karlstad¹⁹

En beskrivning av verksamheten

I Karlstads kommuns strategiska plan 2012 - 2014 anges på sidan 18 att "Karlstadsbornas möjligheter till en bostad ska öka och att Arbetsmarknads- och socialförvaltningen ska utveckla arbetsmetoder

¹⁹ Detta avsnitt är det sista som skrivits i rapporten. Det har dock placerats här och inte sist med tanke på läsarens läsning. Syftet med placeringen är att läsaren tidigt ska få en bild av verksamheten Bostad Först i Karlstad och rollen som vägledare. Texten i detta avsnitt baseras på verksamhetens uppdrag och de grundläggande riktlinjer som anges av Housing First och Bostad Först men också på de båda vägledarnas fleråriga erfarenheter av sin roll inom Bostad Först i Karlstad. Texten utgår från ett utkast utarbetat av de båda vägledarna Jörgen Widing och Thomas Österlie som sedan slutredigerats till denna form av Per Folkesson.

för att minska bostads- och hemlöshet”. Hösten 2012 uppskattades antalet hemlösa i Karlstad till cirka 260 personer²⁰. Mot denna bakgrund beslutades vid Arbetsmarknads- och socialnämndens möte den 29 augusti 2012 (ASN, 2012) att ge i uppdrag åt förvaltningen att skaffa kunskap om Bostad Först för att starta en verksamhet i Karlstad med tillämpning av denna metod som komplement till kommunens traditionella boendestöd.

Bostad Först i Karlstad har således sina utgångspunkter i den lokala hemlöshetens realitet, i det uppdrag Arbetsmarknads- och socialförvaltningen fick från politiken samt i Housing First som metod för att i praktik och handling göra ”verkstad” och börja förändra situationen för kommunens hemlösa. De bärande tankegångarna i Bostad Först i Karlstad utgår från Housing First:

- Varje människa har behov av och en grundläggande rätt till en egen bostad.
- En egen bostad ger förutsättningar att ta tag i andra personliga problem.
- Verksamhetens lägenheter ska vara utspridda i kommunens ordinarie bostadsbestånd.
- En deltagare i Bostad Först i Karlstad tecknar hyreskontrakt direkt med hyresvärden.
- Varje människa är unik och behöver individuella lösningar för sina problem.

För att kunna bli deltagare i Bostad Först i Karlstad gäller dels vissa villkor dels ett särskilt ansökningsförfarande. Villkoren är följande:

- Att man är hemlös enligt socialstyrelsens definitioner (se sidorna 23 – 24 ovan) och inte kan få boende enligt gällande rutiner.
- Att man har varit folkbokförd i Karlstad sedan två år.

²⁰ Fyra år senare, hösten 2016, vecka 42, var antalet hemlösa personer som var kända inom socialförvaltningen i Karlstad 351 personer över 18 år, 66 % män och 34 % kvinnor.

- Att försök har gjorts i ordinarie verksamhet, till exempel vård, behandling, olika boendelösningar et cetera.

Ansökningsförfarandet innebär att nya ansökningar kan göras varje gång en lägenhet blivit tillgänglig för Bostad Först. Någon kölista tillämpas inte. När en lägenhet blivit tillgänglig för verksamheten sänder samordnaren²¹ i Bostad Först information om detta och om det område där lägenheten är belägen, till socialsekreterarna inom IFA²² och Vuxenavdelningen²³. Det ger möjligheter för socialsekreterarna att samtala med brukare och klienter som kan vara aktuella för Bostad Först enligt villkoren ovan. En socialsekreterare har två veckor på sig att skriva och skicka en remiss för en klient till Bostad Först efter det att information om en tillgänglig lägenhet utgått därifrån. Remissen lämnas till samordnaren inom Bostad Först. Därefter går vägledarna i Bostad Först igenom alla remisser tillsammans för att välja ut de personer som uppfyller villkoren för deltagande. Varje remitterad person som uppfyller kriterierna för deltagande tilldelas ett särskilt nummer eftersom en lottdragning för rättvisans skull görs bland dem som uppfyller villkoren. Lottdragningen går till så att en lapp med det tilldelade numret för var och en som kvalificerat sig för lottdragningen läggs i en skål och en oberoende tjänsteman inom socialförvaltningen drar en av dessa lappar. Den person som motsvarar numret på den lapp som således dragits är den som då kommer att erbjudas deltagande i Bostad Först, men först efter det att hyresvärden för den aktuella lägenheten kontaktats för att eventuellt kunna lägga sitt veto mot att just denna person kommer att erbjudas lägenheten²⁴.

²¹ En av de båda vägledarna är också samordnare för verksamheten.

²² IFA (Integration Syssetsättning och Arbete) är en avdelning inom socialtjänsten i Karlstad för vuxna personer med behov av ekonomiskt bistånd och hjälp mot egen försörjning. En speciell enhet vänder sig till unga vuxna 18-24 som har social och/eller psykosocial problematik. Avdelningen ansvarar även för kommunens arbetsmarknadsfrågor.

²³ En avdelning inom socialtjänsten i Karlstad för personer över 25 år som behöver hjälp med missbruks- och beroendeproblematik samt för vuxna personer med psykiska funktionsnedsättningar.

²⁴ Har hänt en gång inom Bostad Först i Karlstad.

Om hyresvärderna inte har något att invända träffar de båda vägledarna den person som lotten fallit på för ett inledande möte och samtal. Vägledarna informerar om Bostad Först och vad det innebär att vara deltagare i verksamheten. Den presumtiva deltagaren får med sig en mapp med information och olika formulär att läsa och tänka igenom inför ett andra möte med vägledarna. Denna mapp innehåller;

- ett formulär för olika kontaktuppgifter (bilaga 1),
- ett informationsblad om "skälig basutrustning" i ett hem, kostnader för en sådan och regler för bistånd till denna utrustning (bilaga 2),
- ett formulär med frågor om Bostad Först och praktiska frågor till den presumtiva deltagaren att tänka igenom och fylla i tillsammans med vägledarna under nästa möte (bilaga 3),
- en garantisedel avseende deltagarens rätt till stödinsatser (bilaga 4) och
- en överenskommelse avseende en deltagares skyldigheter som deltagare i Bostad Först i Karlstad (bilaga 5).

Det andra samtalet som bygger på dialog och även i viss mån intervju tar fokus på hur intervjupersonen tänker om ett eget boende och synen på vad som krävs för att behålla ett eget boende. Flera samtal kan genomföras innan all information förmedlats och alla frågor blivit tillräckligt klargjorda. De genomförs i en så kallad MI-anda²⁵ som syftar till att hjälpa varje person utifrån dennes behov för att finna individuella lösningar. Samtalen resulterar i skriftliga kopior för såväl deltagare som verksamheten med de svar som Frågor inför Bostad Först (bilaga 3) lett fram till samt undertecknad Garantisedel (bilaga 4) och Överenskommelse (bilaga 5). Mot bakgrund av två eller eventuellt flera samtal för att informera och samtala om Bostad Först och göra

²⁵ Denna "MI-anda" (Folkhälsomyndigheten, 2017; Börestam, 2014) har mycket gemensamt dels med grunderna för Housing First dels med så kallade gemensamma faktorer inom psykoterapi och psykosocialt behandlingsarbete som visat sig ha forskningsstöd. Det är faktorer som empatisk förmåga, en accepterande hållning, kvalitet i samarbetsalliansen, med flera (Duncan, Miller, Wampold, & Hubble, 2010; Lindgren, Folkesson & Almqvist, 2009, 2012; Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014; Norcross, 2010; Oscarsson 2009; Wampold 2001, 2010).

överenskommelser inleds det vardagliga samarbetet mellan verksamhetens vägledare och den nya deltagaren.

Om och när en person erbjuds att delta i Bostad Först i Karlstad så kommer erbjudandet inledningsvis att omfatta två år, för att kunna förlängas om behov finns. Om personen tackar ja till erbjudandet informerar samordnaren i Bostad Först ansvarig socialsekreterare om detta. Socialsekreteraren har då att fatta beslut om bistånd i form av bostöd. Samtidigt förmedlas uppgifter till hyresvärden för att förbereda kontraktsskrivning. Ett avstämningsmöte genomförs med deltagande av den nya deltagaren i Bostad Först, hans socialsekreterare samt vägledare för en gemensam planering.

Nästa steg är ett möte med deltagande av hyresvärd, den nya hyresgästen och en vägledare för att underteckna ett hyreskontrakt direkt mellan hyresgäst och hyresvärd. Då får deltagaren ett eget personligt hyreskontrakt dock med besittningsrätten bortförhandlad²⁶. Deltagaren tecknar sitt kontrakt direkt med hyresvärden och hur hyran ska betalas görs upp individuellt. Om en deltagare i Bostad Först vill betala sin hyra själv kan hen få göra detta, men om det inte fungerar kan deltagaren rekommenderas att använda autogiro.

De enda krav som ställs på en deltagare är att hen ska följa hyreslagen, ha kontakt med sin vägledare inom Bostad Först en gång i veckan i sin bostad samt medverka i återkommande uppföljningar med socialsekreterare och hyresvärd. Uppföljningar görs var tredje månad med deltagare, hyresvärd och vägledare i Bostad Först. Om det finns behov görs tätare uppföljningar.

Sysselsättning, behandling eller nykterhet aktualiseras av deltagaren när hen är redo för detta. Om deltagaren själv önskar ta prover för att uppvisa drogfrihet och nykterhet eller ha hjälp med medicinering kan vägledarna i Bostad Först hjälpa till med detta. Abstinensvård kan bli aktuellt. Om slutenvård visar sig nödvändigt görs en bedömning med utredning och ansökan till Vuxenavdelningen om bistånd för avgiftning. Om en deltagare i Bostad Först behöver mer stöd än vägledarna har möjlighet att ge och att deltagaren på så sätt kommer att riskera

²⁶ Det innebär att den juridiska rättigheten att överklaga uppsägning av hyreskontrakt till hyresnämnden är bortförhandlad.

sitt eget boende så kan hen så länge behovet varar få plats på något av kommunens heldygnsbostäderna. Allt som är möjligt och lämpligt görs för att rädda och skapa stabilitet i en deltagares eget nya boende.

Verksamheten inom Bostad Först i Karlstad bygger på frivillighet. Vägledarna hanterar inte ärenden med inslag av tvångsåtgärder som innebär rapporteringsskyldighet. Däremot har de samma anmälningsskyldighet som övriga inom socialtjänsten. Bostad Först i Karlstad tillämpar ett helhetsperspektiv på en deltagares olika personliga förutsättningar och behov. Det är därför av stor vikt att en deltagare inte är föremål för andra parallella pågående planeringar eller åtgärder.

Bostad Först har en egen lokal där verksamheten har sin bas och utgångspunkt. Den är öppen varje vardag mellan klockan 9:00-12:00 för alla deltagare i Bostad Först men även för deras bekanta, vänner och anhöriga. Där och då finns möjligheter att träffas, umgås, låna dator och telefon. Lokalen kan även användas av deltagarna för att anordna aktivitetsskvällar. Det är något deltagarna själva ansvarar för men vägledarna kan vara behjälpliga i uppstarten.

Om bostaden fungerar i enlighet med hyreslagen under tre år övergår kontraktet till ett traditionellt hyreskontrakt med besittningsrätt.

Rollen som vägledare

När Bostad Först i Karlstad startade hösten 2012 bestod personalen av en samordnare och två vägledare. På grund av få lägenheter tillgängliga för verksamheten²⁷ är det nu endast två vägledare som arbetar i verksamheten, varav den ena även är samordnare.

Vägledarna dokumenterar sitt arbete, bostödsinsatser, genomförandeplaner och gjorda överenskommelser i organisationens verksamhetssystem. Deras arbetstid är i huvudsak förlagd till dagtid, med viss beredskap. Det förekommer att vägledarna har kontakt med deltagare under helger och deras telefonsvarare är alltid verksamma för att

²⁷ För närvarande, våren 2017, 8 stycken lägenheter.

kunna ta emot meddelanden när som helst på dygnet. När vägledarna inte är personligen tillgängliga finns möjligheten för deltagarna att vända sig till kommunens socialjour.

Det primära målet för Bostad Först i Karlstad är deltagarnas kvarboende. Av detta följer att vägledarna i sin roll har fokus på att ge deltagarna allt stöd de behöver, när de behöver det och så länge de behöver det för att de ska kunna bo kvar i sin egen lägenhet. Den egna bostaden betraktas som en grundbult i deltagarnas nya liv och det blir därför viktigt att lägga kraft på att de ska kunna bo kvar. Detta bygger på tät och kontinuerlig kontakt med deltagarna för att kunna upptäcka och förhindra att oönskade situationer eller beteenden eskalerar och leder till varningar eller uppsägning av kontrakt.

Vägledarnas vardagliga arbete är förankrat i metoden Housing First och dess svenska tillämpning Bostad Först. En metod utgör ett visst sätt att tänka och arbeta, i detta fall med personer som tidigare varit hemlösa och som saknat men nu fått tillgång till en egen bostad. Metoden ger vägledarna en röd tråd att hålla sig till vilket samtidigt ger utrymme för både följsamhet och krav.

Bostad Först utgår från att varje människa är unik och vägledarnas roll innebär att finna individuella lösningar för varje deltagare. Deltagarens egen motivation betraktas som nyckel till förändring. Det som styr hur hjälpinsatserna utformas är de aktuella behov varje enskild deltagare har för att kunna behålla sitt boende. Vägledarnas stöd utgår från Housing First men är också samtidigt ett uttryck för den så kallade "MI-andan" (Folkhälsomyndigheten, 2017; Börestam, 2014), som i huvudsak är fullt förenlig med Housing First. "MI-andan" är ett förhållningssätt som kännetecknas av samarbete, acceptans, respekt, empati (Folkhälsomyndigheten, 2017).

Vägledarnas konkreta vardagliga uppdrag kommer från deltagarna själva. Deltagarna ses som huvudpersoner som själva innerst inne vet sitt bästa och är experter på sitt eget liv. Rollen som vägledare innebär att stödja, uppmuntra och inge hopp så att deltagarnas slumrande resurser kan komma till uttryck. Det är dock viktigt att inte gå för fort fram. Färdriktning och hastighet måste deltagarna själva få bestämma.

En deltagare betraktas således som kapabel att själv förstå sitt eget bästa, men att hen kan behöva stöd för att tro på sig själv. Vägledarna visar att de är att lita på och att de litar på sina deltagare. De är inte främst eller bara "fixare", de ger stöd och uppmuntrar till egna initiativ. En viktig del är att jobba motiverande och stöttande utan att ta över deltagarens egen personliga process. I grund och botten handlar det om demokrati och självbestämmande vilket kräver att en vägledare i sin roll är lyhörd och prestigelös.

Det bärande momentet i rollen som vägledare är relationsskapande. Med det menas att våga gå nära en deltagare, vara personlig men inte privat. Att våga bjuda på sig själv, prata om alldagliga saker, vilket blir ett sätt att avdramatisera och normalisera förhållandet mellan en professionell socialarbetare och en klient som ofta har erfarenhet av att vara i beroendeställning.

I det vardagliga arbetet genomförs detta relationsskapande arbete exempelvis när vägledarna deltar i möten, hjälper till med struktur i boendet, erbjuder hjälp och stöttning för att få en sysselsättning eller att hitta något annat som är meningsfullt. I sitt arbete tar vägledarna hjälp av de resurser som finns inom förvaltningen. Vägledarna kan erbjuda strukturerat samtalsstöd själva eller hänvisa till andra. De arbetar också med att deltagarna ska komma att integreras i olika nätverk såväl privata som familj, vänner och fritidsaktiviteter, som professionella för att ta vara på möjligheter som faktiskt finns dels till gemenskap dels till hjälp från andra.

Vid inflyttningen i den nya lägenheten hjälper vägledarna till så att deltagaren kommer tillrätta i sitt nya egna boende. Det kan innebära att hjälpa till med att ansöka om bistånd för till exempel möbler och att inhandla dessa tillsammans med deltagaren. Vissa deltagare har egna möbler men de kan behöva samlas ihop och transporteras till den nya lägenheten.

Att representera ett nytt sätt att tänka och arbeta

Bostad Först i Karlstad är något nytt. Även om verksamheten utgår från ett politiskt uppdrag har det i vardagslag i stor utsträckning fallit

på vägledarna att vara de som introducerat, stått upp för och försvarat detta nya. Det är en ny verksamhet med ett arbetssätt som kom att provocera vissa vilket blev en stor utmaning för dess vägledare. Det fanns en skepsis både inom den egna organisationen och från hyresvärdar som handlade om Bostad Först som metod och arbetssätt. ”Hur ska det gå att låta personer med kraftiga beroendeproblem få bo själva och missbruka fullt ut. Det kommer aldrig att fungera.”.

Denna skepsis och misstro var påtaglig i början och utgick från ett traditionellt synsätt; behandling först - boende sedan. Vägledarna kom att uppfatta en misstänksamhet som fortfarande kan göra sig påmind tillsammans med krafter och synpunkter som att brukare och klienter behöver kontrolleras mer, att målgruppen för Bostad Först inte är att lita på och att misslyckandet lurar runt hörnet.

Rollen som vägledare inom Bostad Först innebär att ha kontakt med många personer i andra roller och med andra uppfattningar och önskemål som kan avvika från de tanke- och arbetsmodeller som tillämpas inom Bostad Först. Inom den egna ”hemmaorganisationen” finns många viljor, synpunkter och motstridiga intressen. Av dessa skäl är ett viktigt inslag i rollen som vägledare att utveckla samarbetsformer som är konstruktiva och ändamålsenliga även i motvind. Generellt kan sägas att rollen handlar om att finna en balans i förhållandet till olika intressenter och synpunkter.

Hyresvärdar är en mycket viktig kategori av intressenter vars tankar, synpunkter och erfarenheter spelar en avgörande roll för möjligheten att bedriva en verksamhet som Bostad Först över huvud taget. Utan hyresvärdarna blir det inga lägenheter. Därför är det extra viktigt att ha ett bra förhållande till dem och deras organisationer. För att hyresvärdarna ska känna sig trygga erbjuds ekonomiska garantier i form av ersättning för utebliven hyra och kostnader som kan uppkomma i boendet.

En god relation till kommunens hyresvärdar handlar i rollen som vägledare om att vara ärlig och pålitlig, ha korta återkopplingstider, ha en beredskap för att kunna rycka ut vid akuta situationer när hyresgästerna behöver extra stöd eller då det riskerar att bli olägenheter för grannar eller hyresvärdar. En vägledare måste klara av att förhålla sig

objektivt till sådant som händer och sker. Ibland kan vägledarna behöva ta en deltagare i försvar, ibland ”erkänna” att det inte fungerar.

Internt samarbete och handledning

Båda vägledarna har delat ansvar och full insyn i alla ärenden. Oftast deltar båda två vid hembesök eller andra träffar. Detta ger vägledarna möjlighet att inta olika roller. Det minskar också risken för att de spelas ut mot varandra. Genom att jobba parvis blir det möjligt för den ene att uppmärksamma den andre på att han har blivit eller håller på att ”smittas” av deltagarnas pessimism, uppgivenhet, hopplöshet eller andra känslor och stämningar. Det finns alltid risk för parallellprocesser²⁸ och att påverkas av otydlig kommunikation eller missförstånd vilket kan leda till försvårande rektioner kollegor emellan.

Att fungera tillsammans gör inte sig själv. Det kräver samförstånd, lojalitet och en prestigelös öppenhet inför sina egna begränsningar och misstag, av båda parter. Det är nödvändigt att respektera varandras olikheter och att våga ta upp sådant som kan uppfattas som kritik av den andre.

Regelbunden handledning kan vara en god hjälp för detta. Det är en metod som gör det möjligt att dela med sig av egna erfarenheter, reflektera tillsammans med andra, få synpunkter, kunskap och ny energi. Vägledarna i Bostad Först i Karlstad har haft kontinuerlig handledning varannan vecka från starten 2013 av en extern handledare med mångårig erfarenhet från fältet och olika positioner och roller inom socialt arbete och socialtjänst.

Vägledarna använder sig själva som verktyg i sitt arbete. Det har med det relationsskapande arbetssätt som tillämpas varit ovärderligt för vägledarna att ha möjligheten att genomlysna sina ärenden för att få

²⁸ En vanligtvis omedveten process som innebär att inre konflikter hos klienter induceras i en personalgrupp så att den i någon mening blir ställföreträdande bärare av och även kan agera ut klientens problematik. Vilket då på så sätt skapar särskilda komplicerande former av problematik inom en verksamhet.

syn på och förstå de kraftfält som finns och bli medvetna om de processer som pågår.Handledning gör det möjligt att få syn på mönster och att tränga djupare in i en förståelse av de mekanismer och in-vanda beteenden som kan ha hindrat en klient under livet.

Betydelsen av denna handledning kan inte överskattas, enligt vägledarna själva. Handledningen har skänkt dem tillit i rollen och det vardagliga arbetet som vägledare och de processer som äger rum inom verksamheten. Den har fokuserat på att varje person är unik och att deltagarna skall behandlas personligt och individuellt, att förändring och utveckling tar tid, ofta mycket lång tid, inte minst för den målgrupp som är aktuell för Bostad Först, personer som under lång tid varit hemlösa men som nu fått en egen bostad och därigenom nya förutsättningar och möjligheter i sina liv.

Kompetens och erfarenhet

När Bostad Först startade som verksamhet bestämdes från början att alla i personalgruppen skulle ha minst socionomexamen, helst erfarenhet och kunskap om socialtjänstens organisation och dess myndighetsutövning samt erfarenhet av verksamhetens målgrupp. Tanken med dessa krav var att personal med denna bakgrund skulle ha bästa förutsättningar att förhålla sig till ett grundläggande helhetsperspektiv i arbetet och finna lämpliga vägar till resurser inom den egna organisationen eller till vårdgrannar som på bästa sätt skulle gagna verksamhetens deltagare. De båda vägledarna motsvarar väl dessa krav och erfarenheterna är att det varit lyckosamt att dessa krav på utbildning och erfarenhet varit uppfyllda.

Denna bakgrund och vad den inneburit i form av initierad kunskap om och förståelse för myndighetsutövarnas situation, deras möjligheter och svårigheter, har varit grundläggande för de ömsesidiga och tillitsfulla relationer och kontakter som utvecklats till deltagarnas socialsekreterare. Vägledarna har skaffat sig legitimitet för att relativt självständigt kunna agera och göra bedömningar, exempelvis när en deltagare kan behöva akut abstinensvård. Ett kort telefonsamtal med socialsekreteraren har då gett klartecken till att ta kontakt med lämp-

lig vårdgivare och köra brukaren dit. Denna typ av ”frihet” och handlingsutrymme utgår i väsentlig mening från vägledarnas kompetens och gedigna erfarenhet.

1.4 Uppdraget att utvärdera Bostad Först i Karlstad

FoU Välfärd Värmland vid Karlstads universitet tillfrågades tidigt under hösten 2012 av ledningen för Bostad Först i Karlstad om uppdraget att genomföra en extern utvärdering. Ett villkor var att den skulle vara fullt kompatibel med, det vill säga en kopia av, den nationella utvärdering som redan genomfördes i Stockholm, Helsingborg och Örebro för att kunna relateras till och bidra till densamma (Källmén, Trolldal & Blid, 2012). FoU Välfärd Värmland åtog sig uppdraget vilket innebar ett övergripande ansvar för den vetenskapliga kvaliteten i utvärderingen, att utarbeta den ansökan om etikprövning²⁹ som var nödvändig för att kunna genomföra den, att bearbeta insamlade och avidentifierade data samt att skriva fram ett resultat i form av en rapport i FoU Välfärd Värmlands rapportserie.

Forskningsplanen och etikansökan ger följande anvisning:

Anställda inom verksamheten ansvarar för insamling av data från de som är brukare av verksamheten. FoU Välfärd Värmland ansvarar för att bearbeta avidentifierade kvantitativa data och skriva fram ett utvärderingsresultat. Forskaren vid FoU Välfärd Värmland kommer inte att ta del av någon personinformation från eller om de personer som är brukare av Bostad Först i Karlstad. (Etikansökan

²⁹ Ansökan om etikprövning var i princip en kopia av den ansökan som de nationella utvärderarna lämnat till och fått godkänd vid Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm två år tidigare. Etikansökan för utvärderingen av Bostad Först i Karlstad ställdes först till den Forskningsetiska kommittén vid Karlstads universitet och efter granskning där till den Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala som godkände ansökan den 5 juni 2013 (Dnr 2013/188). Därmed tillstyrktes utvärderingens genomförande enligt plan med Karlstads universitet som forskningshuvudman och fil dr Per Folkesson som huvudansvarig forskare för dess genomförande.

till den Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala, Dnr 2013/188, sidan 5)

Syftet med utvärderingen var att studera utvecklingen av verksamheten Bostad Först i Karlstad över en treårsperiod med utgångspunkt i följande huvudfrågeställning:

- *Bidrar verksamheten Bostad Först i Karlstad till en ökad boendestabilitet inom en treårsperiod?*

Dessutom fanns flera delfrågeställningar avseende utvecklingen av deltagarnas hälsotillstånd, livstillfredsställelse, 'locus of control', alkohol- och droganvändning, vårdkonsumtion, sysselsättning, försörjning och kriminalitet.

2 Metod

Som nämnts redan i sammanfattningen av och den tidiga inledningen till denna rapport kunde utvärderingsuppdraget aldrig genomföras så som det var tänkt. Skälet till detta var att den mycket omfattande dattainsamlingen baserad på den nationella utvärderingens longitudinella och repetitiva design (Källmén, Trolldal & Blid, 2012; Källmén & Blid, 2016) kan sägas ha "ställt sig på tvären" i relation till verksamheten och kanske framförallt deltagarnas vardagliga rutiner och behov³⁰. Det visade sig ogörligt att samla in de stora mängder av kvantitativa data på det regelbundet återkommande och systematiska sätt som krävdes för att motsvara utvärderingens metodologi. Den ursprungliga forskningsplanen blev omöjlig att följa för att få svar på utvärderingens frågeställningar på ett tillförlitligt sätt. Mot bakgrund av dessa omöjligheter, erfarenheter och insikter utarbetades därför en alternativ strategi och metodologi.

Metodkapitlet inleds med en översiktlig redovisning och diskussion av den planerade utvärderingen. Därefter följer en redovisning av den alternativa utvärderingsstrategins metodologiska utgångspunkter och de vetenskapliga metoder som kom att tillämpas.

2.1 Den planerade utvärderingen

Uppdraget att utvärdera Bostad Först i Karlstad utgick från den nationella utvärderingen (Källmén, Trolldal & Blid, 2012) vilket innebar att den planerades som en studie med en longitudinell design baserad på;

- baslinjemätningar innan varje deltagare i Bostad Först i Karlstad flyttade in i sitt nya boende och
- därefter 6 uppföljande mätningar var 6:e månad under 3 år efter inflyttningsdatum.

³⁰ Det visade sig också så småningom, under våren 2016, att även de forskare som genomförde den nationella och normgivande utvärderingen hade stött på liknande problem (Källmén & Blid, 2016).

Sammanlagt planerades således 7 mättillfällen för varje deltagare vid regelbundet återkommande tidpunkter under en tidsperiod på 3 år. Elva personer förväntades delta i Bostad Först i Karlstad under denna 3-årsperiod vilket således skulle generera data till utvärderingen från sammanlagt 77 mättillfällen. Baslinjemätningarna och de 6-måndersvis återkommande uppföljande mätningarna skulle genomföras med tillämpning av samma självskattningsinstrument vid varje tillfälle varav de flesta är etablerade inom såväl praktiska verksamheter som inom forskningen. De mätinstrument som ursprungligen avsågs ge utvärderingen av Bostad Först i Karlstad dess empiriska underlag var följande:

1. Addiction Severity Index, ASI, som är ett instrument som ger information om en persons status avseende hälsa, missbruk, försörjning, sociala relationer, rättsliga problem och psykologiska problem (Nyström, Sallmén & Öberg, 2005; Nyström, Andrén, Zingmark & Bergman, 2010). ASI är uppbyggt av sammanlagt 172 delvariabler.
2. Känsla av sammanhang, KASAM-13, som är en kortversion av Antonovskys självskattningsinstrument Sence of Coherence Scale, SOC-13, som avser att mäta 'känsla av sammanhang' och dess tre delkomponenter 'begriplighet', 'hanterbarhet' och 'meningsfullhet' (Antonovsky, 1993, 2005; Cederblad & Hansson, 1996; Eriksson & Lindström, 2005; Frenz, Carey & Jorgensen, 1993; Hendrix, Nilsson & Westman, 2008; Lindmark, Stenström, Wärnberg Gerdin & Hugoson, 2010). Som benämningen av instrumentet antyder byggs KASAM-13 upp av 13 delvariabler.
3. LOC, Locus of Control Scale, som ger information om en persons allmänna föreställning eller övertygelse om att händelser i livet bestäms antingen av individen själv eller av andra okontrollerbara faktorer som tur och ödet (Rotter, 1966; Lindström, 2011; Piko, Kovacs & Kriston, 2011). LOC byggs upp av 10 delvariabler.
4. AUDIT, Alcohol Use Disorders Identification Test, som är ett screeninginstrument för bruk och missbruk av alkohol (Saunders,

- Aasland, Amundsen & Grant, 1993; Bergman & Källmén, 2002). AUDIT byggs upp av 10 delvariabler.
5. DUDIT, Drug Use Disorders Identification Test, som är ett screeninginstrument för bruk och missbruk av andra droger än alkohol (Berman, Bergman, Palmstierna, & Schlyter, 2005). DUDIT byggs upp av 11 delvariabler.
 6. MSPSS, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, som mäter upplevelsen av socialt stöd (Zimet, Dahlem, Zimet, Farley, 1988; Zimet, Powell, Farley, Werkman & Berkhoff, 1990). MSPSS byggs upp av 12 delvariabler.
 7. Boendenormalitet/stabilitet som är en boendeskala som ger information om hur informanter tillbringat föregående natt med avseende på ett antal olika boendesituationer enligt Boendetrappan (Fall, Mörmann Aldunge & Ström, 2007). Denna skala byggs upp av 11 delvariabler.

Sammanlagt 7 självskattningsinstrument med sammanlagt 239 delvariabler administrerade var 6:e månad i 3 år till 11 personer förväntades således generera sammanlagt **18 403 enskilda mätvärden** som underlag för en värdering av verksamheten Bostad Först i Karlstad. Så var det tänkt och så var det planerat, men så blev det inte.

Under hösten 2014 kunde jag konstatera att insamlingen av data inte hade genomförts enligt den överenskomna, etikgranskade och forskningsetiskt godkända planen. Dels visade sig att den datainsamling som genomförts skilde sig radikalt från den som var planerad, dels var det endast sex personer som fram till dess deltagit i Bostad Först i Karlstad.

De då föreliggande data visade att en person inte fyllt i några formulär alls. Två av de fem personer som fyllt i formulär vid ett första mättillfälle hade redan flyttat in i en lägenhet genom Bostad Först när denna inledande mätning gjordes vilket var en avgörande avvikelse från utvärderingens metodologi då data från dessa båda personer inte kunde användas som baslinjedata. Baslinjedata fanns således för tre personer av planerat 11 (27,3 %) och för tre av de sex som deltagit i Bostad Först (50 %). Det innebär att det inte var relevant och rättvisande att presentera dessa baslinjedata ens deskriptivt för att ge en bakgrunds-

bild av målgruppen. En sådan bild kan inte på ett trovärdigt sätt baseras på kvantitativa data från endast tre personer.

Tabell 1: En översikt över förhållandet mellan planerad datainsamling (Plan) och faktiskt föreliggande data (**Fakt**) hösten 2014. Datum anger tidpunkten för insamling av de data som finns. X anger att planerade mätningar saknas. Sex deltagare.

MÄTTILLFÄLLEN										
	Baslinje	Ej baslinje	U1	U2	U3	U4	U5	U6	Plan	Fakt
Fp										
1	2013-02-26		2013-09-05	2014-05-19	2014-11-24	X	X	X	7	4
2	2013-05-31		2014-07-09	X	X	X	X	X	7	2
3	2013-08-22		2014-07-11	X	X	X	X	X	7	2
4	X	2013-11-14	X	X	X	X	X	X	7	1
5	X	2013-12-30	X	X	X	X	X	X	7	1
6	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
7	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
8	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
9	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
10	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
11	X	X	X	X	X	X	X	X	7	0
Summa mättillfällen, antal									77	10
Andel, %									100	13

När det gäller utvärderingens longitudinella dimension visade sig att uppföljningsmätningar genomförts för en deltagare vid tre tillfällen, för två deltagare vid två tillfällen och för tre deltagare inte alls. Det visade sig också att tidsintervallen mellan de uppföljningsmätningar som gjorts avvek påtagligt från de 6 månader som utgjorde en avgörande dimension av utvärderingsmetodologin. Tidsintervallen visade sig variera mellan 6,3 och 13,5 månader med ett medelvärde $M = 9,1$ månader, medianvärde $MD = 8,5$ månader och en standardavvikelse $SD = 3,07$ månader.

En gigantisk avvikelse förelåg således mellan det empiriska material utvärderingen var planerad att baseras på och de data som faktiskt samlats in och fanns tillgängliga för bearbetning enligt planen. Tabell 1 ovan ger en översikt över förhållandet mellan planerad och faktisk datainsamling. Av förväntade data förelåg hösten 2014 endast 13 %. De data som faktiskt förelåg gjorde då också det i en sådan form att den longitudinella metodologin för studien gått helt förlorad. Dessa

avvikelser var oöverstigliga för att kunna beskriva och värdera Bostad Först i Karlstad så som det var tänkt och planerat.

Slutsatsen blev att den massivt anlagda och storskaliga kvantitativa metodologin inte var anpassad till verksamhetens och framförallt deltagarnas livssituation och vardagliga verklighet. Danermark, Ekström, Jakobsen och Karlsson (2003) skriver följande:

När det gäller metod är därför ett förhållande av överordnad betydelse: metodfrågor är först och främst praktiska frågor! Metoderna måste passa dels för det objekt vi undersöker, dels för undersökningens syfte. Metoder, objekt och syfte måste övervägas samtidigt och i relation till varandra, liksom de måste informera alla andra val vid undersökningens uppläggning, inklusive datainsamlings- och analystekniker. Det finns ingen specifik kunskap eller sofistikerad teknik som i sig själv kan garantera resultatens tillförlitlighet, giltighet och relevans, utan hänsyn till den praktiska logiken i relationen mellan objekt, syfte och metod. Hur vi uppfattar vårt objekt, bestäms emellertid av våra ontologiska och epistemologiska antaganden. (Sidan 57).

Sådana integrerande metodologiska överväganden enligt Danermark m.fl. (2003) som underbygger och bidrar till att en planerad studie blir möjlig att genomföra i praktiken tycks aldrig ha blivit utförda inför denna utvärdering³¹. Som exempel kan nämnas att den ursprungliga huvudfrågeställning som skulle ha väglett utvärderingsarbetet lyder enligt följande: *Bidrar verksamheten Bostad Först i Karlstad till en ökad boendestabilitet inom en treårsperiod?* Det är egentligen en kausal frågeställning. Den hänvisar till en relation mellan en effekt och dess orsak, en orsaksrelation. Om boendestabiliteten hos deltagarna skulle ha visat sig öka under de tre år utvärderingen pågick, var

³¹ I alla fall inte när det gäller utvärderingen av Bostad Först i Karlstad.

det då Bostad Först som metod som "bidragit till", det vill säga orsakat detta? Helt och hållet, i någon mån eller inte alls?

Danermark m.fl. (2003) menar att en kännedom om de generativa mekanismer som orsakar empiriska händelser är nödvändig för att kunskap ska vara relevant och praktiskt användbar. Tyvärr är det sällsynt att dessa mekanismer är omedelbart observerbara. De döljer sig i den "ogenomskinliga" verklighetens ontologiska djupdimension eftersom denna verklighet är såväl differentierad som strukturerad och stratifierad, det vill säga att den är komplext sammansatt av många nivåer och former av praktik där olika mekanismer och villkor såväl samverkar med som motverkar varandra. Kännedom om generativa mekanismer och villkor måste eftersökas på ett annat sätt än att samla "fakta på hög"³². En vetenskaplig förklaring ska kunna redovisa *hur* det går till när "A producerar B" för att vara användbar. Det vill säga synliggöra de generativa mekanismer och villkor som gjort B möjligt genom inverkan av A. Det innebär i detta fall ett synliggörande och en redovisning av *hur* vägledarnas handlingar och interventioner i det vardagliga arbetet i enlighet med metoden Bostad Först inverkar på deltagarnas beslut att bo kvar i sin lägenhet, eller inte. Detta kräver fullständig genomlysning och reflektion av *faktiska handlingar som utförs och händelser som inträffar* i relationen mellan dem som vägleder deltagarna och deltagarna själva, för att övertygande kunna påvisa de handlingar och interventioner som direkt och oförmedlat inverkar på deltagarnas val och beslut, boendestabilitetens generativa mekanismer och villkor. Allt annat är hypoteser, indicier eller rent av gissningar.

Statistisk samvariation redovisad i form av en korrelationskoefficient eller något annat sambandsmått "är någonting helt annat än en orsak", vilket är grundläggande vetenskaplig metodlära, om än inte sällan negligerad (Danermark m.fl., 2003). Samvarians anger att en relation föreligger och att denna kan vara en orsaksrelation, vilket kan vara ett gott skäl för en forskare att inleda ett sökande efter de generativa mekanismer och villkor i verklighetens djupdimension som skapar relationen mellan de fenomen som samvarierar. Men samvarians

³² Danermark m.fl. (2003) sidan 57.

mellan två fenomen kan mycket väl vara ett uttryck för att andra bakomliggande faktorer inverkar på båda variablerna samtidigt, och att sambandet dem emellan därmed utgör ett så kallat skensamband, i kausal mening. Lika lite som det då påvisade sambandet mellan antal storkar och antal barnafödslar i Tyskland i början av förra seklet kunde säga något om orsaksrelationen mellan dessa båda variabler, lika lite kan en ökad boendestabilitet förklaras av metoden Bostad Först förrän de kausala länkarna mellan interventioner enligt metoden och boendestabilitet blivit genomlysta och klarlagda. Kausala händelseförlopp måste genomlysas i sin fulla succession och sina kausala sekvenser vad avser generativa mekanismer och de villkor som utlöser dem för att en relation mellan en orsak och en verkan ska kunna anses fullt ut styrkt och påvisad.

Det är dessutom så att samvarians, det vill säga en påvisad förekomst av ett signifikant statistiskt samband mellan två fenomen, kräver att dessa båda fenomen har möjlighet att variera för att samvariation ska vara möjlig. Bostad Först, det vill säga den undersökta metodens bidrag till boendestabilitet, är ingen variabel i denna mening, med den plan och design som utvärderingen ursprungligen hade. Bostad Först som enda metod är i statistisk mening en konstant, det enda alternativet eller villkoret, vilket utesluter samvariation, så som studien planerades. En ökad boendestabilitet kan mycket väl förklaras av andra faktorer än vägledarnas insatser så länge kännedomen saknas i detta enskilda fall om det metodiska arbetets generativa mekanismer och kausala villkor. Det är just därför som så kallade RCT³³-studier, det vill säga studier där deltagare randomiseras³⁴ till försöksgrupper och kontrollgrupper, blivit så viktiga (Norcross, Beutler & Levant, 2006; Oscarsson, 2009; Roth, & Fonagy, 2005; Rubin, 2008; Stricker, 2006; Wampold, 2001). Dels för att den så kallade oberoende variabeln, metoden, då har möjlighet att anta åtminstone två värden, dels för att man då genom randomiseringen vågar sig på att anta att alla övriga variabler som kan tänkas inverka på ett utfall fördelar sig lika i grupperna, vilket då (när så verkligen är fallet, vilket oftast är helt

³³ Randomized controlled trial.

³⁴ Fördelas slumpmässigt.

okänt) leder till att endast den experimentella variabeln, metoden, kan förklara en eventuell skillnad mellan grupperna.

Tanken med den ursprungligen planerade utvärderingen av Bostad Först och dess longitudinella design och återkommande massiva datainsamling har säkerligen varit den att samvariationer över tid mellan de olika och många variabler som skulle mätas återkommande genom sin massivitet, genom att vara "samlade fakta på hög", skulle kunna ge svar på frågan om Bostad Först i Karlstad bidragit till denna ökade boendestabilitet, eller inte. Men en sådan empiristisk logik rymmer ett "epistemiskt felslut" i och med att den reducerar verkligheten till empiriska data.

Alla våra data tillkommer i anslutning till någon teori och vi erfar i vår forskning därmed inte händelserna på något direkt sätt - vilket är vad den empiristiska forskningstraditionen gör gällande. Data är alltid förmedlade av våra teoretiska föreställningar. Det ganska vanliga uttrycket "den empiriska världen" är alltså i grunden missvisande. Det representerar vad Bhaskar³⁵ kallar "det epistemiska felslutet" (the epistemic fallacy), i det att det reducerar de tre domänerna till en enda; det reducerar det som finns till det vi kan veta om det. Vetenskapligt arbete består i stället i att utreda och identifiera sammanhang respektive icke sammanhang mellan det vi erfar, det som faktiskt händer och de underliggande mekanismer som producerar händelserna i världen. (Danermark m.fl., 2003, sidan 48)

Den valda kvantitativa longitudinella metodologin kan således redan från början sägas ha förfelat sitt syfte i förhållande till sin frågeställning. En annan slutsats blev att ett gyllene tillfälle gått förlorat att få kunskap om hur det är att vara hemlös och bli erbjuden en egen bostad med ett förstahandskontrakt. Möjligheten att söka svar på frågor som: Vad upplever en långvarigt hemlös människa i den situationen?

³⁵ En av den kritiska realismens förgrundsgestalter och en viktig referens i Danermark m.fl. (2003).

Vad händer med henne över tid från det ögonblick hon fått denna möjlighet? Vad inverkar på hennes upplevelser och beslut? Vad är ett hem för en hemlös? Vad är ett hem över huvud taget? Hur ska hem och hemlöshet beskrivas, förstås och definieras? Mot bakgrund av dessa erfarenheter, reflektioner, självkritiska granskningar och slutsatser blev det nödvändigt att utarbeta en alternativ forskningsplan för att få en möjlighet att bidra med något av värde avseende Bostad Först i Karlstad.

2.2 En alternativ metodologi

Bostad Först i Karlstad kan ses som ett uttryck för en strävan hos beslutsfattare att förändra situationen för människor i kommunen som befinner sig i en svårt problematisk situation genom att vara hemlösa. Det är vad Danermark m.fl. (2003) benämner ett "socialt program", en lokalt organiserad social verksamhet som angriper ett visst bestämt problem genom att förändra möjligheter för personer som saknar hem. Beslutsfattare har genom vissa beslut allokerat och organiserat resurser så att praktiker fått möjligheter att genomföra åtgärder i relation till personer som räknas in i programmets målgrupp. Denna verksamhet, Bostad Först i Karlstad, ingår på olika sätt i ett större sammanhang, en kontext.

Sociala program syftar till att införa nya mekanismer, som sätter problemmekanismerna ur spel. Vi benämner dem därför programmekanismer. Programmets mekanismer skall motverka, blockera eller transformera problemmekanismerna så att den önskvärda förändringen sker. Men vi vet sedan tidigare resonemang att mekanismer bara utlöses under för dem specifika omständigheter – deras verksamhet är beroende av den kontext i vilken de befinner sig. Kontexten avgör i vilken mån programmekanismerna överhuvudtaget kan motverka problemmekanismerna. (Danermark m.fl., 2003)

Men vilket är problemet? Och dess mekanismer?

2.2.1 Frågan om problemet – inledande reflektioner

Är det 'boendestabilitet', det begrepp som är centralt i utvärderingens ursprungliga frågeställning som är problemet? Vad är då det för något? Boende-stabilitet? Enligt Svenska Akademiens ordbok betyder 'boende' att stadigvarande bo på visst sätt och 'stabilitet' betyder också stadigvarande. 'Boendestabilitet' kan då sägas betyda stadigvarande boende stadigvarande. Del-begreppet 'stabilitet' upprepar begreppet stadigvarande och tycks genom upprepningen problematisera och lägga till ett frågetecken; *stadigvarande boende - stadigvarande?*

'Boendestabilitet' som begrepp har kommit att formuleras i en kontext där ansvariga personer uppfattat ett lokalt samhällsfenomen i form av en ostadigvaro i människors boende och att detta är ett problem som behöver hanteras och därför söker kunskap om det. Om reflektionerna över problemet får utgå från den "moraliska geografi" Knutagård (2009) skriver om och de störningar och den allmänna ordning den refererar till och socialtjänstens uppdrag att "osynliggöra den synliga hemlösheten genom att få in människor från gatan in i värmen", kan 'boendestabilitet' förstås som ett konkret problem att hantera i den kontext som utgörs av socialtjänstens vardagliga verksamhet och uppdrag. Men är det detta som är det egentliga problemet, människors 'boendestabilitet'?

Forskningsplanen och etikansökan för den ursprungliga utvärderingen av Bostad Först i Karlstad innehåller följande stycke:

Syftet är att studera utvecklingen över en treårsperiod efter att bostad erhöles och stödinsatser inleddes. Utvärderingen kommer att inriktas på att studera utvecklingen över tid med avseende på boendestabilitet, hälsa, livstillfredsställelse, lokalisering av kontroll, alkohol och droganvändning, vårdkonsumtion, sysselsättning och inkomster. Om verksamheten visar sig ha god verkan med avseende

på detta, kommer utvärderingen att bidra med viktiga kunskaper om förebyggande av hemlöshet och av verksamma insatser för hemlösa. Grundat på tidigare utvärderingar av "Bostad först" är förväntningarna att verksamheten kommer att leda till stabilitet i boendet, ökad hälsa, ökat välbefinnande och minskad vårdkonsumtion. (Etikansökan, 2013, sidan 5)

Detta är metodologiskt luddigt bland annat genom att logiken är kausalt förankrad ("god verkan", "leda till") på ett sätt som problematiserats ovan. Men syftet tycks i grunden vara att få tillgång till kunskap om "förebyggande hemlöshet" och "verksamma insatser för hemlösa", det vill säga vad Danermark m.fl. (2003) benämner "programmekanismer". Ett sökande efter kunskap om hemlösa personer, hemlöshet som fenomen och verksamma insatser som kan angripa problemet framstår som beslutsfattarnas intention och kompassriktning. Därmed framstår också det faktum att människor är och blir hemlösa, *hemlöshet*, som det grundläggande problemet och 'boendestabilitet' närmast som en byråkratisering av begreppet hemlös, som en skrivbordskonfiguration, och inte som problemets grund.

2.2.2 Frågan om begreppen

Danermark m.fl. (2003) påpekar att begreppsbildning och reflekterad begreppsanalys har en helt avgörande betydelse för att vetenskaplig kunskap ska ha någon form av giltighet och praktisk relevans. Det vill säga hur väl den "fungerar i praktiken". Då räcker det inte att tänka *med* begreppen, en forskare behöver också "reflektera medvetet och systematiskt"³⁶ om dem.

De påpekar också att reflekterad begreppsanalys paradoxalt nog är ett nedtonat område i såväl metodböcker som i det praktiska genomförandet av vetenskapliga studier, trots sin centrala betydelse för pro-

³⁶ Danermark m.fl. (2003) sidan 41.

duktionen av användbar kunskap. Mot bakgrund av de slutsatser som redovisats ovan avseende svårigheterna med att genomföra den planerade utvärderingen enligt plan och de ställningstaganden Danermark m.fl. (2003) gör blev ett inledande syfte i utarbetandet av en alternativ metodologi att fokusera begreppen och begreppsbildningen.

Om hemlöshet, det faktum att människor saknar hem, kan bestämmas som ett grundläggande problem i den kontext där Bostad Först i Karlstad bedriver sin verksamhet som ett "socialt program" så blir såväl *hemlöshet* som *hem* begrepp som det medvetet och systematiskt behöver reflekteras *om*. Hemlöshet är det grundläggande problemet men hem är det som saknas, det frånvarande, det som en hemlös människa är lösgjord från. Då blir såväl hem som själva "lösgörandet" från hem, det vill säga just hemlöshet, viktiga fenomen och begrepp att reflektera, definiera och förklara, liksom det omvända, rörelsen från hemlöshet till ett eget hem.

Danermark m.fl. (2003) reflekterar över begreppet arbetslöshet på ett sätt som kan vara överförbart på hemlöshet. Ett utbyte av "arbetslöshet" mot "hemlöshet" ger då följande resonemang i författarnas efterföljd:

Hemlöshet är, som framgår av begreppet, frånvaron av hem. Detta icke-närvarande har betydelse i vårt samhälle och förklarar skeenden och förhållanden i den sociala världen. När en hemlös människa får ett hem har det frånvarande eliminerats vilket kan uttryckas som att det frånvarande negeras och rentav att en negation negeras. Hemlöshet är en negation av hem och att som hemlös, i en negerad position, få ett hem, innebär att negationen negeras. Följderna av detta resonemang är politiskt, moraliskt och etiskt viktiga som en uppmaning att avlägsna hinder för att avlägsna det frånvarande, undanröja en politik som hindrar arbetet med att minska hemlösheten. Bostad Först i Karlstad kan sägas vara ett försök att

negera en negation, undanröja hinder för att kunna avlägsna det frånvarande, en hemlös människas frånvaro av hem.³⁷

Både *hemlöshet* och *hem* och rörelsen däremellan är viktiga fenomen och begrepp i en teoribildning som skulle kunna bidra med praktiskt relevant kunskap. Danermark m.fl. (2003) skriver också följande:

Innehållet i vardagskunskapen tillhör det "råmaterial" som den vetenskapliga kunskapen systematiskt måste införliva om teorierna skall vara hållbara. Det är också ett av skälen till att reflekterad begreppsanalys och begrepps-bildning allmänt taget är en central verksamhet inom samhällsvetenskapen. Begreppen är själva nyckeln till kunskap om samhället. (Sidan 69)

Och följande:

Den samhällsvetenskapliga begreppsbyggnaden måste alltså, för att ha relevans, både grundas i innehållet i vardagskunskapen och integrera denna, samtidigt som vardagsbegreppen måste överskridas och sammanställas i teoretisk form på en mera övergripande nivå - annars har ingen ny kunskap tillförts. (Sidan 72)

"Vardagskunskapen"! Vem eller vilka är det som har tillgång till detta "råmaterial" och kan informera forskaren om den vardagliga erfarenheten av hemlöshet, det problem som lagts som grund för en alternativ metodologi? Vems vardagskunskap är det som ska fokuseras? Dens som är hemlös eller dens som har samhällets uppdrag att bistå hemlösa människor och åtgärda deras hemlöshet. Både och? Detta är en fråga om perspektiv, och val av perspektiv.

³⁷ Texten i detta stycke är inte citerad ordagrant med "arbetslöshet" utbytt mot "hemlöshet" men den följer "förebilden" mycket nära och i vissa fraser som rena citat. Se för övrigt sista stycket på sidan 30 i Danermark m.fl. (2003).

2.2.3 Frågan om "vardagskunskapen" – valet av ett perspektiv

Ett perspektiv utgår från en betraktares position, det vill säga den plats i ett visst sammanhang där betraktaren befinner sig när hen betraktar sin värld. Positionen ger en viss relation till det sammanhang som betraktas, gör det möjligt att se och uppleva vissa fenomen samtidigt som den utesluter andra möjligheter. Att uppleva sin vardag har bland annat med position och perspektiv att göra. Socioekonomisk position har betydelse liksom etniskt kulturell, vilket inverkar på den kunskap en människa kan få om sig själv, sitt liv, sin värld och verklighet, sin vardag. En romsk tiggare och en svensk bankdirektör kan sällan ha samma perspektiv på samma sak, sällan eller aldrig en vardag som liknar varandras.

Erfarenhet och ideologi, den för-förståelse och de värderingar en person har under sitt betraktande, inverkar på den upplevelse och bild betraktaren får av sammanhanget, dess relationer och fenomen. Att byta position, att "gå en dag i någon annans skor" kan ge andra bilder, upplevelser och förståelser av verkligheten, transformera verkligheten i bestämd form singularis till verkligheter och mångfald. Men det förutsätter att den som byter position och perspektiv är beredd att se mer än det hen väntar sig och vill se, att hen är villig att öppna sig för sitt icke-vetande (Bornemark, 2009; Folkesson, 2016; Anderson & Goolishian, 1992).

Huvuddiskursen om hemlöshet, den som syns och hörs främst genom media, utgör ett utifrånperspektiv, ett "tredjepersonsperspektiv"; två parter talar om en tredje som inte är närvarande och deltar i samtalet. De uttalar sig om andra människor än sig själva och som de antagligen sällan har en personlig relation till. De talar om hemlösa människor och deras situation, att de befinner sig på platser där deras blotta närvaro eller handlingar strider mot vardagliga vanor, förväntningar, allmän ordning eller den "moraliska geografi" (Knutagård, 2009) som gäller för dessa platser. Kvantitet är ett nav i diskursen; antal personer, antal lägenheter av olika kategorier som finns och inte finns, att 1/3 av hyresrätterna sålts ut, att 6,8 miljarder plockats ut ur allmännyttan under ett år, att allmännyttan höjt hyrorna si och så mycket, och så vidare. Huvuddiskursen är socialpragmatisk och inriktad mot

konkreta politiska åtgärder vilket inte är förvånande eftersom den svenska hemlösheten för närvarande³⁸ omtalas som akut och därmed blivit synlig på ett nytt sätt.

Men det är intressant att notera att perspektiv ”inifrån”, att hemlösa personers egna berättelser ur ett förstapersonsperspektiv hamnar i skymundan i den mediala trängseln i förhållande till den politiska och socialpragmatiska talordningen, även om enskilda och grupper kan komma till tals exempelvis genom hashtaggen #bostadsökes under det i februari 2016 upphettade bostadspolitiska samtalet. Människors egna berättelser om sina upplevelser av sin hemlöshet utgör en underordnad diskurs, ett mindre framträdande och väsentligt perspektiv på fenomenet.

Petter Lindén Nyquist är en norsk bergsklättrare, polarfarare, fotograf och journalist som under 52 dygn genomförde en form av socialantropologiskt projekt eller deltagarstudie, bland hemlösa i Oslo. Syftet var inte vetenskapligt utan att dokumentera ”från insidan” hur hemlösa lever. Han försatte sig med detta syfte i situation 1, akut hemlöshet (Socialstyrelsen, 2016) eller ”rooflessness” (FEANTSA, 2016) för att ”gå i någon annans skor” i 52 dagar. Det är att försätta sig i en extrem situation, den mest extrema formen av hemlöshet och han uttryckte sig på följande sätt i SVT:s talkshow Skavlan den 26 Februari 2016.

- *Att stå där utan nånting... Det var första gången jag var utlämnad åt mig själv. Jag hade ju inga pengar eller nånting. Det kändes väldigt obehagligt. Jag har nog aldrig varit så rädd.*
- *Du har varit på Sydpolen, Nordpolen och Himalaya. Rent mentalt... Hur tufft var det här jämfört med de resorna?*
- *Mentalt är det här det tuffaste jag har varit med om – definitivt.³⁹*

³⁸ Februari 2016.

³⁹ Det är den svenska undertexten i programmet som utgör citat och inte exakt hur Petter Lindén Nyquist uttryckte sig på norska.

Dagbladet skrev i ett reportage om honom och hans projekt den 14 december 2015.

Ble ikke kjent igjen

- Da jeg var ferdig med reisen som uteligger, postet jeg et bilde på Instagram av meg på gata mens jeg tigger. Da fikk jeg en melding av en jeg kjenner, hun hadde gått forbi meg nesten daglig - uten å se meg og uten å gi meg penger.

- Når jeg ikke ser dem jeg kjenner, hvordan kan jeg da se folk jeg ikke kjenner, sa hun til meg.

Han håper at dokumentaren skal gjøre en forskjell. Få våre øyne opp for at det fins folk som vi ser, men likevel ikke ser. (Grønneberg, 2015).

Nyquist har gjort ett studiebesök hos människor som finns och syns - men ändå inte. Efter genomfört och avslutat projekt återvände han hem till sig, till hus och familj, till skillnad från dem han besökt, som fortsätter sina liv "på andra sidan", på samma sätt som före besöket. Hans berättelse närmar sig ett inifrånperspektiv, men berättas trots allt utifrån.

Nyqvists besök har ett släktskap med den vetenskapliga arbetsform och tankeoperation som benämns abduktion, "ett delvis svårfångat begrepp"⁴⁰ men av avgörande betydelse i en kritisk vetenskaplig analys. Abduktion innebär nybeskrivning eller rekontextualisering av fenomen och skeenden, "tankeoperationer" som ger nya insikter och kunskaper genom att leda en forskare från en föreställning om ett fenomen till en annan, till att se "något" som "något annat", till djupare insikter och kunskaper om ett fenomen.

I en kritisk vetenskaplig analys är det viktigt att utnyttja den abduktiva slutledningen för nybeskrivning, så att vi

⁴⁰ Danermark m.fl. (2003) sidan 181.

kan tolka enskilda företeelser som en del i övergripande sammanhang och interna relationer. Men det är också viktigt att problematisera de slutledningar som vi gör automatiskt (den överkodade abduktionen). Vetenskapliga observationer och analyser bygger på klassificeringar. Det kan finnas goda skäl att ifrågasätta vissa klassificeringar som uttryck för ideologier och hegemoniska värderingar. (Danermark m.fl., 2003, sidan 190)

Att gå en dag (eller 52) i någon annans skor kan göra det möjligt att se "något" som "något annat", att kunna nybeskriva, nyförstå och nyförklara detta "något" med ett större djup i dess sociala och personliga innebörder. En abduktiv arbetsform innebär att placera in sina "fakta" i en annan tolkningsram än en gängse och att använda sig av sin kreativa förmåga, sina erfarenheter och sin redan befintliga kunskap för att förnya den, rekontextualisera sitt vetande och kunnande.

Det metodologiska ställningstagande som görs här med avseende på perspektiv är att det måste få vara hemlösa människors vardagskunskap som utgör det grundläggande perspektivet för det fortsatta arbetet, bli utgångspunkten för försöken att se, beskriva, förstå, förklara, argumentera och ge förslag.

En fenomenologisk referensram

Inom vetenskapen är det ett välkänt kunskapsteoretiskt dilemma att en studie och dess resultat påverkas av forskarens sammanhang, position och förförståelse. Ett dilemma som inom den naturvetenskapligt eller positivistiskt orienterade forskningen vanligtvis sammanfattas i begreppen reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Men varje forskare är tvungen att förhålla sig till ett ofrånkomligt moment av osäkerhet i sina studier och reflektera över den egentliga kunskapshalten eller sanningslikheten (Danermark m.fl., 2003) i sina utsagor om de fenomen som studerats. Detsamma gäller egentligen alla människor. Vilken grund har jag för mina uppfattningar, åsikter och påståenden?

Fenomenologin är den gren eller tradition inom vetenskapen och filosofin som tagit på sig uppgiften att utmana det som benämns ”den naturliga inställningen”, det vill säga människors vardagligt vanemässiga sätt att uppleva, beskriva, förstå, förklara och agera i världen (Bengtsson, 1994; Bullington, 2013; Deurzen, 2010; Husserl, 2002; Merleau-Ponty, 1999; Patočka; 2013; SR, 2010). Dess strävan är att ”gå till sakerna själva” för att nå fram till världen, tingen och fenomenen⁴¹ så som de gives en människa, att nå fram till människors levda erfarenhet och faktiska upplevelse av mening. Husserl (2002) själv, fenomenologins skapare, skriver:

Vad som behövs är inte ett krav att man skall se med egna ögon, utan snarare: att man inte under fördomars tvång skall tolka bort det sedda. (Husserl, 2002, sidan 81)

För att nå fram till detta skiljer fenomenologin på förstapersonsperspektiv och tredjepersonsperspektiv (SR, 2010). En fenomenologisk inställning innebär att försöka placera sig i ett förstapersonsperspektiv för att förstå världen och dess mening så som den omedelbart ges en människa som levd erfarenhet (Gendlin, 2003; Merleau-Ponty, 1997; Serrander, 2008; Serrander, 2011). Mening i denna mening är alltid förankrad i levd erfarenhet och den fenomenologiska metoden för att nå fram till mening i denna mening benämns reduktion eller epoché, att ”sätta parentes” om sina föreställningar om världen för att kunna se och förstå ”den verkliga världen”. Att inta en fenomenologiskt kritisk och självkritisk inställning till sin egen ”naturliga inställning”, öppna sig för sitt icke-vetande och ge plats för ny förståelse, mening och vetande.

The phenomenological attitude is a systematic form of wonder and questioning of what we normally take for

⁴¹ Heidegger (2013a) skriver om fenomenen som: ... ”det som visar sig, det sig-visande, det uppenbara”... (sidan 44) och ... ”fenomenen”, är då totaliteten av det som ligger i dagen eller kan bringas i ljuset, vilket grekerna ibland helt enkelt identifierade med τὰ ὄντα (det varande)” (sidan 45).

granted. It allows us to suspend our normal prejudice and clear a space for this new kind of observation. Husserl claims that it is this epoché, the setting aside of our usual interpretations, that lets us come to the things themselves afresh with full awareness of what is confronting us. This task of epoché is a form of withholding of instant judgement. This is a fundamental part of the 'phenomenological reduction'. (Deurzen, 2010, sidan 38)

Detta är närbesläktat med abduktion även om tankegångarna är formulerade inom en annan tanketradition och med ett annat språkbruk än den kritiska realismens. En fenomenologisk undersökning av hemlöshet som levd erfarenhet och den mening den har för en hemlös person kräver således epoché, en parentessättning av sin naturliga vardagliga inställning för att försöka inta ett inifrån- eller förstapersonsperspektiv och att ställa frågor som: Vad innebär det att vara hemlös? Hur upplever hemlösa människor sin vardag? Finns det några gemensamma nämnare i situationen som hemlös? Hur är det att vara hemlös och få möjligheten till ett eget hem? - med flera. Detta är fenomenologiskt ställda frågor med syfte att undersöka och försöka förstå hur mening uppstår och skapas genom den levda erfarenheten som hemlös och den levda erfarenhet som uppstår genom att som hemlös få möjligheten till ett eget hem. Ett fenomenologiskt metodologiskt ställningstagande innebär en strävan att få kunskap om en människas vardagliga personliga upplevelse av sin värld och sitt liv och den mening detta har och får för henne.

How human beings perceive, understand and live the world is the subject matter of phenomenological study. Again, it is the realm of subjectivity that is the focus of interest for phenomenology. (Bullington, 2013, sidan 20)

Den alternativa metodologi som utarbetats med utgångspunkt i den kritiska realismens metateori, metodologi och metodkritik (Danermark m.fl., 2003) tillsammans med ett fenomenologiskt perspektiv på

”vardagskunskap” kan ses som en abduktiv rekontextualisering av utvärderingens ursprungliga syfte, att försöka se ”något” som ”något annat”, för att finna nya möjligheter. Ett fenomenologiskt förankrat ”förstapersonsperspektiv” prioriteras härmed och sätts i främsta rummet i det fortsatta arbetet med denna utvärdering. Det vill säga att hemlösa människors vardagskunskap om sin egen hemlöshet ställs i fokus och bildar utgångspunkt för det fortsatta arbetet såsom varande djupt förankrad i ”det konkreta problemet”.

2.2.4 En vägledande strategi för det fortsatta arbetet

Begrepp och begreppsbildning har en avgörande betydelse vid all kunskapsproduktion och reflekterad begreppsanalys bör vara en central verksamhet inom samhällsvetenskapen enligt Danermark m.fl. (2003) eftersom det rör relationen mellan vetenskap, verklighet och begrepp. Kärnan i vetenskaplig begreppsbildning är enligt författarna abstraktion genom strukturell analys. Denna ståndpunkt har varit vägledande strategi för det fortsatta arbetet med att vinna användbar kunskap om fenomenet hemlöshet och verksamma insatser för hemlösa.

Strukturell analys innebär att söka kunskap om konstitutiva egenskaper och kausala mekanismer som genererar händelser, alltså om hur olika psykosociala mekanismer och villkor samverkar med och motverkar varandra för att ge upphov till olika fenomen i form av händelser, handlingar, relationer, situationer, objekt med mera - eller inte. Det vill i det här sammanhanget säga *vad* som kan vara verksamt, *hur* det kan vara verksamt, *när* det är verksamt, *om* det är verksamt och vilka villkor och omständigheter som måste föreligga för att vissa händelser eller handlingar ska inträffa; att en person förlorar sitt hem, att en hemlös person får ett hem, väljer att behålla sitt hem, eller inte, och så vidare.

Danermark m.fl. (2003) presenterar en arbetsmodell som omfattar sex moment som kan vägleda en forskare som söker sådan kunskap. Den ska ses som en vägledning och ”inte som en mall att följa till

punkt och pricka”⁴². Momenten kan gå i varandra och måste inte följa på varandra i kronologisk ordning. En hermeneutisk cirkelrörelse mellan olika moment kan vara fruktbar och i en viss studie kan det finnas anledning att fokusera vissa moment framför andra. De sex momenten har följande benämning och arbetsfokus: Beskrivning – Uppdelning – Abduktion – Retroduktion – Jämförelse mellan olika teorier och abstraktioner – Konkretisering/kontextualisering.

Den kunskapssökande arbetsprocessen enligt denna modell inleds med att beskriva det fenomen som står i fokus för studien. Forskaren ”går till sakerna själva” genom att be dem som har ”vardagskunskapen” att bidra med information som möjliggör så ingående beskrivningar som möjligt. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder kan vara användbara i detta beskrivande syfte, att framkalla en så sanningslik ”bild” som möjligt av fenomenet.

I denna studie där fenomenet *hemlöshet* och verksamma insatser för hemlösa står i fokus blev ett inledande syfte att söka vardagskunskap om detta fenomen ur ett förstapersonsperspektiv. Det är endast personer som är eller har varit hemlösa som kan ha en vardagskunskap om hemlöshet, som kan bidra med det ”råmaterial” som kan ge empirisk grund för en tillförlitlig och användbar kunskap. Men det var ogörligt, av tids- och kostnadsskäl, att utarbeta en ny forskningsplan som skulle komma att kräva en ny process av etisk granskning och prövning för att kunna samla in och bearbeta information genom till exempel intervjuer med hemlösa personer. Valet blev i stället att söka efter och bearbeta befintliga offentliga dokument. Sökningar i bland annat LIBRIS och på Internet efter relevant information visade att tre böcker fanns publicerade genom Situation Stockholm som innehöll hemlösa personers egna berättelser:

- *Hemlös - med egna ord, texter av hemlösa människor 1997 - 2007*. (Estby, Kindgren & Stolt, 2008).
- *Raines dagbok, tretton år på gatorna i Stockholm 1998 - 2010*. (Gustafsson, 2010)

⁴² Danermark m.fl. (2003) sidan 210.

- *Hemlös med egna ord, Situation Stockholm 2008 – 2014*. (Stolt, 2015b)

Dessa tre böcker består tillsammans av cirka 900 korta texter skrivna av fler än 100 hemlösa personer som berättar om sina upplevelser. Språket är omedelbart och springer direkt ur berättarnas upplevelser av sin situation. Formen på berättelserna är fri; kommentarer, påpekanden, känsloutbrott, notiser, insändare, essäer, reflektioner, löpande dagboksanteckningar, dikter, noveller och kortkorta kortromaner som på några sidor eller rentav några få stycken fångar ett helt livsöde. Dessa cirka 900 berättelser utgör det empiriska material som "samlades in" och bearbetades för att kunna ge en Beskrivning av fenomenet *hemlöshet* som levd erfarenhet och vardag. Följande frågeställning var vägledande: Hur beskriver hemlösa människor sin vardag?

Nästa moment i arbetsmodellen, Uppdelning, består i att urskilja alla de olika aspekter som tillsammans utgör fenomenet, att genomföra en analys för att få klarhet i vad det består av. Analys betyder just urskilja och särskilja, att dela upp något i dess väsentliga eller konstituerande beståndsdelar. Följande frågeställning var vägledande: Går det att urskilja några gemensamma nämnare i situationen som hemlös så som den beskrivs av hemlösa själva?

En så kallad tematisk analys (Braun & Clarke, 2006; Hayes, 2000) tillämpades som metod för bearbetning av det empiriska materialet. En sådan resulterar i en struktur av relationer mellan teman, aspekter eller begrepp som påvisar alla de detaljer ett fenomen i sin helhet består av. Under noggrann och systematisk analys av det empiriska materialets samtliga betydelsebärande enheter tematiserades dessa. Meningsbärande information fördelades på olika begreppsliga eller tematiska kategorier som skapades induktivt under analysens gång. Resultatet blev då en tematisk begreppslig struktur som relaterade alla de "beståndsdelar" som gick att finna i materialet och som tillsammans kunde sägas utgöra det fenomen som undersöktes, *hemlöshet*.

Moment tre, om forskaren nu följer den ordning momenten har i boken, är Abduktion. Det är som tidigare nämnts ovan en typ av tan-

keoperation som kan leda en forskare från en föreställning om eller förståelse av det beskrivna och analyserade fenomenet till en annan med möjligheter till djupare insikter och kunskaper om det. Det beskrivna och analyserade fenomenet placeras in i olika referensramar för att undersöka om olika perspektiv gör det möjligt att se detta "något" som "något annat".

Det centrala i abduktion som arbetsmoment och tankeoperation är att rekontextualisera och nybeskriva ett fenomen. För att synliggöra det frånvarande, försöka se *hemlöshet* som "något annat", introducerades begreppet *hem* som det som är frånvarande i hemlöshet. Hem fick verka som en alternativ kontext eller position varifrån hemlöshet skulle kunna betraktas, beskrivas och begripliggöras på ett annat och nytt sätt.

Mallet (2004) kan sägas understödja denna logik när hon framhåller att begreppet 'home' inte kan existera utan begreppet 'homelessness' och vice versa. De existerar tillsammans, i kraft av varandra, i en dialektisk relation som refererar till skiftande erfarenheter och identiteter. För att förstå *hemlöshet* är det alltså nödvändigt att förstå det fenomen som är siamesiskt tvillingfenomen men också negation till det - *hem*. Abduktionsmomentet innebar att använda hem som negation till hemlöshet för att på så sätt försöka få kunskap om hemlöshet som "något annat".

Begreppsbildning innebär differentiering, att upptäcka, synliggöra och benämna skillnader för att tydliggöra vad som är vad, vad som konstituerar ett fenomen och definierar det begrepp som refererar till det, och vad som inte gör det. Att finna det "man inte kan ta bort" med mindre än att fenomenet upphör att vara det det är, att skilja det karakteristiska från det tillfälliga. Centrala frågor i det abduktiva momentet var: Vad är det man inte kan ta bort från hemlöshet och hem med mindre än att fenomenen förlorar sina innebörder och begreppen sina betydelser? Vad är det som gör att hemlöshet respektive hem upphör att vara hemlöshet respektive hem när detta något tas bort? Hur är de båda fenomenen relaterade till varandra?

Det fjärde momentet i en strukturell analys, Retroduktion, genomfördes med syfte att undersöka vad som gör "X möjligt" och vilka kausala mekanismer som "är relaterade till X?"⁴³ Forskaren ställer transfaktiska frågor för att i en "ogenomskinlig" verklighet som "inte talar för sig själv" söka kännedom om de generativa mekanismer och villkor som får händelser, handlingar, objekt, fenomen att visa sig, faktiskt, hemlöshet som händelse och faktum. Forskaren måste då röra sig från den uppenbart faktiska ytan till djupare domäner i en strukturerad och stratifierad verklighet genom att tänka och arbeta transfaktiskt, röra sig från den empiriska domänen till strukturernas och mekanismernas domän. I ett trans- eller kontrafaktiskt tänkande använder sig forskaren då av allt möjligt vetande och kunnande, sitt eget och andras, sina erfarenheter, sin abstraktionsförmåga, sin kreativitet, sin fantasi, sin slutledningsförmåga för att ta sig framåt i denna process (Danermark m.fl., 2003). Det innebär att andra än forskaren själv och annat än ett insamlat empiriskt material tillåts inverka på denna process. Då ska forskaren också referera till dem hen tagit hjälp av. Redovisningen av resultatet av den retroduktion jag genomfört innehåller således externa referenser, vilket inte brukar vara det vanliga i en vanlig samhälls- eller beteendevetenskaplig resultatredovisning.

Danermark m.fl. (2003) skriver om sin modell för genomförande av strukturell analys att den ska ses som vägledande och "inte som en mall att följa till punkt och pricka"⁴⁴. Momenten kan gå i varandra i en hermeneutisk cirkelrörelse. Detta gäller i högsta grad för det retroduktiva momentet i denna strukturella analys. Det bygger på den föregående abduktionen men också på ett avgörande sätt på den avslutande konkretiseringen.

Under det femte momentet, Jämförelser, är syftet att finna den eller de teoretiska utsagor eller modeller som på bästa sätt klarar av att förklara fenomenet i fråga, som kan anses ha störst "förklaringskraft"⁴⁵ när det gäller de nödvändiga villkor och generativa mekan-

⁴³ Danermark m.fl. (2003) sidan 211.

⁴⁴ Danermark m.fl. (2003) sidan 210.

⁴⁵ Danermark m.fl. (2003) sidan 211.

ismer som ger upphov till att det tar form och blir till, eller inte. Flera olika teoretiska modeller kan utsättas för jämförande undersökningar för att finna den eller de abstraherade utsagor som för närvarande på bästa sätt uttalar sig om vad som konstituerar ett fenomen, hemlöshet i detta fall.

Det sjätte och avslutande momentet, Konkretisering i en viss kontext, innebär att utgå från föregående moment för att påvisa hur ett visst fenomen kan visa sig i praktiken i en viss kontext, vilket är särskilt väsentligt inom tillämpade vetenskaper som exempelvis socialt arbete och psykoterapi.

En intervjuundersökning med samtliga sex deltagare i Bostad Först i Karlstad genomfördes parallellt med arbetet med de fem första momenten. Syftet med studien var att undersöka *hemlöshet* och *verksamma insatser för hemlösa* i den konkreta kontext som utgörs av Bostad Först i Karlstad genom att samla in, bearbeta och reflektera över information från dem som har vardagskunskap om detta, de sex första deltagarna i verksamheten samt dess båda vägledare. Studien planerades av mig tillsammans med verksamhetens båda vägledare. Den innebar att de båda vägledarna med min handledning genomförde djupintervjuer med de sex deltagarna.

Intervjuerna utgick från följande frågeställningar:

1. Vilka erfarenheter har deltagarna fått av att vara med i Bostad först?
2. Vad tycker deltagarna har varit positivt eller fungerat bra?
3. Vad skulle deltagarna vilja förändra i projektets upplägg?

De sex första deltagarna i Bostad Först i Karlstad fram till och med mars 2015 tillfrågades om deltagande i studien. De informerades om att deltagandet var frivilligt, att de när som helst kunde avsluta sitt deltagande i studien och att den information de förmedlade behandlades konfidentiellt och med full respekt för informanternas personliga integritet. Samtliga sex valde att delta som informanter.

Intervjuerna spelades in på band, transkriberades och bearbetades därefter i enlighet med metoden induktiv tematisk analys (Braun &

Clarke, 2006; Hayes, 2000) som, som nämnts ovan, resulterar i en tematisk begreppslig struktur av utsagor som beskriver och tematiserar deltagarnas upplevelser och värderingar av Bostad Först i Karlstad.

Den arbetsmodell med sex moment för genomförande av strukturella analyser, så som den framställs av Danermark m.fl. (2003), har fått tjäna som vägledande strategi och rättesnöre för att slutföra arbetet med detta utvärderingsuppdrag. Eftersom de resurser som fanns kvar när denna alternativa strategi utarbetades blivit tämligen knappa vad gäller tid och ekonomiska medel, av skäl som redovisats ovan, ställdes också förväntningarna på att kunna genomföra konsekventa och gedigna undersökningar som underlag för en strukturell analys enligt modellen inte så högt. Arbetsmodellen fick tjäna som ett föredöme att efterlikna så gott det gick under rådande förutsättningar.

3 Resultat

Sex personer var deltagare i Bostad Först i Karlstad mellan mars 2013 och mars 2015, fyra män och två kvinnor. Deltagarnas ålder varierade mellan 25 och 51 år.

Boendet för de tre som svarade på frågor om detta innan de fått en lägenhet genom Bostad Först visade att en person varit bostadslös sedan 1 - 3 månader. Den personen bodde hos bekanta och hade bytt boende 14 gånger under den senaste månaden. En person bodde "hos mamma" sedan 42 månader och den tredje bodde på Ullebergsgården sedan 24 månader. Dessa tre personer var inte nöjda med sitt boende vid tidpunkten för ifyllandet av frågorna om detta. De två personer som fyllde i de första formulären efter att de fått sin lägenhet genom Bostad Först är inte helt förvånande nöjda med sitt boende.

Av dessa sex personer som fick en egen lägenhet genom Bostad Först mellan mars 2013 och maj 2014 var KBAB⁴⁶ hyresvärd för fyra personer och fastighetsbolaget Falkenbostäder och Stiftelsen Karlstadshus för vardera en person. En av deltagarna fick från början ett fullständigt förstahandskontrakt, med besittningsskydd och tre månaders uppsägning. I övriga fem fall har hyreskontrakten utgjorts av korttidskontrakt⁴⁷ med besittningsskyddet bortförhandlat⁴⁸.

Fram till den 15 juni 2016 bodde fem av sex deltagare kvar, 83,3 %, efter i genomsnitt 34,7 månader⁴⁹. Tre personer, 50%, hade då bott i sina egna lägenheter helt utan störningar. Tre personer hade fått anmärkningar från sina hyresvärdar på grund av olika former och grader av störning. En person hade fått en muntlig tillsägelse och två hade fått skriftliga varningar. En av de två deltagare som fick en skriftlig varning sa själv upp sitt kontrakt efter sex månader.

⁴⁶ Karlstads Bostads AB är helägt av Karlstads kommun genom koncernen Karlstads Stadshus AB.

⁴⁷ Enmånadskontrakt som automatiskt förlängs om inget annat händer. 14 dagars uppsägning vid störning eller annat som är uppsägningsgrundande enligt Hyreslagen.

⁴⁸ Den juridiska rättigheten att överklaga uppsägning av hyreskontrakt till hyresnämnden är bortförhandlad.

⁴⁹ Md = 33,5 månader, Sd = 3,3 månader.

Detta är de kvantitativa resultat som är möjliga att redovisa på ett meningsfullt sätt av skäl som redovisats ovan i metodkapitlet. I det följande redovisas resultaten av den strukturella analysens sex moment.

3.1 Bilder av hemlöshetens vardag

När man för att försöka ge en Beskrivning, en så sanningslik bild som möjligt av fenomenet *hemlöshet* och "går till sakerna själva" för att låta dem som har "vardagskunskap" om det tala "med egna ord" om sina upplevelser, om vad de ser, känner och tänker, när den levda erfarenheten får komma till tals, då framträder en mängd olika fenomen. Men även om de personliga berättelserna är olika finns det vissa trådar som mer eller mindre tydligt tycks löpa genom alla eller de flesta av berättelserna. Mest framträdande i berättelserna är rörelsen och osäkerheten.

Sista tunnelbanan hade gått. Jag gick mot Aspudden, hade tur att en tvättstugudörr stod på glänt. Gick in och somnade ett par, tre timmar på golvet.

Vaknade av att jag skakade och frös. En tjej dök upp och bokade en tvättid till nio. Jag förklarade varför jag var där. När hon gick sopade jag hela tvättstugan, såg att det var rätt dammigt. Även om det inte berodde på mig ville jag inte att det skulle finnas något att klaga på. (Gustafsson, 2010, sidan 323 - 324)

Berättarna är i ständig rörelse och befinner sig på osäkra platser. Deras personliga sammanhang och relationer till andra människor och platser är osäkra, sköra och tillfälliga, även om de kan vara ofta återkommande. Ensamheten framstår som ofattbar.

Ensam är inte stark. Jag tystnade allt mer, orden kom inte mer och jag isolerade mig även när jag var bland männi-

skor. Det är inte alltid så lätt att finna gemensamma nämnare med andra och dagsformen påverkar varje möte med andra. Så det kanske inte är så konstigt att ensamheten kan vara en av de farligaste bakgrundsorsakerna till psykisk ohälsa, såväl den fysiska ensamheten som den psykiska. (Harju, 2015, sidan 299)

Det är berättelser om ständigt utanförskap och underläge. Berättarna möter blickar och kroppsspråk vi andra aldrig möter.

Man ser på människor, på munnen, kroppsspråket, hållningen, att de föraktar en och tycker illa om en – trots att jag hela tiden försökt att klä mig väl medan jag varit hemlös. (Lindqvist, 2008a, sidan 30)

De tilltalas på sätt vi andra aldrig skulle acceptera. De utsätts inte sällan för en godtycklighet i bemötandet som skulle göra många ursinniga.

Jag frigavs från fängelset den 24/11 -09 med nästan 200 kr. Jag tar kontakt med soc för jag behöver tak över huvudet för ett par dar.

Men får till svar att de inte kommer att bevilja en enda krona till mig. Jag svarar då lite kaxigt att jag ordnar det här själv, men nästan på skämt.

Då svarar de att, du ser ut att kunna göra det. Jag vet inte om jag skall gråta eller skratta.

Men får dom verkligen göra på detta viset. (Backman, 2015, sidan 116)

Berättelserna synliggör ett tydligt och ständigt närvarande "vi" och "dom", "innanför" och "utanför", "framsida" och "baksida", "ovan-sida" och "undersida", "makt" och "vanmakt".

Jag minns, när jag vandrade runt i stan på dagarna och även på kvällarna, brukade jag titta uppåt mot alla upplysta fönster, på gardiner, krukväxter och andra dekorationer i fönstren och tänka att det där skulle jag för alltid sukta över. Jag skulle aldrig mera stå innanför i värmen och tryggheten utan ständigt leva utanför. Känslan av sorg och skam var obeskrivlig. (Urdin, 2015, sidan 162)

Ordningsmakten framträder som just detta, en makt som mycket konkret och i praktisk handling ordnar och upprätthåller avstånd och gränser mellan dessa kategorier, mellan vi som ”sköter oss” och dom som inte gör det, mellan vi som har rätt att gå in och de som ska stanna ute. I detta spänningsfält uppstår givetvis konflikter, främlingskap och ibland även fiendskap.

Lördag 11 april. Två gånger hamnade jag på S:t Görans sjukhus för att väktare trodde jag var full. Så kan det bli ibland när man är övertrött och inte har någonstans att sova. (Gustafsson, 2010, sidan 352)

Köld och väta är påtagliga realiteter, framförallt givetvis under vinterhalvåret.

Jag började min vandring från Hornstull. Tunnelbanan hade slutat gå och det blåste snöstorm och var moddigt. Jag tror det tog mig en timme att ta mig till Maria bostadshotell, dit jag hade portkoden. Så jag slank in och la händerna på elementet, men med den otur jag haft senaste tiden tog det bara några minuter innan jag hade en vakt där som förpassade mig ut i snöstormen igen. (Sonneberg, 2015, sidan 32)

Bristen på pengar är ett ständigt närvarande bakgrundspanorama. Ofta hamnar den i fokus för berättande när det gäller skulder och hyror men också att få kläder på kroppen och mat i magen. Det pågår ett idogt arbete varje dag från morgon till kväll för att få ihop vad som behövs för liv och lekamen. Ibland behöver man kunna styrka sin identitet.

Jag har just nu ingen id-handling och jag behöver medicin från apoteket. Jag får ingen medicin utan id-kort. Söker ett nytt id-kort, men för att få det måste jag ha någon som styrker vem jag är. I mitt fall min socialsekreterare som förhoppningsvis åker med mig från Haninge till Skatteverket vid Medborgarplatsen. Innan jag gör detta måste 400 kr betalas in och ett kvitto ska uppvisas till Skatteverket. Sedan tar det cirka tio dagar till sex veckor för att få id-kortet. Det är inte säkert att det sociala betalar de 400 kr som behövs. (Bäck, 2015, sidan 270)

Att berättarna sällan eller aldrig får möjligheter till en hel natts god sömn blir närmast självklart med tanke på den ständiga osäkerhet och oro som råder på de platser där de befinner sig. Även om man finner en plats att vila på blir sömnen bristfällig som så mycket annat i en hemlös tillvaro. Det behöver knappt påpekas att det är ohälsosamt för en människa att inte få den sömn hon behöver för att återhämta sig och samla kraft. Sömnbrist är ohälsosamt för vem som helst och inverkar skadligt på såväl den psykiska som fysiska hälsan, det vet alla.

Människans dödlighet visar sin obönhörliga realitet i dessa berättelser. Minnesorden över en kamrat som inte längre måste kämpa varje dag för att få ro i kropp och själ återkommer ständigt. Det är en pågående död som återspeglar sig och äger rum eftersom livet inte får någon verklig möjlighet att ta plats. Att leva ett liv som människa är förvisso att vara dödlig men att vara hemlös är påträngande dödligt.

Tänker ofta på om jag någonsin kommer att få en egen dörr att stänga och en egen säng att ligga i innan jag dör. Vilket jag med sorg i hjärtat tvivlar allt mer på. I kväll fick jag reda på att min vän Roland "Rolle" Hansson, den första försäljaren på Situation Sthlm, natten innan somnade för gott på Södersjukhuset. (Nyblom, 2008, sidan 115)

Berättelserna har en kortfattad form, kanske präglad av berättarnas ständiga rörelse från plats till plats och det begränsade tidsutrymme som står till buds. Innehållet är starkt koncentrerat och kan ibland framställa hela livsöden fångade i något som skulle kunna benämnas kortkorta kortromaner.

Det var tydligen något speciellt med oss eriksbergare på sjuttiotalet. De flesta var skilsmässobarn och nästan alla blev narkomaner. Det var ett fenomen just där, så folk kom från hela världen för att titta på Eriksberg och oss. Jag var tre och ett halvt år när min farsa dog, morsan bröt ihop och jag blev skickad till barnhem. Där sög jag på tummen tills jag fick blåsor och då band de fast mina armar om nätterna. Det blev för mycket för mig och jag slutade prata helt och hållet i två år. Det är bra att berätta om sådant här, för så har livet sett ut för många av oss. Vi har tagit droger för att glömma. Under min uppväxt har jag sett mamma bli misshandlad, det har funnits övergrepp och ett av mina första barndomsminnen är att jag sitter på Ulleråker med ett slags badmössa på huvudet med elektroder till skallen och ser lampor som blinkar. Jag var överaktiv och de petade i mig starka mediciner. (Landin, 2015, sidan 42-43)

Den gemensamma kärnan, eller gemensamma utgångspunkten i berättelserna, den punkt varifrån berättandet sker, är att det saknas just en sådan - en fast punkt. Utgångspunkten är en obefintlig punkt i be-

rättarnas tillvaro. Det är paradoxalt och det finns en ständigt närvarande ton av vanmakt i berättelserna inför detta faktum.

*Jag kan åka vart som helst
Utom hem*

(Hållén, 2015, sidan 175)

Men berättelserna uttrycker också en gemenskap mellan hemlösa även om relationer och kontakter framträder som korta och tillfälliga. Man möts en stund på vissa platser för att snart vandra vidare. Gemenskapen växer aldrig till en gemensam identitet och samordnad rörelse som kan ge kraft, makt och inflytande. Jag uppfattar en pågående pendelrörelse mellan makt och vanmakt i många berättelser. Ena stunden hopp och förväntan, andra stunden uppgivenhet och förtvivlan.

3.2 Hemlöshetens ”beståndsdelar”

Ett fenomen är i-sig en helhet som sådant men består vanligtvis av olika ”delar” som när dessa är samordnade med varandra tillsammans bygger upp och på ett väsentligt sätt gör fenomenet till det fenomen det är, i-sig. Ett fenomen är en särskild helhet av relaterade delar som tillsammans konstituerar det och får det att skilja sig från alla andra fenomen. Alla väsentliga delar i ett fenomen är avgörande för att konstituera det som sådant. Hemlöshet är inget undantag. Den tematiska Uppdelning jag gjort av de utvalda cirka 900 berättelserna som hemlösa personer berättat med egna ord gjorde det möjligt att urskilja följande beståndsdelar i just *hemlöshet* som fenomen;

- ständig rörelse,
- ständig osäkerhet,
- ständigt utanförskap,
- ständigt underläge,
- ständig pengabrist,

- ständig sömnbrist,
- ständiga brister i skyddet mot köld och väta,
- ständig vanmakt och
- ständig dödlighet.

”Ständig” är ett ständigt återkommande ord eller begrepp och kan sägas vara ett metatema, en genomsyrande aspekt av en människas hemlöshet, så som den framstår för mig, som inte är hemlös. En hemlös människa är ständigt hemlös och blir ständigt påmind om det. Det är en ständig brist på stabila relationer till platser och människor, på säkerhet, lugn och ro, trygghet, god sömn, mat, kläder, pengar. En hemlös människa får aldrig möjlighet till vare sig fysisk eller psykisk återhämtning, så länge hon är hemlös, och det är dödligt slitsamt.

3.3 Hemlöshet som ”något annat”

Under det tredje momentet Abduktion introducerades *hem* som alternativ kontext för att försöka se *hemlöshet* som ”något annat”.⁵⁰

Språkligt är det något komplicerat. ”Hen är hemlös” är en begriplig mening till skillnad från ”hen är hem”. ”Hen är hemma” däremot uttrycker något begripligt och meningsfullt, en befintlighet, att en viss person vid den tidpunkt som talaren talar befinner sig på en viss bestämd plats, i sitt hem. En person som ”är hemma” har en befintlighet i tid och rum, har en relation till en viss bestämd plats och boning, som en hemlös person saknar. En hemlös person kan per definition aldrig ”vara hemma”. Denna befintlighet, eller frånvaron av den, kan förstås både fysiskt rumsligt, som en lokalisering, och existentiellt. ”Vara hemma” kan sägas vara ett särskilt vara-modus i existentiell mening, ett varande som hemmavarande i tillvaron. ”Vara hemlös” kan ses som ett annat vara-modus eller kanske snarare ett modus vi-

⁵⁰ Existentiella nätverket i Värmland som är en lokalavdelning av SEPT, Sällskapet för Existentiell Psykoterapi, <http://sept.nu>, hade vid sitt möte den 6/2 2016 i Karlstad vänligheten att vilja reflektera över denna fråga tillsammans med mig, vilket bidrog till att ge mitt utkast om betydelsen av ’hem’ såväl perspektiv som riktning och form.

vendi, det vill säga "en provisorisk lösning på ett invecklat problem eller en konflikt"⁵¹. En person som "är hemma" är befintlig, befinner sig i tid och rum, på ett sätt som en hemlös människa varken är eller kan vara. Hon är i väsentlig mening obefintlig.

"Jag är på väg hem" eller "jag är på väg hemifrån" uttrycker liksom "jag har kommit hem", en rörelse i relation till den bestämda plats som utgörs av det talande subjektets hem. Hem rymmer således såväl en befintlighet som möjligheten till en målinriktad rörelse. En person som har ett hem kan befinna sig hemma, eller borta från sitt hem, röra sig hemåt eller bortåt. En hemlös person kan varken det ena eller det andra. Hen saknar mål i denna mening.

"Hen har ett hem" är en annan utsaga som på ett begripligt sätt uttrycker en persons possessiva relation till en boning på en viss bestämd plats, ett dispositions- eller ägandeförhållande. Man *är* hemlös men *har* ett hem på samma sätt som en person *är* arbetslös men *har* ett arbete. Att ha ett hem, eller ett arbete, är en relation, en possessiv relation, något jag har eller inte. När denna possessiva relation upphör och den som har ett hem eller ett arbete kommer att vara i avsaknad av detta inträffar en förskjutning som visar sig i språkbruket; från att ha ett hem till att vara hemlös. Den possessiva relationen säger att en person *har* en position och status genom innehav eller ägande, men den förändras i det ögonblick hen förlorar det till en negativ egenskap. Förlusten, saknaden eller bristen häftas fast vid personen som en negativ egenskap, samtidigt med en förskjutning ut ur ett sammanhang, till utanförskap; en negation. En hemlös person är förskjuten från någon som har något till ingen som inget har.

"Jag känner mig hemma" och "jag känner mig som hemma" är utsagor som refererar till känslomässiga upplevelser och erfarenheter med en annan innebörd och kvalitet än "jag är hemma" eller "jag har ett hem". Det är upplevelser som utgår från den faktiskt levda erfarenheten *känna-sig-hemma* och utgör ett igenkännande återupplevande av den. Så kan en människa känna sig och tala eftersom hon varit med om samma upplevelse tidigare och känner igen den som välbekant. Denna levda erfarenhet finns inom henne som en grundläggande re-

⁵¹ synonymer.se

ferens. En hemlös person har obefintliga möjligheter att känna-sig-hemma, men kan veta vad det är och känna saknad.

Den abduktiva rekontextualiseringen ledde fram till några nödvändiga villkor för *hem* som faktiskt fenomen. Det är villkor som krävs för att en person ska kunna gå hem, komma hem, vara hemma, lämna hemmet, återvända hem och framförallt för det som är det mest centrala, upplevelsen och den levda erfarenheten *känna-sig-hemma*. Följande villkor är alla nödvändiga för *hem* men det är endast alla tillsammans som är tillräckliga: - Plats – Boning – Grannskap – Rättighet – Familj - Tillit -. Dessa villkor är vad ”man inte kan ta bort” från *hem* med mindre än att detta fenomen upphör att vara just det. Tillsammans integrerar dessa villkor hermeneutiskt och synergetiskt fenomenet *hem* till just det det är och inget annat, det vill säga definierar det på ett avgörande sätt. Hem är således ett mångdimensionellt fenomen som mot olika horisonter framträder på olika sätt, och *hemlös* är ”något annat”, dess negation.

Plats

Från sitt första andetag till sin sista suck befinner sig en människa alltid någonstans, på en viss bestämd plats. Hennes plats ger henne en adress i världen där det är möjligt att träffa på henne, hon är behäftad med rumsliga koordinater. Det är där hon befinner sig i tillvaron. Platsen lokaliserar henne och den blir intimt förknippad med hennes befintlighet.

En plats är inte hem, inte ens om en person befinner sig på den ofta, men *hem* kräver en plats. Platsen för en människas hem har ingen obligatorisk form. Den kan vara en glänta, en strand, en slätt, en ö, en höjd, en dalgång, ett skepp, en planet. Men hem blir aldrig hem utan en lokalisering till en viss bestämd plats som förankrar en människa till befintlighet. Med sin levande och närvarande kropp tar hon plats, vare sig den är hennes hem eller inte.

Hon föds på en plats och dör oftast på en annan. Där- och dessemellan rör hon sig på och mellan olika platser. Hon blir utkastad i tillvaron på en plats och återvänder till evigheten på en annan. Där hon

blir utkastad har hon sin plats att börja på, att utgå från. Det är en särskild plats, födelseplatsen, men det är inte givet att den är eller kommer att bli hennes hem, den plats där hon kommer att *känna-sig-hemma*. Det krävs mer av *hem* än en plats.

Boning

För *hem* krävs även någon form av rum, något att bo i, en boning belägen på en viss plats. En "huskropp" som avskiljer och kan skydda en människa som en utvidgning av hennes egen kropp, hud och beklädning. En egen boning som hon kan välja att öppna och stänga om sig själv när hon så önskar, som särskiljer och bevarar henne. Detta avskiljande, omslutande och bevarande rum att bo i har inte heller någon obligatorisk form så länge det är just detta. Det kan vara ett grenverk, en grotta, en hydda, ett tält, ett hus, en borg.

Grannskap

Men mer än så. En plats är framförallt en yta. En boning är ett rum som är en tredimensionell rymd, belägen på en plats. Platserna och rummen bildar platsrum genom ömsesidiga relationer då de sträcker sig mot varandra och förbi varandra i alla riktningar, mot andra platser och rum, mot omgivningen, grannskapet och så vidare i en utsträckning utan slut. Platsrummen är i sina utsträckningar förbundna med varandra och allt och alla. Ett grannskap är ett lokalt universum och utgör en del i ett universellt. Grannskapet får människor att höra samman, lokalt och i sin utsträckning globalt.

En människa som lever sitt liv på en plats är inte ensam. Hon har ett svängrum runt sin plats och sin boning som hör ihop med ett befolkat grannskap som omger henne, ett sammanhang av ting och varelser som gör saker. När hon rör sig i sitt svängrum stöter hon på andra i samma belägenhet. Människor som talar och samtalar med varandra på en platstypisk dialekt, som umgås, arbetar och samarbetar och mycket mer. Människor utför handlingar som ger upphov till händel-

ser och händelseförlopp som äger rum och som sätter spår i naturen, i språket och hos dem själva. De är i ständig rörelse och skapar historia och framtid tillsammans. Samvaron i grannskapet skapar vanor, förväntningar, regler, kontinuiteter, sammanhang. Men också konfrontationer, bristningar och brott.

Rättighet

En boning som befinner sig på en viss plats i ett visst grannskap är inte ett *hem*. Hemligheten med hem är vare sig platsen, boningen eller grannskapet. Hem kan inte reduceras till dessa parametrar. Det vore att förenkla avgörande mänskliga och personliga väsentligheter till fysiska strukturer och mätbara materialiteter. Så det finns "hus" och det finns hem. "Huset" är inte oväsentligt, men det är inte tillräckligt för *hem*.

Den som lever i en boning måste ha lagen på sin sida för att den ska ha möjlighet att vara *hem*. Det vill säga en oinskränkt rättighet för den som bor där att befinna sig där när som helst om och när hen vill. Och att ingen, eller ingenting, ska kunna hindra hen från att vara där när som helst. Ingen annan ska kunna göra anspråk på detta rum eller kränka dess gränser. Hen ska ha rätt att släppa in den hen vill, när hen vill och om hen vill. Och att lämna sin boning när hen vill. Annars är det ett fängelse och inte hem.

Det finns hyresrätt, tomträtt, bostadsrätt, äganderätt med lagfartsbevis, tak-över-huvudet-garanti och andra rättigheter och garantier. Men det finns ingen hem-rätt eller hem-garanti, det vill säga allas lagstadgade rätt till *hem*. Utan självklar och garanterad rätt till en egen boning att bo i är en människa hemlös.

Familj

När en människa kastas ut i tillvaron kastas hon in i en familj av något slag. På sin födelsedag och födelseplats. En människa lever i och följer sin familj från sin födelse till dess hon är vuxen att klara sig

själv. Det lämnar outplånliga spår. Familjen förbinder människor med varandra - för livet. Den upprättar de grundläggande relationerna i en människas tillvaro.

Inte heller en familj har någon obligatorisk form. Både historien och nutiden visar att det vi benämner familj kan anta en mängd olika och föränderliga former. Oavsett form blir en människas familj en grundläggande referens i hennes tillvaro. Mycket intima förbindelser utvecklas mellan *kropp - själ - hem* genom den stämning, omsorg och kärlek som råder i familjen. Fenomenen familj och hem är intimt förknippade, men inte samma sak. Det är inte tillräckligt med plats, rum, grannskap, rättighet och familj för att en människa ska *känna-sig-hemma*.

En familj kan vara ett osäkert eller rentav farligt sammanhang att befinna sig i. Bakom lyckta dörrar kan vad som helst äga rum. Det är välkänt, det vet alla. Familjen är ett fenomen som befinner sig i ett spektrum någonstans mellan två radikala motpoler; en lugn och trygg bas å ena sidan och en livsfarlig tummelplats å den andra. Detta faktum ställer ytterligare ett villkor för *hem* och *känna-sig-hemma*.

Tillit

Det villkor som till sist sluter den gestalt vi har anledning att kalla *hem* är upplevelsen av tillit, den levda erfarenheten av hållbarhet, en föreställning om att livet kan vara hållbart och trovärdigt över tid, att en framtid är möjlig. En genuin upplevelse av tillit till platsen, tillit till boningen, tillit till grannskapet, tillit till rättigheten, tillit till familjen; tillit kort och gott. En tillit som gör att en människa, barn som vuxen, kan andas ut, andas in och andas ut igen. Utan oro. Så hon kan få möjlighet att släppa all kontroll och ohotad sjunka in i och finna sin egen kroppsliga rytm, återhämta sig när det behövs, samla kraft och mod. Somna in lugnt, sova gott och vakna utvilad i harmoni med sig själv, sin kropp och sin situation.

Alla villkor nödvändiga för *hem* kan variera till form eller formulering, utom tillit. Endast tillit kan inte variera. Tillit är en dikotomi,

antingen eller. Antingen känner en människa tillit, eller också gör hon det inte. Minsta oro upphäver känslan av tillit.

Abduktionen har lett fram till sex samtidiga villkor som nödvändiga och tillsammans tillräckliga för fenomenet *hem*. *Hem* är det fenomen, den gestalt som får sin sammanfogade helhet genom dessa sex samtidiga och tillsammans verkande villkor som då gör det möjligt för en människa att *känna-sig-hemma*. Hemlöshet kan ses som "något annat" än detta, som en negation av denna sammanfogade gestalt och helhet.

3.4 "Vad gör X möjligt?"

Det fjärde momentet i en strukturell analys, Retroduktion, genomförs med syfte att undersöka vad som gör "X möjligt". Under det föregående abduktiva momentet ställdes fenomenet *hemlös* i en ständig och ofrånkomlig relation till fenomenet *hem* såsom varande dess negerande tvillingfenomen. X blir därmed i den fortsatta strukturella analysen med nödvändighet såväl hemlöshet som hem, $X_{Hem}/X_{Hemlös}$, eftersom de aldrig existerar oberoende av varandra. Uppgiften i detta moment blir då att försöka undersöka vad som orsakar båda dessa fenomen, eftersom en förändring av det ena fenomenet med automatisk nödvändighet innebär en motsvarande spegelvänd förändring av det andra. Det blir angeläget att undersöka hur det ena fenomenet övergår till det andra. Vad är det som inträffar när hem blir hemlöshet, och vice versa? Vilka är villkoren och de generativa mekanismerna som gör det möjligt för en *hemlös* person att gå *hem* till sig och *känna-sig-hemma* när hen kommit hem till sig? Det finns både förebyggande och insatsverksamma kunskapsaspekter inflätade i dessa frågor. Därmed görs under detta moment en koppling till utvärderingens ursprungliga syften att bland annat "bidra med viktiga kunskaper om förebyggande av hemlöshet och av verksamma insatser för hemlösa".

Alltså: När, var, vad, vem, hur, varför övergår *hem* till *hemlöshet*, och vice versa? Och vilka praktiskt användbara slutsatser är möjliga att

dra med avseende på förebyggande av hemlöshet och verksamma insatser för hemlösa?

Resultat från den strukturella analysens konkretiseringsmoment visar att deltagarna i Bostad Först i Karlstad är mycket positiva till verksamheten (se nedan avsnitt 3.6). Särskilt påpekas tillgängligheten, bemötandet, relationen till och stödet från vägledarna. De upplever att de tas på allvar, de känner sig sedda och respekterade och att de får det stöd och den hjälp de behöver, när de behöver den vilket skänker tillit och en känsla av kontinuitet och sammanhang. Deltagarna tycks ha fått framtiden tillbaka genom sitt deltagande, det har potential som vändpunkt, en ny möjlighet i livet. Tillgänglighet, bemötande, stöd och tillit framstår som avgörande för en vändning.

Stöd och gott bemötande är viktiga för att inte säga avgörande villkor när en människa som befinner sig i en svår belägenhet behöver återhämta sig och vill förändra sitt liv. Det finns en allmänmänsklig självklarhet i denna insikt som väl egentligen knappast ska behöva vetenskapligt stöd för att kunna göra sig gällande. Men den fundamentala betydelsen av stöd för en återhämtnings- och förändringsprocess redovisas också i vetenskapliga rapporter (Jakobsson & Jakobsson, 2017; Kristiansen, 2013; Källmén & Blid, 2016; Topor, 2001, 2004, 2007; Tsemberis, 2010). Aktuell forskning om vad som är verksamt i psykoterapi (Duncan, Miller, Wampold, & Hubble, 2010; Lindgren, Folkesson & Almqvist, 2009, 2012; Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014; Norcross, 2010; Oscarsson 2009; Riksrevisionen 2015; Wampold 2001, 2010) ger också stöd för stödets avgörande betydelse. Den betonar så kallade gemensamma faktorer som visat sig vara verksamma oavsett metod. Det som visat sig vara generellt verksamt för framgång i psykosocialt återhämtnings- och förändringsarbete är framförallt bemötande, relationsfaktorer och terapeutens⁵² förmåga att upprätta en så kallad samarbetsallians av god kvalitet. Med samarbetsallians menas det stöd, den tillit, det förtroende och det samarbetsklimat som utvecklas mellan terapeut och klient.

⁵² Dessa resultat gäller inom flera områden av återhämtnings- och förändringsarbete förankrat i en psykosocial referensram. Då används ofta andra begrepp än psykoterapeut och terapeut, till exempel "vägledare" som är det begrepp som tillämpas inom Bostad Först i Karlstad.

I den allmänna diskussionen om psykosocialt arbete för återhämtning och förändring florerar ett kluster av olika men närbesläktade begrepp när det gäller verksamma faktorer av generella respektive metodspecifika slag. Stöd är återkommande som begrepp för ett generellt verksamt fenomen. Tillit är ett annat och det är också det fenomen som under det abduktiva momentet av denna strukturella analys framstod som det avgörande nödvändiga villkoret för fenomenen *hem* och *känna-sig-hemma*. I det följande tar jag därför fokus på förhållandet mellan *stöd* – *tillit* – *hemlöshet/hem* för att försöka formulera vad som gör X, det vill säga $X_{\text{Hem}}/X_{\text{Hemlös}}$, möjligt/omöjligt.

I Svenska Akademiens Ordbok anges att "stöd" har betydelser som stödjande, bärande, förstärkande, stabiliserande, som en balk, pelare, sträva, stör, men också hjälp, undsättning, bistånd, gillande, gehör, gagna, främja, gynna.

Stöd är något en människa kan ge en annan människa som behöver det, när hon behöver det – eller inte. Det är en möjlighet och ett val. Stöd upprättar en stabiliserande och stärkande relation mellan en givare och en mottagare, den som ger stöd och den som tar emot det. Ett ändamålsenligt stöd baseras på tillgänglighet, samförstånd, ömsidiga överenskommelser, tydliga syften och mål och ges till en människa när hon inte av egen kraft och i handling orkar stå upp för sig själv och ta plats trots att det är hennes strävan och intention. Ett villkor för ett ändamålsenligt stöd är också att det ges med kontinuitet till dess den person som behöver det orkar stå och gå av egen kraft och inte behöver det längre. Det måste vara tillgängligt då, precis när en person behöver det, varken tidigare eller senare, varken kortare tid eller längre. Om inte dessa villkor är uppfyllda uppstår brister i tilliten och det sinkar återhämtning och utveckling. Tillit är en dikotomi, antingen eller. Minsta oro kan upphäva känslan av tillit.

Tillit är ett fenomen av annat slag än stöd, snarast en effekt av ett pålitligt och ändamålsenligt stöd en människa, barn eller vuxen, haft möjlighet att ta emot av en annan människa, när och så länge hon behövt det. Tillit är ett fenomen en människa erfar i sin kropp, en levd erfarenhet (Gendlin, 2003; Merleau-Ponty, 1997; Serrander, 2008; Serrander, 2011). Tillit är den levda erfarenheten av hållbarhet över

tid. Ett kroppsligt tillstånd som också rymmer föreställningar om att framtiden är möjlig och tillvaron trovärdig.

Stöd och tillit står således i en kausal relation till varandra då stöd verkar som villkor för tillit som genom sin djupa kroppsliga kvalitet och innebörd genom stödet får möjlighet att verka som generativ mekanism för flera andra fenomen, existentiella, psykiska och sociala. Tillit gör det möjligt för en människa att i lugn och ro andas ut, andas in och andas ut igen, återhämta sig, samla kraft och mod. Stöd som ger tillit till en plats, en boning, ett grannskap, en rättighet (SVT, 2017), en familj ger henne en "trygg bas" (Bowlby, 1988) och får henne att *känna-sig-hemma* vilket skänker ett ostört möte med tillvaron, ett existentiellt möte. Ett möte som bekräftar och bejakar henne som person i hennes utkastade närvaro, en levd och levande erfarenhet som verkar hermeneutiskt för att integrera och synkronisera henne i rumsliga, tidsliga, sociala, kulturella och alla möjliga sammanhang så hon kan vända sig ut mot världen för att delta i den som samlad och närvarande person. *Stöd - tillit - känna-sig-hemma* skänker henne friheten och modet att leva sitt eget personliga liv och ta vara på de möjligheter det ger i en kontinuerlig tillblivelse för att försöka bli till som den person hon kan bli och vill vara.

Hem är den plats, den boning, det grannskap, den rättighet, den familj som tillsammans med tillit gör det möjligt för en människa att *känna-sig-hemma* vilket då ger henne friheten och möjligheten att vara och bli till som person helt och fullt i enlighet med sin intentionalitet. Den tillit/tillitsbrist som gör $X_{Hem}/X_{Hemlös}$ möjligt/omöjligt kan sökas längs hela linjen av nödvändiga villkor för hem. På platsen, i boningen, i grannskapet, i rättigheten, i familjen. När det brister någonstans i kedjan av någon anledning, när stöd och tillit upphör, blir människor *hemlösa*. Allt som rubbar en människas tillit underminerar hennes tillvaro. Faller tilliten någonstans i denna villkorliga kedja och sammanfogade gestalt brister också innebörden i fenomenen hem och känna-sig-hemma. När bomber faller på den plats där en människa befinner sig, när någon hemsöker henne och oinbjuden kliver in i hennes boning, när skottlossning äger rum i grannskapet, när hon fräntas sina rättigheter eller hukar i sin familj under hot och våld – då föreligger inte den tillit som krävs för *hem* och *känna-sig-hemma*. Hem övergår till hemlöshet men kan också återupprättas av

samma skäl, men i omvänd riktning. När ändamålsenligt stöd återupprättas och tillit kan infinna sig längs hela kedjan har människor möjlighet att återvända *hem*, och *känna-sig-hemma*.

Den frihet som *hem* och framförallt den levda erfarenheten *känna-sig-hemma* skänker en människa är en frihet en hemlös människa aldrig har utan alltid saknar eftersom hon inte kan känna full tillit var hon än för närvarande råkar befinna sig i sin flyktiga rörelse från plats till plats. Hon saknar en livsavgörande mittpunkt för sina rörelser. Hon kan aldrig slå sig till ro, någonstans, aldrig andas ut, fullt ut, aldrig återhämta sig för att samla kraft och mod, fullt ut. Hemlöshet är att leva en *ständig aldrighet* eftersom bristen alltid är närvarande, som en frånvaro, en negation. Denna ständiga aldrighet dikteras av den djupa existentiella innebörden hos det ständigt frånvarande, *hem* och *känna-sig-hemma*. En hemlös människa kommer kort och gott aldrig att kunna leva det liv hon skulle kunna leva, bli den person hon kan bli, förrän hon får ett *hem* där hon kan *känna-sig-hemma*, var det nu befinner sig och vad det nu är för just henne.

Om en människa någonsin upplevt ändamålsenligt stöd och tillit, haft möjlighet att *känna-sig-hemma*, så finns denna upplevelse tillgänglig som referens och resonans inom henne, som levd erfarenhet. Om inte råder snarare kaos av större eller mindre grad än resonans vilket innebär att kraven på stödets utformning blir allt mer kvalificerat ju större kaos som råder inom personen i fråga.

Genom det lyhörda stöd vägledarna i Bostad Först i Karlstad ger sina deltagare med kontinuitet och hållbarhet, när och så länge de behöver det, ger de också deltagarna möjligheter att utveckla en tillit till dem som i sin tur kan komma att utvecklas till en tillit till sitt boende vilket i sin tur kan leda till att de kan komma att *känna-sig-hemma*, börja andas ut, och in igen, i lugn och ro, och så småningom bli alltmer hemmastadda i tillvaron som sådan. De gör det möjligt för sina deltagare att återhämta sig och att vända sig mot sig själva, sin värld och sitt liv.

However hard and bitter, however hampering and threatening the lack of houses remains, the real plight of dwelling does not lie merely in a lack of houses. The real plight of

dwelling is indeed older than the world wars with their destruction, older also than the increase of the earth's population and the condition of the industrial workers. The real dwelling plight lies in this, that mortals ever search anew for the nature of dwelling, that they must ever learn to dwell. What if man's homelessness consisted in this, that man still does not even think of the real plight of dwelling as the plight? Yet as soon as man gives thought to his homelessness, it is a misery no longer. Rightly considered and kept well in mind, it is the sole summons that calls mortals into their dwelling. (Heidegger, 2013b, sidan 159)

Vad menar Heidegger med detta stycke?

Det är den "sene"⁵³ Heidegger som talar här. Begreppet *Dasein* (Heidegger, 2013a) som är så centralt för den "tidige" Heidegger som begrepp för tillvaro, varande, människa, människovارande och tillblivelse kan sägas ha blivit ersatt av ett begrepp som framställer människan som boende eller bosatt i tillvaron (*dwelling/wohnen*). Han skriver (2013b) att vara boende i tillvaron är det mänskliga varandets grundläggande belägenhet⁵⁴.

Skälet till att jag refererar till och citerar Heidegger, en av de framträdande existensfilosoferna, är för att formulera ett argument med tyngd för att frågan om hemlöshet inte är en teknikalitet. Den ska inte reduceras enbart till bostadslösningar, byggprojekt eller en "tak-överhuvudet-garanti". En hemlös människa kan mycket väl fortsätta att vara hemlös även efter det att hon fått en egen bostad med första-handskontrakt. Det krävs mer än så för att en människa ska komma att *känna-sig-hemma*, bli hemmastadd i tillvaron och få möjlighet till ett personligt liv.

Men det räcker inte heller med att tänka en tanke, att följa den "sene" Heidegger och börja tänka tanken att människans egentliga belägen-

⁵³ Det vill säga Heidegger så som han formulerar sig efter andra världskriget.

⁵⁴ "Dwelling, however, is the basic character of Being in keeping with which mortals exist." (Heidegger, 2013b, sidan 158)

het (*the plight*) är att vara boende (dwelling) i tillvaron under den tid som är henne given och att hennes ansvar är att göra sig hemmastadd som boende i tillvaron. En tanke existensfilosoferna inte tänkt (vad jag vet) är att ett villkor för att kunna tänka denna tanke och tro på den är den levda erfarenheten av tillit som gjort det möjligt för en människa att uppfatta tillvaron som trovärdig, hållbar och möjligt meningsfull. Det kroppsliga personliga fenomen som uppstår när en människa fullt ut får uppleva det stöd hon behöver i livet så länge hon behöver det - för att knyta an, för att kunna stå och gå och så småningom röra sig framåt, på egen hand, av egen kraft, i en riktning som stakas ut av hennes intentionalitet (Aronsson, 2008). Människan behöver igångsättas genom en stödjande relation som skänker tillit och förmåga att stå och gå innan hon kan ta de "språng" som både Kierkegaard (1996) och Sartre (1964) talar om. Det är först då de blir möjliga.

Ty vi menar, att människan existerar från allra första början, och det innebär, att människan är den första att ta språnget mot framtiden och dessutom är medveten om sitt språng in i framtiden. Människan är till sitt ursprung en plan (projet) som förverkligas genom subjektivt liv ... (Sartre, 1964, sidan 13)

Helt riktigt, *men* som sagt, en människa behöver kunna stå någorlunda stadigt på egen fot och med motspänstigt fotfäste innan hon är färdig att ta språng, hur livsviktiga dessa språng än må vara.

3.5 Jämförelser

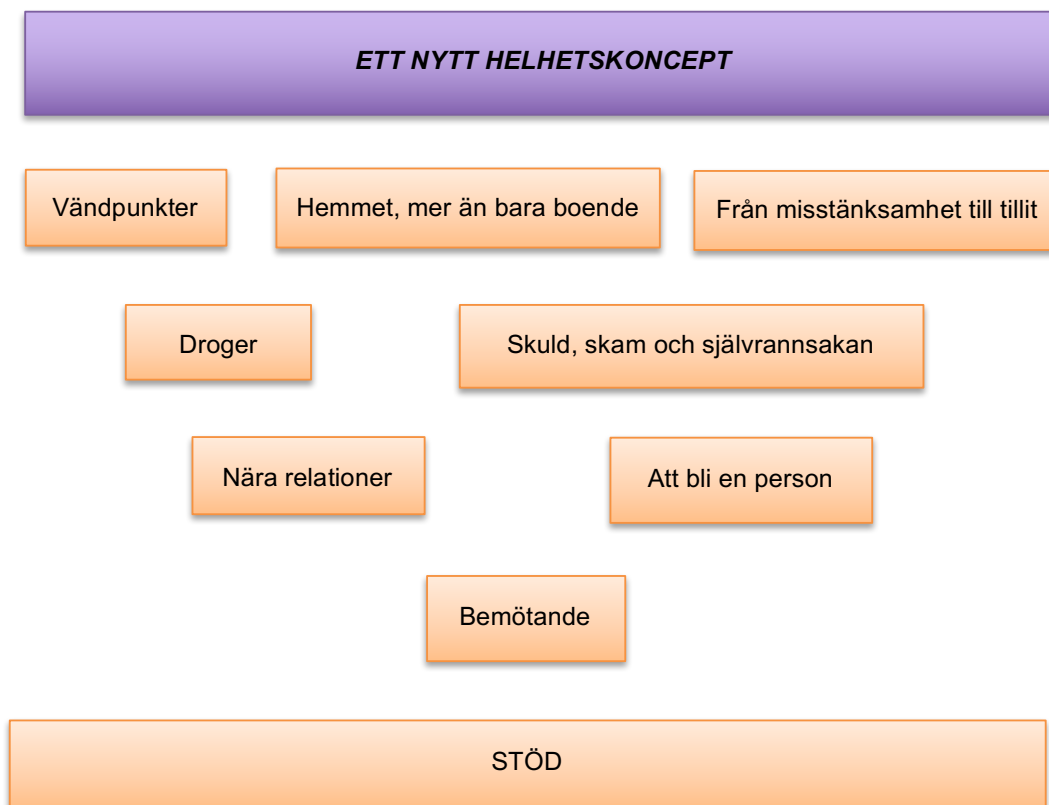
Under det femte momentet i en strukturell analys, Jämförelser, är syftet att finna den eller de teorimodeller som på bästa sätt kan förklara fenomenet i fråga. Då söker forskaren genom jämförelser av olika teoribildningar efter de teoretiska utsagor och teorimodeller som har störst "förklaringskraft" för att begripliggöra vad, hur, när, varför ett fenomen uppstår, eller inte.

Med tanke på att de fenomen som relaterades till *hemlöshet* under den strukturella analysens föregående moment det vill säga stöd, tillit, hem, känna-sig-hemma, frihet, är fenomen som har en ömsesidig förankring i fenomenen plats, boning, grannskap, rättighet, familj så föreligger ett mycket omfattande forskningsfält och en mängd teori-bildningar inom flera olika vetenskapliga discipliner att jämföra med varandra för att finna de teoretiska utsagor och teorimodeller som kan bidra med störst "förklaringskraft"; inom arkitektur, filosofi, geografi, juridik, kulturgeografi, miljövetenskap, nationalekonomi, omvårdnad, psykologi, rättsvetenskap, socialt arbete, sociologi, statsvetenskap med flera. Ingen enskild forskare kan ensam överblicka ett sådant mångvetenskapligt fält där alla dessa discipliner kan ha något med "förklaringskraft" att bidra med när det gäller de fenomen som står i fokus för denna rapport. Det vore ett mäktigt samverkansprojekt att ta itu med, att starta upp ett sådant forskningsprogram för att producera kunskap om hemlöshet som kan vara praktiskt användbar. Men det sträcker sig långt utöver detta utvärderingsuppdrag. Jämförelser är således ett moment i den strukturella analysen av fenomenet *hemlöshet* som jag inte kunnat genomföra.

3.6 Konkreta erfarenheter

Det sjätte och avslutande momentet, Konkretisering i en viss kontext, genomfördes som en intervjustudie för att beskriva och påvisa hur en rörelse kan göras möjlig från *hemlöshet* till *hem* och *känna-sig hemma*, med Bostad Först i Karlstad som konkret exempel. Studien har som även nämnts tidigare genomförts av Jörgen Widing och Thomas Österlie, de båda vägledarna i Bostad Först i Karlstad, med mig som handledare.

Den induktiva tematiska analys som genomfördes av det insamlade intervjumaterialet resulterade i ett huvudtema och nio underteman:

Figur 1: Översikt över den tematiska struktur med ett huvudtema och nio underteman som blev resultatet av den strukturella analysens konkretiseringsmoment och intervjustudie.

3.6.1 Ett nytt helhetskoncept

Det finns en samstämmighet i deltagarnas erfarenheter av sitt deltagande i Bostad Först. Den består i att de är positiva och nöjda och på olika sätt uttrycker sin tacksamhet över möjligheten att ha fått vara med. Denna positiva ton är det som framträder tydligast när det gäller deltagarnas erfarenheter och upplevelser.

Gôbra, nej men det har varit skitbra.

En markant skillnad visar sig mellan deltagarnas erfarenheter av Bostad Först och av andra tidigare insatser rörande boende från socialtjänsten. Deltagarna talar om "nu" och "då". "Nu", i Bostad Först, är det lättare att få hjälp, man tas på allvar och det är lättare att tala sanning. "Då" var det byråkrati, kontroll och misstroende. Att lämna de tidigare former av bostöd de varit hänvisade till och komma med i Bostad Först, upplevs som befriande.

Bostöd, som det heter, börjar bli som kriminalvården, fri-vården. Det är bara kontroll, det är ju ingenting. Då kan dom lika gärna lägga ner alltihop då. Nej det skulle vara mer av det här, men ni styr ju inte över lägenheter.

Deltagarna berättar om tidigare erfarenheter som präglade av pessimism och missmod. Den som inte klarar det som förväntas kastas ur systemet och får börja om från början. Det finns en uppgivenhet inför det system de har tidigare erfarenhet av och deltagarna i Bostad Först ser små möjligheter att ta sig till ett eget boende denna vanliga väg.

Tjoff säger det så är du på ruta ett. Du kommer aldrig vidare från Startpunkten⁵⁵ en gång. Det finns inga möjligheter. Det är ju många med mig som aldrig får chansen till egen lägenhet, att dom måste gå den långa vägen, som tar flera år och att dom på alla dom där flera årena aldrig trillar dit en endaste gång. Det finns inte. Det fungerar inte så.

Att däremot få möjligheten att delta i Bostad Först är att få vara med om något annat som skiljer sig från tidigare möjligheter. Bostad Först är något nytt, som hänger ihop som en helhet och ses som positivt annorlunda.

⁵⁵ En speciell avdelning på ett boende.

Jag trodde inte det var på riktigt när jag kom hit. Jag vägrade tro... jaha du har fått en lägenhet... nähä, det trodde jag inte på. Det kändes överkligt, att det skulle vara så enkelt, att det gick så fort, att ni var så snälla liksom. Jag var så misstänksam. Vad faan vill dom ha av mig liksom?

Det visar sig också att deltagarna inte längre vill ha kontakt med det gamla systemet.

Jag vill inte träffa min handläggare. Jag tycker att jag kan få ha mina här. Det finns inget elakt i NN, absolut inte, men det känns som att prata med en robot.

De upplever att det nya i Bostad Först framförallt innebär att boende-frågor hanteras på ett nytt sätt. De insatser och det stöd som ges präglas av en helhetssyn och ett lyhört bemötande som möjliggör individuella lösningar med det tydliga målet att deltagaren ska kunna bo kvar i den bostad som blivit deras hem genom Bostad Först.

Vändpunkter

Att ha kommit med i Bostad Först kan för flera liknas vid vändpunkter, en andra chans, omstart eller nystart. I vissa fall kan den nya situationen till och med haft livsavgörande inverkan.

Jag vet inte hur många procent man skall tilldela Bostad Först och hur mycket man skall tilldela resten. Hade jag inte haft någon lägenhet så kanske jag inte hade haft det andra heller, annan behandling som jag har och så där. Då kanske jag inte hade varit med där över huvud taget där längre. Så, jag kanske inte hade levt idag heller.

Deltagarnas upplevelser påminner om återkomster från ett ingemansland där de levt i hopplös väntan på något som skall göra skillnad.

Man får sitt eget liv tillbaka liksom, som man hade förut. Så där har jag känt, mmm. Jo jag hade ju ett liv förut, som jag tyckte om, som jag får tillbaka nu. Man får ju jobba lite för det men man får ju allting tillbaka liksom. Så har det varit.

Hemmet, mer än bara boende

Den referensram och de föreställningar deltagarna inledningsvis hade om bostad och boende var formad av deras erfarenheter av tidigare kommunala boendelösningar. Oftast hade det handlat om boenden tillsammans med andra personer i en liknande situation som deltagaren själv. Det är skillnad på att vistas i ett *boende*, att bara "ha tak över huvudet" eller att bo i ett *hem*. Ett boende har karaktär av något tillfälligt. Något man har i väntan på en mer permanent lösning. Det finns något oförutsägbart i att vistas på ett boende. Där finns tydliga regler kring uppförande, droger et cetera, men den som bryter mot dessa löper stor risk att bli utskriven.

Vissa former av boendelösningar utgörs av bostadssociala eller sociala kontrakt då en bostadslös person kan få hyra en "egen" lägenhet, i andra hand, av kommunen. Även i detta fall finns tydliga regler, både för hur en person kvalificerar sig för att få tillgång till ett sådant boende och hur man måste sköta sig för att få bo kvar.

Erfarenheten att få en lägenhet genom Bostad Först skiljer sig från tidigare erfarenheter. Bostaden blir i detta fall inte bara en plats där deltagaren sover eller vistas. Den får ett annat värde och en ny betydelse i den före detta hemlöses liv. Deltagaren får en ny syn på sin bostad, på sin boendesituation, sig själv och sina möjligheter genom att uppleva bostaden som ett *hem*, något som är personligt och privat, nästan som ett eget revir. Där tillåts deltagaren att själv få bestämma,

vilket ger möjligheter till frihet. En frihet som är meningsfull och värd att värna om.

Mitt hem är min borg, men det blir så. Det blir så privat, hemma hos mig. Mitt badkar, min toalett. Det är verkligen att jag bara kan vara hemma en dag, för att bara vara hemma, för att jag kan. Jag går inte ut, för jag vill inte. Jag behöver inte.

Det finns olika uppfattningar om när den nya bostaden upplevs och betraktas som ett hem. Ungefär hälften av deltagarna tycker att de redan under inflyttningsdagen känner sig hemmastadda och kan slappna av.

Första dagen jag kom in med alla möblerna här in i. Pang bom, så somna jag direkt så fort jag kom in och allting var färdigt. Gud va gôtt det var. Det var mitt liksom.

Andra har behövt längre tid för att bo in sig och känna sig hemma. För dem har det varit en process som rymt en skepsis och bristande tilltro till att man skall klara av att behålla sin bostad. Tvivlet på den egna förmågan hör samman med det ovanliga och "overkliga" i situationen eftersom man inte haft eget boende på lång tid.

Jag umgicks ju mycket med NN då, och sen, jag e ju inte van. Jag har inte haft lägenhet sen 91, hade jag egen lägenhet. Det var ju soc-kontrakt, så det var ju inte min lägenhet den heller. Men sen blev en ju mer och mer hemmastadd och så dära. Nu är det ju som ett hem, ja.

För dem som upplever sin nya egna bostad som sitt hem har denna upplevelse varit mycket betydelsefull.

Från misstänksamhet till tillit

Deltagarna har en djup misstänksamhet mot socialtjänsten och mot myndigheter i stort och har utvecklat strategier som ofta präglas av att vara på sin vakt, inte lita på myndighetspersoner, ljuga et cetera i kontakten med dem.

Det blir att man misstror myndigheter i största allmänhet och att man ljuger med ren automatik. Man lär sig liksom att undvika allting, går i cirklar kring ämnen och så. Nä man blir expert på det där liksom.

Efter att ha kommit med i Bostad Först har det vuxit fram en tillit som underlättar kontakten med socialtjänsten.

Man har en ärligare dialog. Man känner inte att man behöver ljuga eller hyckla liksom, för att försvara det lilla man har liksom. Hit kommer man frivilligt, går ner och pratar lite och dricker kaffe.

Droger

Alla deltagare har erfarenheter av droganvändning men deras missbruks- och beroendeproblematik skiljer sig åt med avseende på substanser och frekvens i användandet. Gemensamt är dock svårigheten att bibehålla nykterhet över tid och att passa in i kommunens traditionella boendeanternativ med nolltolerans mot droger. Att ha kontakt med socialtjänsten och samtidigt vara aktiv i sitt missbruk har tidigare upplevts som besvärande.

Nej, jag hade inga problem med er så, men det känns ju fel att ha med soc att göra när man är aktiv. Så är det ju. Det går inte hand i hand.

En oväntad upplevelse för samtliga är möjligheten att "få" droga samtidigt som man får bostad och insatser från socialtjänsten genom Bostad Först. Tidigare har man kämpat för att hålla sig drogfri men sedan återfallit med tydliga och svåra konsekvenser som följd. Det uppskattas stort att droger får så liten uppmärksamhet inom Bostad Först. En konstruktiv självkritik och ansvarstagande syn på det egna beteendet och dess konsekvenser blir tydligare.

Det bästa med er är ju att ni pratar ju inte om droger, och jag får inga konsekvenser om jag gör bort mig. Laddningen försvinner, jag får dricka om jag vill och då är det inte så jävla intressant längre och dricka. Eller jag får röka. I början där så försökte jag väl röka brass några dagar, och märkte att det hände inte ett jävla skit, mer än att jag sitter här och röker och blir dummare i huvudet. Mer händer det ju inte.

Intaget av droger och alkohol har minskat markant bland deltagarna i Bostad Först. Vid inflytt provade flera att berusa sig med hänvisning till nyvunnen frihet och en sorts test på om det verkligen var tillåtet. Återfall sker fortfarande men de är kortare, de nyktra perioderna är längre och det totala användandet har gått ner.

Mitt användande av alkohol har sjunkit drastiskt när jag gick med i det här Bostad Först. Vad är det nu, ett och ett halvt år sedan eller någonting?

När det är "tillåtet" att ta droger anser alltså deltagarna att de inte behöver hymla med vad de gör. De slipper lämna urin- eller utandningsprov som tidigare var ett vanligt inslag i deras liv och som ofta upplevdes som kränkande. Kontrollen är borta och därmed den laddning som funnits kring droger och deras användning. Man kan öppet berätta vilket medfört att den totala användningen minskat.

Skuld, skam och självrannsakan

Deltagarna skäms över tidigare situationer där deras beteenden eller handlingar lett till negativa konsekvenser. Att leva som hemlös med beroendeproblematik har gjort att deltagarna sedan länge brottas med skuld- och skamkänslor. Men även när det går bättre för dem kan dessa känslor finnas kvar.

Skuld och skam är ju det som man fortsatt håller på med. Men jag har insett att jag har haft skuld och skam i hela mitt liv. Som jag brukar säga, jag mår inte bättre av att må dåligt. Jag skiter i det nu, skuld och skam.

Känslor som skuld och skam tar mycket energi. Deltagarna känner sig ofta skyldiga eller otillräckliga, även när det inte finns något konkret att ta på. De skäms över att ha behövt ljuga för och manipulera sina socialsekreterare och hamna i en negativ spiral med allt sämre självkänsla. I Bostad Först upplever de ett respektfullt och tillåtande tilltal och samtalsklimat med möjligheter att få ventilerat sina upplevelser och erfarenheter. Att i ett tryggt sammanhang få tala om jobbiga känslor utan att känna sig ifrågasatt upplevs som välgörande och energigivande. Genom att rannsaka sig själv och vara ärlig i samtal får man en mer nyanserad bild av både sig själv och sin situation. Laddningar avtar och det går att bli kvitt en del av skammen. Det blir också lättare att få syn på mekanismer som håller skammen vid liv.

Det är inte lika pinsamt liksom. Det är inte samma skam heller liksom. Och dom där känslorna förvärras liksom när du inte kan ventilerat, så blir det att du knarkar mer för att du skäms och mår dåligt och så knarkar du mer så att du skäms och så mår du dåligt och så blir det bara värre och värre.

I situationer där deltagarna tidigare ljugit och inte tagit ansvar, blir det nu viktigt att erkänna egna misstag och att kunna få förklara sig.

Genom att visa ånger och en vilja att göra rätt för sig går det bättre att hantera sina skamkänslor. Samtidigt får man möjlighet att återgälda "skulden".

Det gick för fort för mig där och det blev kaos, för jag skulle kunna ha skött det snyggare. Men jag bråkade inte med dom. Jag gjorde som dom sade.

Nära relationer

Kontakten med nära och kära har förändrats. Att vara hemlös, missbruka droger eller leva destruktivt på annat sätt gör att deltagaren tappat eller medvetet valt bort kontakten med sina närmaste.

Dom har slutat att säga någonting, när jag var 17 år. Det är liksom ingen idé, men dom hoppas ju hela tiden. Det är ju inget bra och hålla på. Då vill en ju inte höra av sig.

Den nya situationen med deltagande i Bostad Först har inneburit mer kontakt med de närmaste släktingarna. Detta visar sig i både ord och handling.

Nu e ju morsan bara glad. Jag pratar med morsan nästan varje dag. Hon har ju varit här med gardiner och grejer, och lite porslin och så.

Kontakten med kompisar och nära vänner har också förändrats. Från personer i närmaste bekantskapskretsen får deltagarna positiva kommentarer om sin förändring och att de blivit mer ansvarstagande och gränssättande. De gör aktiva val, som att exempelvis säga "nej" till besök i det egna hemmet, men tar också konsekvenserna av detta.

Det är ju folk som har frågat "Kan jag få sova över hos dig?" Nej, säger jag. Det är ju inte mitt ansvar om du är för full för att gå hem. Mitt hem är ju inte till för det. Det blir ju väldigt ensamt, men jag har alltid trivts och vart ensam.

Att bli en person

I Bostad Först upplever deltagarna att de blir sedda som unika personer. Tidigare har de upplevt sig opersonligt behandlade, som ett ärende, som vem som helst. I Bostad Först framkommer egna behov som bara kan tillgodoses genom individuella lösningar. Det framkommer också att förändringar tar tid. Deltagarna förstår att det är de själva som behöver göra jobbet men att förändringsprocessen måste ske i deras egen takt.

Det är inte så lätt att tänka om. Tankebanor blir tankebanor, och det går inte att pusha på heller liksom. Det här är någonting som jag håller på med. Det händer ju inte över en dag. Det är ju en lång process egentligen. Men jag måste ju göra någonting för att få någonting. Jag är ju delaktig i allt som sker runt mig.

Den personliga aspekten betonas inom Bostad Först för att en deltagare ska kunna gå vidare i sitt liv och lyckas med det. Att få göra det på sitt eget sätt, i sin egen takt och med en egen riktning uppfattas som avgörande.

Bemötande

Deltagarna upplever att de kan vända sig till Bostad Först med i stort sett alla typer av frågor eller när de behöver hjälp. Upplevelsen är att de får den hjälp de behöver när de behöver den.

Men hjälpen, jag kan inte beskriva den i detalj. Men hjälpen från er här på Bostad Först har betytt VÄLDIGT mycket.

Det positiva bemötandet poängteras av flera. Deltagarna uppskattar den avspända atmosfär som finns mellan deltagare och vägledare och relationen uppfattas som jämlik. Detta framkallar en känsla av trygghet och spontanitet och en frihet att kunna berätta och diskutera, även svåra frågor. Kontakten får en personlig prägel, vilket uppskattas. Det kan handla om att ömsesidigt använda sig av humor som förstås av båda parter. En av informanterna berättar om sin upplevelse av hur hen blivit behandlad av socialtjänsten tidigare och hur ett annat bemötande i Bostad Först förändrat hens inställning till socialtjänsten.

Då skall du veta ändå att dom tyckt att jag varit hotfull och otrevlig alla år, på alla möten. Men så är det inte längre, utan nu är det VI som fixar det här.

Stöd

Deltagarna i Bostad Först känner ett tydligt stöd från sina vägledare. De ser stora fördelar med möjligheterna till kontinuerlig kontakt, att vägledarna har tid, att de känner till viktiga personer inom den egna organisationen eller andra myndigheter, att de finns med vid olika möten, et cetera. En informant med negativa erfarenheter av kontakter med myndigheter jämför upplevelsen av att vara själv eller ensam med att ha någon med sig med legitimitet och som "går i god" för vem man är.

Jag brukar säga det när man sitter inne, att man är alltid tvåa mot anstalten. Det är man ju mot alla myndigheter också överhuvudtaget, men bara att NI hör av er med till

exempel ekonomin om det strular, och då lyssnar dom ju mer liksom. Jag brukar hänvisa till Bostad Först, det brukar räcka långt. Fastän jag har ställt till det två gånger, så har hon aldrig knövat. Jag får ju betala tillbaka och så, men hon knövar inte eller sätter sig på tvären. Det går alltid bra.

Just stödet som ligger i att ha någon med sig på viktiga möten som man litar på och som är uppdaterad upplevs som helt avgörande. En av deltagarna beskriver hur det var att under en längre tid ha känt sig missförstådd, misstrodd och inte värd att tas på allvar:

Det är också en grej som jag tycker är bra. Det känns som att när ni följer med på möten, så blir det ett helt annat möte. Det var som när vi träffade den där sköterskan och läkaren, när du var med, och det blev ett helt annat möte än annars.

3.6.2 Vägledarnas reflektioner

Våra⁵⁶ reflektioner över resultaten av intervjustudien har fokuserats på fem teman; den egna bostadens betydelse, helhetskonceptet, kontroll och frihet, rollen som vägledare och den egna organisationen.

Den egna bostadens betydelse

Någon pratar om sin lägenhet som ”min borg”. Det kan ses som ett uttryck för en längtan efter något eget som kan ha funnits under lång tid. En längtan efter att ha ett privatliv, veta att den låsta dörren inte öppnas av någon från socialtjänsten. Bostaden, som tidigare förknippades med något tillfälligt och oförutsägbart, har nu kommit att inne-

⁵⁶ Det vill säga Jörgen Widing och Thomas Österlie, de båda vägledarna i Bostad Först i Karlstad.

bära en nyvunnen trygghet och frihet som gör att deltagaren kan fatta egna beslut på ett annat sätt än tidigare. Det enda regelverk som gäller är Hyreslagen och den gäller lika för alla som har ett hyreskontrakt.

Detta är min lägenhet, jag har fått den genom Bostad Först och jag delar den inte med någon annan. Den är min och detta faktum består så länge jag följer Hyreslagen och sköter mig. Bostaden har blivit ett *hem*, en säker och trygg plats i tillvaron varifrån man kan utgå och ta sig an olika utmaningar. Energi som tidigare gick åt till att oro sig för den egna boendesituationen kan nu användas till planering av meningsfulla aktiviteter. Man får ha eget husdjur, dricka en öl och vara som vem som helst. Så länge man betalar sin hyra, inte stör grannarna och sköter sin lägenhet finns möjligheter till ett eget självständigt och värdigt liv.

Den egna bostadens betydelse gör att deltagarna är måna om att kunna behålla sitt boende. De berättar med emfas om hur viktigt det är att sköta sig och att inte dra på sig varningar. Som exempel kan nämnas att en deltagare hörde av sig i samband med ett månadsskifte för att kontrollera att hyran hade betalats in vilket talar för ett ansvarstagande som kanske inte visat sig tidigare.

Helhetskonceptet

En generell erfarenhet är att deltagarna tycker att vardagslivet kommit att hänga samman på ett mer begripligt och meningsfullt sätt. Från tidigare finns erfarenheter som att inte passa in på boenden, att man skrivits ut vid återfall utan backup i annat boende. Deltagaren har då fått ordna akutboende på egen hand vilket upplevs som bestraffande, ologiskt och förvirrande. Deltagande i Bostad Först ger en upplevelse av sammanhang, att tillvaron börjar hänga ihop på ett alltmer begripligt, hanterbart och meningsfullt sätt.

Flera av deltagarna vill inte träffa sin ordinarie handläggare utan ha sin kontakt med socialtjänsten genom Bostad Först. De berättar om otaliga skiften av handläggare och vikarier, om hur besvärligt det är att lära känna nya myndighetspersoner och att behöva berätta sin

livshistoria om och om igen. Att samma personer finns med över tid och inte byts ut är viktigt för att behålla momentum i en förändringsprocess.

Det tar tid att våga berätta för en annan människa vem man är och hur man uttrycker eller beter sig i olika situationer. Att ha en relation till någon som känner till och förstår ens bakgrund, reaktioner och upplevelser utan att behöva förklara eller ursäkta sig, blir viktigt. Att över tid ha kontakt med samma socialarbetare, eller högst några få, uppfattar vi har varit särskilt välgörande och utvecklande för deltagarna. Det kan vara helt avgörande med den kontinuiteten för att en deltagare exempelvis skall våga gå på möten eller följa en planering.

Kontroll och frihet

Det är intressant att höra hur deltagarna talar om tiden innan Bostad Först. Det vi främst tänker på är hur de var tvungna att förhålla sig till ett detaljerat regelverk, menat att vara stödjande men som av deltagarna uppfattas som kontroll och då i negativ betydelse. Regelverket upplevdes som disciplinerande och bestraffande. Handlingsutrymme för deltagarna fanns endast när de följde regelverket. Återfall eller andra "regelbrott" resulterade i någon form av sanktion, ofta utskrivning eller minskad möjlighet att avancera i boendetrappan/vårdkedjan. Möjligheten att själv påverka sin situation vid ett regelbrott blev ytterst begränsad och deltagarna upplevde att det fanns få tillfällen att diskutera viktiga frågor förutsättningslöst. Man vågade helt enkelt inte vara ärlig.

Deltagarna i Bostad Först värdesätter att det är färre regler och att kravet på drogfrihet, med tillhörande drogtester, är borta. De säger sig ha fått en frihet där de vågar berätta utan att riskera negativa konsekvenser. Vid inflytt har alla deltagare "utnyttjat" sin nyvunna frihet och under en övergångsperiod använt mer av droger och/eller alkohol. I något fall så mycket att det krävts abstinensvård. Genom vårt förhållningssätt, att inte lägga värderingar på deras användande, kunde vi istället föra konstruktiva samtal om deras beteende. På ett

naturligt sätt, när laddningen kring drogandet försvann, reducerade deltagarna sitt droganvändande.

Vi anser att det rådande systemet, med boendetrappa/vårdkedja och tillhörande kontroller, inte passar för alla. Speciellt inte för personer med en komplex beroendeproblematik och ofta med psykisk ohälsa. Ett auktoritärt synsätt som växlar mellan att vara överbeskyddande och bestraffande tror vi är direkt kontraproduktivt för denna målgrupp.

Bostad Först bygger på demokratiska värderingar. Deltagarna ges makt över sitt eget liv, blir delaktiga, ansvarstagande och kan styra sin egen utvecklingsprocess.

Rollen som vägledare

När Bostad Först startade som verksamhet bestämdes från början att personal skulle ha minst socionomexamen och helst erfarenhet och kunskap om socialtjänstens organisation och myndighetsutövning. Vi uppfattar att detta har varit lyckosamt. Vår kunskap om och förståelse för myndighetsutövarnas situation, deras möjligheter och svårigheter, har lett till att vi har en ömsesidig och tillitsfull kontakt med respektive brukares socialsekreterare. I rollen som vägledare har vi därför haft legitimitet att agera i olika situationer och man har litat på vår bedömning. Ett exempel kan vara en brukare som behöver akut abstinensvård och där vi med ett kort samtal till socialsekreteraren får klartecken till att hitta lämplig vårdgivare och köra brukaren dit. I det normala fallet skulle socialsekreteraren först träffat brukaren, bedömt behovet av vård, hittat vårdgivare samt ombesörjt transport.

Vår grundinställning har hela tiden varit att deltagarna har ett eget ansvar och att vi inte skall ta det ifrån dem. Men vi har inte heller lämnat dem åt sig själva eller övergivit dem i sitt eget ansvar. Det handlar om att skapa bärande och tillitsfulla relationer genom att vara tillgänglig och närvarande och att finnas med i deltagarnas sammanhang och vara insatt i deras situation och problematik. Detta kräver tålamod, prestigelöshet och förmåga att tillsammans med deltagarna finna individuella lösningar vilket tar tid och måste få ta tid.

Vi har haft en ambition att stötta deltagarna så att inflytt till den nya lägenheten skall gå så smidigt som möjligt och att stor hänsyn tas till deltagarens egna behov och önskemål. Vi uppfattar att detta blir en bra grund för att deltagaren senare skall trivas och klara att bo kvar. Det individuellt anpassade stödet till deltagarna är en grundbult i vårt arbete. Vi ser det som en avgörande framgångsfaktor att vara lyhörd för deltagarnas olika personliga och unika behov. Deltagarna har dock haft olika uppfattningar om vad som varit ett stöd för dem och de har tagit hjälp av oss på olika sätt. För någon har det räckt att träffas en kort stund varje vecka, för att stämma av läget, kanske få skjuts. För andra har det handlat om att träffas oftare för att få hjälp med praktiska göromål, handla mat, få råd och stöd i olika frågor, bara umgås. Något som uppskattats av de flesta är att vi deltagit i möten med andra myndighetspersoner. Deltagarna uttrycker tacksamhet eftersom dessa möten ofta blivit bra, men också indignation över att det är så stor skillnad jämfört med tidigare, ”när ni följer med på möten så blir det ett helt annat möte”.

Vi har strävat efter att vara närvarande och lyhörda för att kunna uppmuntra och stötta deltagarna att våga handla och vara sanningsenliga i situationer de upplevt som obekväma eller obehagliga. Det kan till exempel ha handlat om att ringa svåra samtal, kontakta en hyresvärd eller bovärd eller liknande. Gensvaret från hyresvärdar på deltagarnas egna initiativ till kontakt har då ofta visat sig vara positivt och vi har erfarenheter av möten då en deltagare varit nervös och bekymrad innan mötet, för att efter mötet gå ut med bättre självkänsla.

Det har varit ett omfattande, varierande och intressant arbete att vägleda och stödja deltagarna i Bostad Först. Varje deltagare har haft en egen process och agenda och vi har varit behjälpliga med att exempelvis samla ihop möbler, hjälpa till med inflytt, delta i möten med olika handläggare, träffa läkare, veckohandla, ha kontakt med anhöriga, ge råd och stöd i olika frågor och så vidare.

Vårt förhållningssätt och bemötande har givit oss en chans att komma deltagarna nära och en möjlighet att visa att vi är att lita på. Tillgänglighet och flexibilitet är viktigt. Flera gånger har detta varit avgörande då vi lyckats fånga tillfällena i flykten just när en person varit motiverad och inställd på en viss sak. Att kunna slänga sig i bilen, fixa en

släpkärra och hämta en soffa som bortskänkes just den dagen, är ett exempel. Ett annat är att vi tagit rollen som flyttkarlar när en deltagare ska flytta in i sin egen lägenhet. Då har vi låtit deltagaren styra, ställa och bestämma vilket givit en stärkande "maktförskjutning" i relationen.

Vårt bemötande har medfört att deltagarna slappnat av och blivit bekväma med att träffa oss. De har kommit frivilligt och på eget initiativ för att besöka oss och har kunnat berätta saker som de inte berättat tidigare, ofta berättelser tyngda av skam- och skuldkänslor. Tidigare har de varit försvarsinställda gentemot socialtjänsten, men nu lättar de sina samveten och de törs rannsaka sig själva. Vi tycker det har varit välgörande att se hur de förändrats över tid och vi uppfattar att de har stärkts i sin självkänsla.

Alla deltagare har någon form av beroendeproblematik, ofta med tillhörande psykisk ohälsa. De uttrycker alla om än på olika sätt en lättnad över hur vi valt att bemöta och hantera deras beroendeproblematik. En viss ambivalens finns fortfarande men det har blivit lättare att prata om droger och det totala användandet har minskat betydligt. Vår slutsats blir att vårt bemötande varit verkningsfullt. Speciellt i början av kontakten med deltagarna har vi poängterat att vi inte lägger några värderingar i att de tar droger. Om det vid ett hembesök stått några tomma ölburkar på ett bord har vi inte gjort någon affär av det. Däremot har vi pratat om vår oro för vilka preparat de tar och i vilken omfattning men utan att skuldbelägga vederbörande. Vi har försökt uppmuntra och stötta dem att själva berätta om sina drogerfarenheter, både positiva och negativa.

Det relationsbyggande arbetet över tid fortsätter att bära frukt. Det är tillfredställande att få jobba på det här sättet. Vi ser att vårt arbetssätt fungerar och det lönar sig att ha långsiktiga perspektiv.

Den egna organisationen

Arbetssättet i Bostad Först och rollen som vägledare skiljer sig från andra liknande verksamheter som bedrivs inom den egna förvaltningen. Som vägledare i Bostad Först utför man många av de uppgifter

som en deltagares ordinarie socialsekreterare eller handläggare vanligtvis gör. Detta kan leda till viss osäkerhet gällande roller, uppdrag och samverkan inom förvaltningen.

Intresset för och uppfattningarna om nyttan av Bostad Först har varierat i den egna organisationen och skiljer sig tydligast mellan Vuxenavdelningen⁵⁷ och IFA⁵⁸. Det är framförallt handläggare inom Vuxenavdelningen som hänvisat brukare till deltagande i Bostad Först. Våra tankar om detta är att det beror på att brukare med störst behov av Bostad Först finns inom Vuxenavdelningens verksamhetsområde. En hänvisning till Bostad Först innebär att andra av Vuxenavdelningens insatser som HVB-hem och tillfälliga boendelösningar kan ges andra brukare. På så vis är Bostad Först till nytta för Vuxenavdelningen i sitt arbete med sitt uppdrag.

När det gäller IFA som är den enhet som Bostad Först sorterar under, är förhållandet ett annat. Bostad Först konkurrerar om samma lägenheter som kollegor inom samma enhet som handhar andrahandskontrakt, till exempel bostadssociala kontrakt. Dessutom handlar det om olika förhållningssätt till själva bostaden. I Bostad Först är bostaden ett medel jämfört med vårdkedjemodellen (Boendetrappan) där bostaden är ett mål. Om lägenheter fördelas till Bostad Först så blir det färre bostadssociala kontrakt och vice versa. Kvoten från hyresvärdarna är densamma och har inte ökat med stigande behov.

Vi ser att det varit stora svårigheter att få tillgång till lägenheter för Bostad Först. Hyresvärdarna vill inte riktigt släppa taget om det samarbete och de garantier som finns sedan tidigare med socialtjänsten. Skulle Bostad Först få fler lägenheter riskerar hyresvärdarna att försäkra för sig själva genom att de inte längre kan ha så höga krav med nykterhet och boplaner samt att de själva får teckna kontrakt och säga upp hyresgäster, jämfört med rådande praxis där socialtjänsten agerar hyresvärd.

⁵⁷ En avdelning inom socialtjänsten i Karlstad för personer över 25 år som behöver hjälp med missbruks- och beroendeproblematik samt för vuxna personer med psykiska funktionsnedsättningar.

⁵⁸ IFA (Integration Sysselsättning och Arbete) är en avdelning inom socialtjänsten i Karlstad för vuxna personer med behov av ekonomiskt bistånd och hjälp mot egen försörjning. En speciell enhet vänder sig till unga vuxna 18-24 som har social och/eller psykosocial problematik. Avdelningen ansvarar även för kommunens arbetsmarknadsfrågor.

3.7 Sammanfattning av den strukturella analysen

Bostad Först i Karlstad är en verksamhet som kan bli en vändpunkt för hemlösa personer i kommunen. Den gör det möjligt för dem att börja röra sig i en ny riktning, mot *hem* och *känna-sig-hemma*. Den ger möjligheten till ett bestämt mål i livet. Det som gör detta möjligt är till att börja med det faktum att möjligheten finns. Verksamheten existerar och är därmed tillgänglig som möjlighet, dock under förutsättning att den har tillgång till bostadslägenheter att erbjuda dem som söker hjälp av verksamheten.

Att börja röra sig i en annan och målmedveten riktning i livet, att ta om inte "språng", så i alla fall steg i en ny rörelseriktning, från hemlöshet till hem och känna-sig-hemma, sker inte utan vidare, med en bakgrund som hemlös. Att vända om och byta riktning förutsätter trovärdigt stöd. Det vill säga ett ändamålsenligt stöd som är tillgängligt när det behövs, baserat på samförstånd, ömsesidiga överenskommelser, tydliga syften och mål. Det ges till en människa när hon inte av egen kraft orkar fullfölja sin strävan och intention. Då ges det med kontinuitet och pålitlighet till dess hon orkar stå och gå vidare på egen hand. Ett ändamålsenligt stöd som är pålitligt gör det möjligt att känna tillit, en levande erfarenhet av hållbarhet, trovärdighet och framtidens möjlighet. Tillit är en "trygg bas" som kan få en människa att andas ut, återhämta sig, göra sig hemmastadd i tillvaron och ta ut en riktning, vilket verkar hermeneutiskt för att integrera och synkronisera henne i tid och rum, till en personligt meningsfull tillvaro.

Syftet med en strukturell analys är att producera praktiskt användbar kunskap genom att undersöka vilka villkor och mekanismer som kan ge upphov till ett visst fenomen. Det vill säga *vad* som kan vara verksamt, *hur* det kan vara verksamt, *när* det är verksamt, *om* det är verksamt, vilka villkor som måste föreligga för att det som kan vara verksamt blir faktum, som handlingar, händelser eller andra fenomen.

Vilka resultat har då denna strukturella analys givit när det gäller hemlöshetens villkor och mekanismer?

Den visar att hemlöshet alltid ska ställas i relation till sin oskiljaktiga negation, hem, och vice versa. Den visar att en boning och en plats där den är belägen, i ett visst grannskap, och en familj⁵⁹ är nödvändiga villkor för *hem* men inte tillräckliga. Ytterligare ett villkor är att den person som är boende i denna boning har garanterade rättigheter att vara just det. Det avgörande villkoret, det som tillsammans med de föregående blir tillräckliga villkor för att en människa inte bara ska komma hem utan också känna-sig-hemma är tillit, i alla led. Tillit utgår från stöd. Stöd och tillit ger en plattform med stadga som möjliggör ett personligt liv.

Deltagarens egen motivation betraktas inom Bostad Först som ”nyckel till förändring”. Motivationen verkar som en nyckel som öppnar en dörr mot ett nytt liv. Men det är sällan tillräckligt med motivation för ett nytt liv för en människa som varit hemlös. Det som dessutom ofta är avgörande för att en motiverad människa ska våga, inte bara kliva över tröskeln, utan också inleda och fullfölja sin personliga vandring i livet på andra sidan tröskeln, är ett ändamålsenligt och hållbart stöd så som, när och så länge hon behöver det. Varken mer eller mindre. Det ger det hopp och den tillit som är den grundläggande plattformen för ett meningsfullt personligt liv.

⁵⁹ I detta sammanhang, Bostad Först i Karlstad, menar jag att man i en mening kan se vägledarna och deras omedelbara och hållbara stöd som ”familj”. Fenomen som på ett avgörande sätt skapar ett meningsfullt sammanhang för deltagarna och bidrar till att förankra dem i tid och rum.

4 Diskussion

Hösten 2012 åtog sig FoU Välfärd Värmland uppdraget att utvärdera Bostad Först i Karlstad. Den ursprungliga forskningsplanen fick överges av skäl som nämnts vid ett flertal tillfällen tidigare i texten. När en alternativ metodologi utarbetades för en utvärdering av verksamheten definierades inledningsvis det grundläggande problemet, dess primära studieobjekt som hemlöshet. Sekundära studieobjekt, nära relaterade till det primära har varit insatser för hemlösa, verksamma sådana och förebyggande. De sekundära studieobjekten har en förankring i den ursprungliga projektplanens syftesbeskrivning för denna utvärdering. En strukturella analys har genomförts i sex steg som alternativ till den ursprungligen planerade men havererade studien. Resultatet av den redovisades i föregående kapitel.

Har då denna alternativa metodologi för utvärdering av Bostad Först i Karlstad, den strukturella analysen, bidragit med någon kunskap som kan vara praktiskt användbar? Är det möjligt att värdera verksamheten?

4.1 Kvarboende, stöd och utveckling efter bostad först

Den så kallade "kvarboendenivån" (Kristiansen, 2013; Källmén & Blid, 2016) är en viktig parameter för att göra en utvärdering av Bostad först i Karlstad. Det vill säga andelen deltagare som fortfarande bor kvar i sina egna bostäder efter en viss tid. Denna parameter har en direkt förbindelse med utvärderingens ursprungliga huvudfrågeställning⁶⁰ även om det begrepp som används i den inte är detsamma.

Kvarboendet i Bostad Först i Karlstad var 83,3 % den 15 juni 2016 efter knappt tre år⁶¹. Är det bra eller inte? För att få svar på denna fråga krävs någon form av referens för jämförelse och det finns sådana att hämta från vetenskapliga rapporter.

⁶⁰ Bidrar verksamheten Bostad Först i Karlstad till en ökad boendestabilitet inom en treårsperiod?

⁶¹ M = 34,7 månader, Md = 33,5 månader, Sd = 3,3 månader.

Kristiansen (2013) redovisar en målsättningsnivå på 80 % för kvarboendet efter två år⁶² när det gäller Bostad Först i Helsingborg. I Helsingborg var den 84 % efter detta tidsintervall vilket betraktas som ett ”mycket gott resultat även i jämförelse med internationella studier”⁶³. Med denna uppgift i Kristiansens slutrapport som referens är en kvarboendenivå på 83,3 % för Bostad Först i Karlstad efter ytterligare cirka 9 – 10 månader rimligen att betrakta som ett ”mycket gott resultat”. Detta goda resultat stärks även i jämförelse med Bostad Först i Stockholm (Stockholms stad, 2014) som i en lägesrapport anger en kvarboendenivå på 62 %. Kristiansen (2013) hänvisar till Socialstyrelsens öppna jämförelser 2011 som anger att mindre än 10 % lyckats kvalificera sig för eget boende med förstahandskontrakt genom Boendetrappan som arbetsmodell, vilket också ger ett intressant underlag för jämförelse.

Det finns således flera externa referenser som vid jämförelser talar för att Bostad Först i Karlstad kan vara en verksam verksamhet när det gäller deltagarnas kvarboende. Vad det är som avgör, vilka mekanismer och villkor som orsakar, att en deltagare i Bostad Först i Karlstad faktiskt väljer att bo kvar i sin bostad eller inte, finns dock inget fullödigt tillförlitligt empiriskt material⁶⁴ att bearbeta och luta sig mot.

Det finns också flera obesvarade frågor utgående från utvärderingens ursprungliga delfrågeställningar avseende utvecklingen av deltagarnas hälsotillstånd, livstillfredsställelse, egenmakt, alkohol- och drog-användning, vårdkonsumtion, sysselsättning, försörjning och kriminalitet. Det vill säga det som förväntas komma efter det att en hemlös person fått en bostad först. Av skäl som redovisats i metodkapitlet ovan finns tyvärr inga empiriska förutsättningar i denna utvärdering att besvara dessa delfrågeställningar, men det finns intressanta refe-

⁶² Den vanligaste referenstiden i dessa sammanhang.

⁶³ Sidan 23.

⁶⁴ Det som finns tillgängligt i denna studie är information från sex deltagare i Bostad Först i Karlstad som de båda vägledarna intervjuat. Detta väcker metodologiska frågor när det gäller tillförlitligheten i denna information. Detta diskuteras nedan i avsnitt 4.3 En metodologisk diskussion.

renser (Kristiansen 2013; Källmén & Blid 2016) som kan ge fingervisningar eller underlag för reflektion.

Källmén och Blid (2016) skriver följande i en aktuell artikel som redovisar resultat från en studie av Bostad Först i Stockholm⁶⁵ baserade på kvantitativa mätvärden och en longitudinell design.

Most homeless people who have acquired a permanent place to live in the "Housing First" project still live there after two years and experience a better housing situation than those who have not acquired housing. From the viewpoint of the project's purpose, which is to give homeless people with addiction and psychiatric problems a home⁶⁶ of their own, the project is successful. However, the mental well-being of those who acquired housing seems not to have improved, which may be interpreted as saying that the change in the problems is only marginal. (Källmén & Blid, 2016, p 5)

Det som förväntas ske efter bostad först tycks således inte äga rum enligt Källmén och Blid (2016). I alla fall inte under den tidsperiod mätningarna görs. Kristiansen (2013) däremot redovisar följande från Helsingborg:

Trots att hyresgästerna innan de kom in i projektet under lång tid levde i hemlöshet med missbruk och, i de flesta fall, psykisk ohälsa, så har de på förhållandevis kort tid förbättrat sin livssituation i flera avseenden. Det gäller bland

⁶⁵ Studier som denna utvärdering ursprungligen och enligt dess etikprövade plan var tänkt att länka sina data till.

⁶⁶ Min understrykning. Observera att Källmén och Blid här sätter likhetstecken mellan hem och bostad.

*deras alkohol- och drogmissbruk, ekonomi, sociala relationer och hälsa. (Kristiansen, 2013, sid 1)*⁶⁷

Det föreligger således väsentliga skillnader mellan de slutsatser Källmén och Blid (2016) respektive Kristiansen (2013) drar av effekterna efter bostad först i Stockholm respektive Helsingborg. Hur kan det komma sig och hur ska dessa skillnader mellan Bostad Först i Stockholm respektive Helsingborg förstås?

En förklaring kan kanske vara att det föreligger avgörande skillnader i metodologiska strategier mellan de båda undersökningarna. Undersökningen i Stockholm (Källmén & Blid, 2016) baseras på stora mängder kvantitativa data insamlade enligt en longitudinell design⁶⁸. Kristiansen (2013) baserar sina slutsatser på kvalitativa metoder förankrade i ett brukarperspektiv och en processdesign med data insamlade genom femtio semistrukturerade intervjuer och några observationer. Denna metodologiska skillnad kan möjligen vara en förklaring till skillnaden i slutsatser då den senare metodologin kan tänkas ge både djupare och bredare information om och insikter i de skeenden som äger rum över tid.

En annan förklaring kan kanske vara relaterad till att kvarboendenivån för Bostad Först i Stockholm, 62 %⁶⁹, är klart lägre än kvarboendenivån för Bostad Först i Helsingborg, 84 %. Det skulle kunna ha att göra med kvaliteten på det stöd deltagarna i Helsingborg haft i jämförelse med deltagarna i Stockholm. Ett stöd som ju ofta framförs (Jakobsson & Jakobsson, 2017; Knutagård, 2009; Kristiansen, 2013; Källmén & Blid, 2016; Tsemberis, 2010)⁷⁰ som ett avgörande villkor för den eftersträlvade återhämtnings- och förändringsprocessen. Det

⁶⁷ Detta stämmer väl med de erfarenheter vägledarna i Bostad Först i Karlstad gjort även om det empiriska faktaunderlaget för bestämda slutsatser i fallet Karlstad är tveksamma.

⁶⁸ På exakt samma sätt som denna utvärdering planerades och godkändes att genomföras enligt Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala, men som alltså inte gick att genomföra på planerat sätt.

⁶⁹ Tyvärr kan jag inte finna att Källmén & Blid (2016) är tydliga med att redovisa kvarboendenivån i sin studie varför siffran 62 % är hämtad från Lägesrapporten från 2014 för Bostad Först i Stockholm (Stockholms stad, 2014).

⁷⁰ Den intervjustudie som presenterats ovan i avsnitt 3.6 *Konkreta erfarenheter* påvisar också vikten av det stöd deltagarna i Bostad Först i Karlstad upplever att de får av sina vägledare.

kan också vara så att verksamheten i Helsingborg varit mer ”behandlingstrogen”⁷¹ enligt de riktlinjer och manualer som finns för Housing First (Tsemberis, 2010). Min reflektion blir då att kvaliteten på stödet och/eller behandlingstroheten inte enbart inverkar på deltagarnas kvarboende utan även på deras välbefinnande, hälsa, sociala relationer, missbruk, ekonomi, med mera och att det kan vara skillnader i stöd och/eller behandlingstrohet som kan förklara skillnader i resultat och slutsatser. En synpunkt som också bekräftas av vad både Kristiansen (2013) och Källmén och Blid (2016) faktiskt skriver:

I Bostad först-verksamheter är det främsta målet för socialarbetarna att utan motkrav försöka ge hyresgästerna stöd så att de kan bo kvar i sina lägenheter. (Kristiansen, 2013, sidan 12)

Det ställs inga krav på att deltagarna ska leva nyktert eller drogfritt, men de som vill erbjuds stöd att förändra sina alkohol- och drogvanor. (Kristiansen, 2013, sidan 24)

Since Housing First is a program consisting of housing and support the effect is dependent on both. The null result in this study was discussed as a consequence of foremost insufficient support in housing. (Källmén & Blid, 2016, sidan 1)

Det finns alltså en del som talar för att kvaliteten i det stöd deltagarna får kan förklara skillnaderna i de resultat som Kristiansen (2013) respektive Källmén & Blid (2016) redovisar. Det är också en ståndpunkt som stöds av den strukturella analys som genomförts i denna studie. I flera olika studier påpekas således stödets betydelse både för kvarboende och den utveckling som kan förväntas äga rum efter Bostad först. Som påpekats ovan stöds denna utsaga även av aktuell psykoterapiforskning om samarbetsallians och generella faktorer (Duncan, Miller, Wampold, & Hubble, 2010; Lindgren, Folkesson & Almqvist, 2009, 2012; Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014; Norcross, 2010;

⁷¹ ‘Treatment fidelity’.

Oscarsson 2009; Riksrevisionen 2015; Wampold 2001, 2010). Norcross (2010) har skrivit om de viktigaste relationsaspekterna i psykoterapi och de kan sammanfattats enligt följande:

- Terapeuten har god empatisk förmåga och en känslighet för och en vilja att förstå klientens belägenhet.
- Terapeuten har en varm och accepterande hållning.
- Det föreligger en kongruens och äkthet i terapeutens person.
- Terapeuten ger en taktfull och väl avvägd feedback till klienten om och i så fall hur hans beteende påverkar omgivningen.
- Terapeuten har förmåga att hantera sina egna reaktioner och information om sig själv utan att det inverkar negativt på samarbetsalliansen med klienten.
- Samarbetsalliansen mellan terapeut och klient är av god kvalitet och styrka.
- Terapeuten har förmåga att reparera brister i samarbetsalliansen.
- Det finns mål formulerade för samarbetet.

I en studie av vad psykoterapipatienter uppfattar som verksamt i psykoterapi (Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014) framstod lyhörd acceptans från terapeutens sida som särskilt viktigt. Det innebär att terapeuten är närvarande, ger gensvar, är känslig för patientens behov och känslomässiga tillstånd och är stödjande, icke-dömande, tolerant, välvillig och förstående. Allt talar för, inte minst allmänmänniskliga vardagliga erfarenheter, att detta inte endast gäller psykoterapi, psykoterapeuter och deras klienter utan också när det gäller vägledare och deltagare i Bostad Först-verksamheter och i många andra sammanhang. Det stöd en människa kan behöva är alltid unikt och personligt men ett ändamålsenligt och framgångsrikt bemötande utgår från en gemensam grund, som är allmänmännisklig.

Synpunkter av Søren Kierkegaard (1963, sidorna 67 - 68) i fri översättning och formatering.

Om det, i sanning, skall lyckas dig
att hjälpa en annan människa
att börja röra sig mot ett visst mål
måste du först och främst
vara noga med att finna henne
där hon är
och börja där.

Detta är hemligheten
i konsten att hjälpa.
Om du inte förstår det
ska du inte inbilla dig
att du kan hjälpa.

För att, i sanning,
kunna hjälpa en annan människa
måste du förstå mer än henne,
men framför allt förstå
det hon förstår.
Om du inte gör det
är din förståelse
inte till någon hjälp.

Vill du ändå göra din egen förståelse
gällande,
så är det för att du är fåfäng eller stolt,
vilket i grunden betyder
att du vill beundras
i stället för att hjälpa.

All sann hjälp
börjar med ödmjukhet.
Du måste först ödmjuka dig
under den du vill hjälpa
och härvid förstå,
att det att hjälpa inte är att härska,
men att tjäna,
att det att hjälpa inte är
att vara härsklysten utan tålmodig,
att det att hjälpa är
att vara villig
att tills vidare vara okunnig
och finna sig i att inte förstå
vad den andra människan förstår.

Det finns alltså all anledning för en psykoterapeut, en socialarbetare, en vägledare och andra med uppdrag att hjälpa andra människor i livet att möta dem som icke-vetande (Bornemark, 2009; Folkesson, 2016; Anderson & Goolishian, 1992), som en som inte vet förrän den andra människan är funnen där hon är – och börja där.

4.2 En paradox

Det som träder fram tydligast för mig efter att nu i det närmaste ha fullföljt uppdraget att genomföra en extern utvärdering av Bostad Först i Karlstad, inte som det var tänkt från början, men på ett annat sätt, är den paradoxala skillnaden mellan å ena sidan den fundamen-

tala betydelse som *hem*, *komma hem* och *känna-sig-hemma* har i en människas liv och å andra sidan den situation en hemlös person befinner sig i.

Vad kan en hemlös välja? Att sova eller inte sova? Var, när och hur? Att äta eller inte äta? Vad, när, var och hur? När kan jag tvätta mig? Var? Byta kläder? Tvätta kläder? Skaffa nya kläder? Var kan jag finna värme när jag fryser? Var kan jag finna en trygg plats för vila och återhämtning? Och så vidare.

En hemlös person kan aldrig slå sig till ro, någonstans, aldrig andas ut, fullt ut, aldrig återhämta sig för att samla kraft och mod, fullt ut. Hemlöshet är att leva en *ständig aldrighet* eftersom bristen alltid är närvarande, som en frånvaro, en negation dikterad av det ständigt frånvarande. En hemlös människa kommer aldrig att kunna leva det liv hon skulle kunna leva så länge hon är hemlös. Friheten för en hemlös människa är absolut inte absolut vad Jean-Paul Sartre (1964) än må ha att säga i denna sak. Den är mycket begränsad och synnerligen villkorlig. Abstrakt.

En situation konstitueras av sina möjligheter. Situationen som hemlös konstitueras av sin brist på möjligheter. Jag menar att hemlöshet inte endast ska förstås som en psykosocial, juridisk eller sociomateriell utan framförallt som en existentiell situation. Hemlöshet är en situation som på ett avgörande sätt begränsar en människas möjligheter att kunna leva ett värdigt liv, kunna vara människa fullt ut.

Situationen som hemlös är en existentiell paradox, att finnas till och leva ett liv som människa men inte ha en given plats för sin existens, sakna möjlighet att komma *hem*. Existentiella perspektiv på hem och hemlöshet visar sig också vara svåra att finna. En googling på ”boende + existens” ger sökresultatet existensminimum⁷² vilket är en summa pengar, för närvarande 4 679 kronor i månaden⁷³, en kvantitet. En googling på ”hem + existens” ger knappt något sökresultat alls.

⁷² Existensminimum i Sverige är det belopp i pengar som man anses behöva som inkomst under en månad för att uppnå skälig levnadsnivå. Beloppets storlek är olika vid beräkning av försörjningsstöd och vid utmätning. (www.wikipedia.org).

⁷³ För en ensamstående vuxen år 2016. (www.kronofogden.se)

Denna paradoxala skillnad är en verklig välfärdsparadox eftersom rätten till hem, med tanke på dess betydelse borde vara en grundläggande mänsklig rättighet vilket också deklarerades av FN (UN, 1948) för mer än ett halvsekel sedan och påtalas ihärdigt av *The European Federation of National Organisations working with the Homeless* (FEANTSA, 2016). Samtidigt blir det fler och fler hemlösa i vårt land (Svärd & Eriksson, 2014).

Folkhälsomyndigheten (folkalsomyndigheten.se) genomför varje år en nationell folkhälsoenkät för att undersöka hur den svenska befolkningen mår och förändringar över tid. Det kan vara värt i detta sammanhang att konstatera att de människor i vårt samhälle som är mest drabbade av psykisk ohälsa år 2015 precis som flera år tidigare är kvinnor, den yngsta åldersgruppen 16-29 år, de som är arbetslösa, har sjukpenning/-ersättning, är i ekonomisk kris, saknar kontantmarginal och har låg inkomst. Detta kan mycket väl vara människor som befinner sig i hemlöshetens riskområden.

Denna välfärdsparadox får verksamheten Bostad Först i Karlstad att framstå som lovvärd, oavsett allt annat. Med detta som perspektiv ser jag det inte som särskilt vågat att påstå att Bostad Först i Karlstad fyller en meningsfull och viktig uppgift. Verksamheten kan ses som ett "socialt program" (Danermark m.fl., 2003), en organisering av resurser som riktas mot ett visst bestämt problem för att åstadkomma väsentliga förändringsprocesser. Vissa "programmekanismer" introduceras och tillämpas medvetet med syfte att motverka "problemmekanismer" så att en önskvärd förbättring sker, vilket endast kan ske i en kontext som är utformad så att den kan få dessa mekanismer att bli verksamma. I detta fall är det Bostad Först i Karlstad som är kontexten, hemlöshet som är problemet och vägledarnas tillgängliga, pålitliga och ändamålsenliga stöd det villkor som kan få den generativa mekanismen *tillit* att bli verksam.

4.3 En metodologisk diskussion

Det är den mest akuta formen av hemlöshet jag fokuserar och lyfter fram i denna rapport, *situation 1*, för att försöka "gå till sakerna

själva", söka "vardagskunskap" och fånga den fenomenologiska innebörden av hemlöshet som levd erfarenhet, ur ett första-persons-perspektiv, med förhoppning att producera relevant, det vill säga praktiskt användbar (Danermark m.fl., 2003) kunskap. Jag ser det som nödvändigt att fokusera situation 1 för att få perspektiv på *hemlöshet* och *hem* i en djupare personlig och existentiell mening. Situation 1 bör vara en obligatorisk referens och självklar utgångspunkt i alla samtal om hemlöshet, såsom varande hemlöshetens essens och dödliga fara.

Den här utvärderingen blev inte som den var tänkt att bli från början. Skälen till det har redovisats och diskuterats i metodkapitlet för att läsaren där skulle få en bakgrund till och en förståelse för den alternativa metodologi som utarbetades. Jag ser ingen anledning att upprepa den diskussionen i detta diskussionskapitel utan går direkt till att reflektera över det som faktiskt genomförts, en *strukturell analys* (Danermark m.fl., 2003) i sex steg. En sådan inleds med en Beskrivning av det problem/fenomen som formulerats som studiens kunskapsobjekt; *hemlöshet*. Resultatet har redovisats under rubriken Bilder av hemlöshetens vardag i rapportens resultatkapitel. Är då de bilder en läsare får under sin läsning av detta avsnitt sanningslika – eller inte? Jag tror och hoppas det, men jag vet inte, med säkerhet. De enda som kan ge ett tillförlitligt svar på den frågan är hemlösa personer som kan säga antingen att de känner igen sig i bilderna, helt och hållet, mer eller mindre eller inte alls. Jag saknar externa kriterier som kan avgöra sanningslikheten (Danermark m.fl., 2003). Personligen håller jag dem för trovärdiga och sanningslika eftersom de stämmer väl överens med min långa yrkeserfarenhet som vårdare, mentalskötare, psykolog, psykoterapeut och handledare inom olika områden som barnomsorg, skola, kriminalvård, psykiatri, socialtjänst. Men jag överlåter till dig som läsare att avgöra om du uppfattar bilderna på samma sätt som jag, som sanningslika. Kanske har du tillgång till externa kriterier jag saknar som säger något annat. Det kan givetvis även vara så att min långa yrkeserfarenhet och den förförståelse som hänger samman med den tagit sig in i den strukturella analysens olika moment trots min fenomenologiska ambition att gå till "sakerna själva" och utsätta min naturliga inställning för epoché. Så att resultaten kommit att överensstämma med min förförståelse snarare än med

”sakerna själva”. Tiden och diskurserna får visa vad som visar sig vara sanningslikt och icke.

Om bilderna nu är sanningslika (Danermark m.fl., 2003), är de då väsentliga? Absolut! Är de sanningslika ger de en värdefull plattform för att kunna förhålla sig kritiskt värderande till övriga moment och resultat i den strukturella analysen. En riktig och i så fall viktig bas för försöket att utarbeta en praktiskt användbar teori om hemlöshetens innebörder, beståndsdelar, villkor och generativa mekanismer.

Andra steget i en strukturell analys är Uppdelning av det beskrivna fenomenet i de beståndsdelar som tillsammans kan sägas utgöra fenomenet som sådant. De beståndsdelar som visade sig var ständig(t) rörelse, osäkerhet, utanförskap, underläge, pengabrist, sömnbrist, skyddsbrist mot köld och väta, vanmakt och dödlighet. Ständig framstod som ett genomgående metatema, en *ständig aldrighet*, eftersom bristen, frånvaron av hem, alltid är närvarande, som en frånvaro, en negation.

Är då *ständig aldrighet* viktig kännedom, ett viktigt begrepp? Jag svarar ja på den frågan. Vill man följa Kierkegaards synpunkter, vilket jag yrkar på, så är det här i en *ständig aldrighet* man till att börja med kan finna en hemlös människa för att ”först och främst förstå vad hon förstår”. Jag vill hålla för sanningslikt att *ständig aldrighet* fångar en väsentlig dimension av fenomenet hemlöshet fenomenologiskt, ur ett första-persons-perspektiv. Att det fångar stämningar, upplevelser och levda erfarenheter av att befinna sig i situation 1.

Steg tre, Abduktion, genomförs för att försöka finna djupare insikter och kunskaper om det fenomen som studeras genom att placera in det i en alternativ kontext och försöka se det ”som något annat”. Under den abduktiva rekontextualiseringen ställdes inledningsvis fenomenet *hemlöshet* i en ofrånkomlig relation till *hem* som dess ömsesidigt uteslutande tvillingfenomen och negation. Hemlöshet är allt det som hem inte är. Abduktionen visade att hemlöshet är ständig frånvaro av tillit; tillit till en plats, tillit till en boning, tillit till ett grannskap, tillit till en rättighet och tillit till en familj.

Är det relevant kunskap? Ja. Den pekar ut *tillit* som ett fenomen som kan vara avgörande i en människas rörelser mellan hemlöshet och

hem. Den påtalar också att hem och hemlöshet aldrig ska reduceras till en ren teknikalitet, enbart en bostadslösning.

Det fjärde momentet i en strukturell analys, Retroduktion, genomförs med syfte att undersöka vad som gör "X möjligt", fenomenets kausala mekanismer (Danermark m.fl., 2003). Forskaren utnyttjar då hela sitt eget men också andras kunnande för att tänka bortom det omedelbart faktiska, röra sig från yta till djup, genom att ställa transfaktiska frågor och använda sig av sina erfarenheter, sin abstraktionsförmåga, sin kreativitet, sin fantasi och sin slutledningsförmåga, för att försöka finna dem.

Det abduktiva momentet kopplade samman hemlöshet och hem i en dikotomiserad relation. Det ena fenomenet kan aldrig vara det andra, samtidigt som de står i en ofrånkomlig relation till varandra eftersom det ena övergår i det andra och aldrig kan göra annat än just det när det förändras till "något annat". Den retroduktiva uppgiften blev då att försöka undersöka vad som orsakar båda dessa fenomen, undersöka rörelsevillkoren mellan dem. Vad det är som gör det möjligt för en hemlös person att komma hem och att *känna-sig-hemma* i sitt hem. Abduktionen pekade ut *stöd* och *tillit* som viktiga fenomen och retroduktionen kom att klargöra kausala relationer mellan kontext, villkor och tillit som generativ mekanism som gör det möjligt för flera hälsosamma fenomen att inträffa.

Är då detta praktiskt användbar kunskap?

Ja! Om en person som åtagit sig uppdraget att vägleda en hemlös människa hem för att hon ska bli hemmastadd i tillvaron och *känna-sig-hemma*, varje morgon på jobbet, ställer följande fråga till sig själv: Vad gör jag här? Och svarar: Jag har åtagit mig uppdraget att vägleda och ge ett pålitligt och ändamålsenligt stöd till de personer som här söker min vägledning och mitt stöd i denna verksamhet där jag befinner mig. Då verkar både frågan och svaret som en verksam och praktisk vägledning för vägledaren i varje vardaglig stund av hens praktik när det gäller förmågan att ge just detta avgörande ändamålsenliga stöd. Då omvandlas formella teoretiska utsagor till verksam praktik. Men endast då. Formell teori "tiger still" till dess någon är beredd att göra "verkstad" av den.

Under det femte momentet i en strukturell analys, Jämförelser, är syftet att finna störst "förklaringskraft" (Danermark m.fl., 2003), uppnå klarsyn när det gäller de nödvändiga villkor och generativa mekanismer som ger upphov till att ett fenomen tar form och blir till, eller inte. Som nämnts i resultatkapitlet under detta moment är ett sådant jämförelsearbete en mycket omfattande mångvetenskaplig uppgift eftersom hemlöshet är ett fenomen med villkor och mekanismer förankrade i flera olika så kallade strata (ibid) av vår strukturerade, stratifierade och ogenomskinliga värld och verklighet. Detta moment av den strukturella analysen har därför inte kunnat genomföras inom ramen för detta utvärderingsuppdrag eftersom det är alltför omfattande.

Det sjätte och avslutande momentet, Konkretisering, genomfördes för att påvisa hur *hemlöshet*, *hem* och *verksamma insatser för hemlösa* kan visa sig i praktiken i en viss kontext. En intervjuundersökning med de sex första deltagarna i Bostad Först i Karlstad genomfördes med detta som syfte. Det finns en viktig metodologisk vansklighet i detta moment och det är att det är verksamhetens vägledare som själva har genomfört intervjuerna med verksamhetens deltagare och bearbetat intervjumaterialet. Visserligen med min handledning men vad betyder detta rent metodologiskt? Är resultaten tillförlitliga, sanningslika? De visar sig i väsentliga avseenden vara kompatibla med resultat från andra studier av hemlöshet och Bostad Först-verksamheter (Jakobsson & Jakobsson, 2017; Kristiansen, 2013; Källmén & Blid, 2016; Tsemberis, 2010), men också med forskning om återhämtning (Topor, 2001, 2004, 2007) och psykoterapi (Duncan, Miller, Wampold, & Hubble, 2010; Lindgren, Folkesson & Almqvist, 2009, 2012; Lindgren, Almqvist, & Folkesson, 2014; Norcross, 2010; Oscarsson 2009; Riksrevisionen 2015; Wampold 2001, 2010). Min slutsats blir därför att beroendeförhållanden och lojaliteter mellan deltagare och vägledare som kan tänkas inverka på validiteten i det empiriska materialet i detta fall ändå är av marginell betydelse.

Avslutningsvis vill jag redovisa att det varit ett metodologiskt grepp att vanligtvis använda begreppet *hem* i obestämd form. Detta för att inte snäva in dess betydelser till ett bestämt substantiv, en materialitet, ett hem, ett ting, utan för att utmana och ladda fenomenet och

dess begrepp, "osäkra" det genom dess obestämda form. "Hem ljuva hem". Hem är först och främst ljuvligt och endast i andra hand ett substantiv att förse med en bestämd artikel.

4.4 Kort om samverkan och samarbete

Bostad Först i Karlstad ingår som en del i socialförvaltningens hela organisation och sammanhang. Verksamheten är, visserligen på ett särskilt sätt och med ett särskilt uppdrag men ändå, utövare av den kommunala socialtjänstens totala uppdrag tillsammans med alla andra delar av kommunens socialförvaltning. Det totala uppdrag som främst dikteras av socialtjänstlagen vars första paragraf bland annat anger att samhällets socialtjänst skall främja människornas "aktiva deltagande i samhällslivet". Den formuleringen gäller även en Bostad Först-verksamhet och pekar framåt på tiden efter bostad först.

Kristiansen (2013) skriver att bristen på sysselsättning efter bostad först är ett problem som riskerar deltagarnas sociala integration och utveckling och att det är angeläget att utveckla anpassade sysselsättningsmöjligheter. Jakobsson & Jakobsson (2017) skriver följande:

De respondenter som fått en egen bostad beskriver en svårighet att anpassa sig, det tar lång tid och de behöver mycket stöd för att komma tillbaka i vardagen. Samtliga respondenter beskrev ett behov av sysselsättning som en målsättning för att komma ut i sociala sammanhang men också för att kunna återgå till vardagen. (Jakobsson & Jakobsson, 2017, sidan 28)

Tsemberis (2010) påpekar i sina manualiserade instruktioner för Housing First och därmed för Bostad Först, att det är ett sätt att tänka och arbeta som utgår från flera discipliner, en metod som samordnar olika typer av insatser från flera håll beroende på den enskilda personens problematik och behov. Den har en "community-based interdisciplinary approach".

By using ACT⁷⁴ or ICM⁷⁵ teams, the same staff can conduct outreach and engage clients living on the streets, assist them in finding and moving into apartments, and then continue to provide treatment and support until the client graduates from the program. This kind of continuity of care is very well suited for clients with long histories of frequent and fragmental interactions with social, mental health, addiction, and criminal justice systems. It is also an effective alternative to most continuum of care systems that use separate programs to provide this array of services. (Tsemberis, 2010, sidan 77-78)

Förutom ACT-team och ICM-team ingår ofta team eller personer som arbetar med IPS, Individual Placement and Support, och SE, Supported Employment, eller andra resursteam eller personer. Modellen integrerar ett kontinuerligt samarbete och olika insatser över tid.

I Karlstad finns goda möjligheter för Bostad Först att samverka och samarbeta, såväl internt inom den egna organisationen som externt, med team och personer som har kompetens och erfarenheter som kan vara av värde när det gäller att ta sikte på deltagarnas framtida aktiva deltagande i samhällslivet. Under det senaste decenniet har flera olika projekt genomförts och verksamheter startats med just detta som huvudsyfte. Några av dem har FoU Välfärd Värmland haft i uppdrag att följa, dokumentera eller utvärdera.

Gemet hade sin utgångspunkt i den ”kraftsamling” som genomfördes av Nationell psykiatrisamordning (SOU, 2006) i början av millenniet. Syftet var att utveckla samverkansformer som underlättade för personer drabbade av psykisk ohälsa och långvarig arbetslöshet att finna en plats på arbetsmarknaden.

⁷⁴ Assertive Community Treatment.

⁷⁵ Intensive Case Management.

Projektet Gemet – Gemensam verksamhet för människor med psykisk ohälsa, materialiserar den insikt man haft sedan länge; att personer i den målgrupp man formulerat som gemensam, inte ska behöva ”springa runt runt eller bli ping-pongade”, utan kunna träffa personal med ett gemensamt uppdrag och samordnade kompetenser på samma plats samtidigt. Det ansluter också väl till den röda tråd av samverkan och helhetslösningar som är så framträdande i den nationella psykiatrisamordningens slutbetänkande. Projektet är ett påtagligt försök att råda bot på problemen för huvudmännen att finna gemensamma lösningar kring personer med psykiskt funktionshinder så de ska bli delaktiga i samhällslivet och så långt möjligt kunna leva som andra. (Folkesson, 2007, sidan 15)

Projektet integrerad psykiatri i Värmland (Folkesson, 2012; Rystedt, 2015) genomfördes som ett samverkansprojekt mellan Region Värmland, Landstinget i Värmland och de sexton värmlandskommunerna. Syftet var att stärka ställningen och förbättra vård och stöd till personer med nedsatt psykiskt välbefinnande genom att samordna insatser för personer som samtidigt är brukare av kommunala socialpsykiatriska tjänster och patienter inom hälso- och sjukvårdens psykiatri, få dem att hänga samman på ett meningsfullt och verksamt sätt för dem som är i behov av just detta.

Projektet Stöd i arbete, numera en verksamhet inom kommunens socialförvaltning liksom Gemet (och Bostad Först), utgår från metoderna Supported Employment, SE, och Individual Placement and Support, IPS, vars grundläggande tankar är att alla människor kan utföra ett meningsfullt och produktivt arbete på vanliga arbetsplatser, om det är något de själva väljer att göra och om de erbjuds nödvändigt stöd och att arbete med lön bidrar till att människor får möjlighet att ingå i ett socialt sammanhang och känna ett värde vilket bidrar till en ökad självkänsla, ekonomiskt oberoende, delaktighet i samhället och återhämtning (Folkesson, 2014; Nygren, Markström, Svensson, Hansson & Sandlund, 2011; Nygren, 2012; Socialstyrelsen, 2014). Det vardagligt praktiskt verk samma momentet i metoden är *stöd i arbetet*, ett stöd som ges på det sätt brukaren önskar och så länge hen be-

höver det (känns det igen?). Förutom att arbeta på detta sätt i relation till sina brukare bildades en lokal plattform för tvärsektoriell samverkan mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, landstingspsykiatri och den egna kommunen för att försöka övervinna det kontra-produktiva faktum att dessa fyra verksamhetsområden, med inflytande på deltagarnas arbetsrehabilitering, styrs av olika uppdrag, regelsystem och lagrum.

Det finns alltså resurser tillgängliga för Bostad Först i Karlstad, men som vad jag förstår är tämligen outnyttjade. Samverkan är förvisso svårt att få till av en mängd olika skäl (Haraldson, 2016), men inte omöjligt. Den intervjustudie som genomförts inom ramen för detta utvärderingsuppdrag och som redovisats ovan visar inte bara att det är möjligt att samverka utan även att det har en välgörande inverkan på deltagarna i Bostad Först. Det finns goda skäl således att försöka utveckla samverkan ytterligare såväl internt i den egna organisationen som externt.

Ledningen för en organisation har en avgörande roll när det gäller samverkan och Haraldson (2016) skriver följande.

Ledningen är viktig för att skapa förutsättningar som tid och resurser men framförallt för att klargöra syften och hantera gränsdragningar och anspråk mellan de olika enheter eller huvudmän som ingår i samverkan. Ledningen har också en viktig uppgift i att tillse att målen är tillräckligt tydliga och relevanta samt att se till att samverkan är förankrad och har legitimitet hos samtliga personer som berörs av samverkan. (Haraldson, 2016, sidan 5)

Det vilar alltså inte primärt på vägledarna i Bostad Först i Karlstad att ta ansvar för samverkan med andra tillgängliga resurser som skulle kunna bidra till kvaliteten i uppdragets genomförande. Huvudansvaret för samverkan ligger i ledningsorganisationen som har uppgiften att klar-göra och möjlig-göra.

4.5 Utvärdering

Bostad Först i Karlstad är en mycket värdefull verksamhet så länge den är trovärdig, så länge vägen leder hem och stödet är stödjande. Trovärdig är den alltså genom att dels ha tillgång till bostäder att erbjuda personer som saknar hem dels ha tillgång till vägledare som erbjuder ett pålitligt och ändamålsenligt stöd till dem som väljer att staka ut en ny riktning i livet för att kunna komma hem och göra sig hemmastadda i tillvaron. Det är just dessa båda parametrar, tillgänglighet och stöd, som kan sammanfoga verksamheten till det trovärdiga fenomenet Bostad Först i Karlstad. Trovärdighet är ett mycket värdefullt fenomen och Bostad Först i Karlstad framträder genom mina undersökningar som en trovärdig verksamhet, även om det finns utvecklingsområden. Det är min sammanfattande utvärdering mot bakgrund av de resultat jag redovisat och de diskussioner jag fört ovan.

DU VISADE MIG FRÅN MIN SÄMSTA SIDA

Hon
stal mina möjligheter
plöjde ner
mina bästa år
i bördig jord
visade mig
från min sämsta sida
höll mig så hårt i handen
att jag nästan gick sönder
krävde en nästintill omänsklig styrka
att bli av med

Vinternattens kyla
vinternattens kyla
har slagit till

Tak över huvudet-garantin
har lagt kvällens sista kort
och förlorat stort
de
som bestämmer
har sedan länge
gått hem
till sitt
och
lämnat
den växande
skaran
förlorare
till
nattens obarmhärtiga kyla

Lindqvist⁷⁶ (2008b, sidan 139 – 140).

⁷⁶ Tobias Lindqvist, född 1969 i Stockholm, död 2006. Situation Stockholms "mest produktiva gatu-poet genom tiderna."

Referenser

- Anderson, H., & Goolishian, H.A. (1992). *Från påverkan till medverkan. Terapi med språkssystemiskt synsätt*. Stockholm. Mareld.
- Antonovsky, A. (1993). The structure and properties of the "sense of coherence scale". *Social Science and Medicine*, 36, 725 - 733.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Aronsson, J. (2008). Att ge sitt liv riktning – om intentionalitet i existentiell terapi. Ingår i Stiwne, D. (red.) *Bara detta liv. Texter i existentiell psykologi och psykoterapi*. Stockholm. Natur och Kultur.
- ASN. (2012) *Karlstads kommun. Arbetsmarknads och socialförvaltningen. Protokoll 29 augusti 2012. §4 Bostad först. Dnr ASN-2012-241 Dpl 35. Hämtad den 18 september 2013 från www.karlstad.se*.
- Backman, A. (2015). Är detta lagligt? Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Bengtsson, J. (1994). Arkitektur och fenomenologi. Om Norberg-Schultz' platsfenomenologi. *Nordisk arkitekturforskning*. Nr 1.
- Bergman, H., & Källmén, H. (2002). Alcohol use among Swedes and a psychometric evaluation of the alcohol use disorders identification test. *Alcohol and Alcoholism*, 37 (3): 245-251.
- Berman, A. H., Bergman, H., Palmstierna, T., & Schlyter, F. (2005). Evaluation of the Drug Use Disorders Identification Test (DUDIT) in criminal justice and detoxification settings and in a Swedish population sample. *European Addiction Research*, 11, 22 - 31.
- Bornemark, J. (2009). Icke-vetandets möjligheter. Ingår i Bornemark, J., & Svenæus, F. (red). Vad är praktisk kunskap? Södertörns högskola. *Södertörn Studies in Practical Knowledge*, (1): 37 - 38.
- Boverket. (2010). *Trösklar till bostadsmarknaden. Om hemlöshet som ett bostadsmarknadsproblem*. Karlskrona. Hämtad den 23 februari 2016 från www.boverket.se.
- Bowlby, J. (2003). *En trygg bas, Kliniska tillämpningar av bindings-teorin*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. (3) 77-101.

- Bullington, J. (2013). *The expression of the psychosomatic body from a phenomenological perspective*. New York. Springer.
- Bäck, J. (2015). Enklare att leva på stenåldern. Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Börestam, E. (2014). Veckans intervjuperson om "MI-anda" och synen på det goda samtalet. Hämtad den 24 April 2017 från <http://eniveckan.se/veckans-intervjuperson-om-mi-anda-och-synen-pa-det-goda-samtalet/>
- Cederblad, M., & Hansson, K. (1996). Sense of coherence--a concept influencing health and quality of life in a Swedish psychiatric at-risk group. *Israel Journal of Medical Sciences*, 32, 194-199.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L., & Karlsson, J. C. (2003). *Att förklara samhället*. Lund. Studentlitteratur.
- Deurzen, E. van (2010). *Everyday Mysteries. A handbook of existential psychotherapy*. Hove, East Sussex. Routledge.
- Duncan, B., L., Miller, S., D., Wampold, B., E., & Hubble, M., A. (Eds.). (2010). *The heart and soul of change. Delivering what works in therapy* (2nd ed.). Washington, DC. American Psychological Association.
- Eriksson, M., & Lindström, B. (2005). Validity of Antonovsky's sense of coherence scale: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59(6), 460-466.
- Estby, V., Kindgren, M & Stolt, U. (red). (2008). *Hemlös - med egna ord, texter av hemlösa människor 1997 - 2007*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Etikansökan. (2013). Ansökan om etikprövning av forskning som avser människor. Utvärdering av Bostad Först i Karlstad. Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala. Godkänd den 5 juni 2013. Dnr 2013/188.
- Fall, A., Möрман Aldunge, N., & Ström, N. (2007). Boendetrappan. Kartläggning och analys av boenden/institutioner för vuxna med missbruksproblem eller missbruks- och psykiska problem i Stockholms stad. Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen, Stockholms stad.
- FEANTSA. (2016). *ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion*. Hämtad den 8 februari 2016 från <http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>

- Folkesson, P. (2007). Projektet Gemet. Gemensam verksamhet för människor med psykisk ohälsa. *IKU-rapport 2007:2*. Karlstads universitet. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper. Avdelningen för sociala studier. Social omsorgsvetenskap. Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete (IKU).
- Folkesson, P. (2012). Projektet integrerad psykiatri i Värmland. En utvärdering. *FoU-rapport 2012:3*. Karlstads universitet. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper. FoU Välfärd Värmland.
- Folkesson, P. (2014). Projektet Stöd i arbete. En processutvärdering och måluppfyllelseanalys. *FoU-rapport 2014:1*. Karlstads universitet. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap. FoU Välfärd Värmland.
- Folkesson, P. (2016). Om reflektion och icke-vetandets möjligheter för praktiker. *Fokus på familjen*. 1 - 2016 (27 - 44).
- Folkhälsomyndigheten. (2017). *MI-anda*. Hämtad den 24 April 2017 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/somra/mi-anda/>
- Frenz, A. W., Carey, M. P., & Jorgensen, R. S. (1993). Psychometric evaluation of Antonovsky's sense of coherence scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 145-153.
- Gendlin, E.T. (2003). *Focusing. How to gain direct access to your body's knowledge*. London. Rider.
- Grønneberg, A. (2015). Petter prøvde livet som uteligger: - Et svik å forlate familien. *Dagbladet*. Mandag 14. desember 2015, kl.10:29. Hämtad den 25 februari 2016 från www.dagbladet.no
- Gustafsson, R. (2010). *Raines dagbok. Tretton år på gatorna i Stockholm 1998 – 2010*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Haraldson, A-L. (2016). Organisering för samverkan. En introduktion. *FoU-rapport 2016:1*. Karlstads universitet. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap. FoU Välfärd Värmland.
- Harju, A. (2015). Mörker är stulet ljus. Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Hayes, Nicky. (2000) *Doing Psychological Research*. Buckingham. Open University Press.
- Heidegger, M. (2013a). *Vara och tid*. Göteborg. Daidalos.
- Heidegger, M. (2013b). *Poetry, Language, Thought*. New York. Harper Perennial Modern Thought.
- Hendrix, T., Nilsson, M., & Westman, G. (2008). Sence of coherence in three cross-sectional studies in northern Sweden 1994, 1999

- and 2004 - patterns among men and women. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36, 340-345.
- Husserl, E. (2002). *Fenomenologin och filosofins kris*. Stockholm. Thales.
- Hållén, M. (2015). FRIHET? Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Jakobsson, D. & Jakobsson, L. (2017). *Bostadens inverkan på drogbruket. Hur hemlösa personer med missbruksproblematik upplever socialtjänstens boendeinsatser*. Examensuppsats. Socionomprogrammet. Karlstads universitet.
- Kierkegaard, S. (1996). *Begreppet ångest*. Guldsmidshyttan. Nimrod.
- Kierkegaard, S. (1963). *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed. En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien*. København. Hans Reitzels Serie.
- Knutagård, M. (2009) *Skälens fångar. Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Doktorsavhandling i socialt arbete vid Lunds universitet. Malmö. Égalité.
- Kristiansen, A. (2013). *Utvärdering av Bostad först-projektet i Helsingborg. Slutrapport*. Socialförvaltningen, Helsingborgs stad.
- Källmén, H., Trolldal, B. & Blid, M. (2012). *Utvärdering av förändringar i psykologiska och sociala faktorer och missbruk bland hemlösa. En jämförelse mellan "Bostad först" och Boendetrappan. Forskningsprogram*. Centrum för Psykiatrforskning Stockholm. Karolinska institutet.
- Källmén, H. & Blid, M. (2016). Free from Homelessness: Is "Housing First" the Solution? – A Comparison with the "Staircase Model". A Feasibility Study. *International Archives of Addiction and Medicine*. Volume 2. Issue 1, 1 – 6.
- Landin, B. (2015). Min plats. Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Lindgren, O., Folkesson, P., & Almqvist, K. (2009). Psykoterapiens "g-faktor". Sammanfattning av aktuell forskning. *Läkartidningen*, 106(37), 2285-2288.
- Lindgren, O., Folkesson, P., & Almqvist, K. (2012). Renewing Experience - Therapists' Thoughts on What is Effective in Psychotherapy. *European Journal for Qualitative Research in Psychotherapy*, 6, 1-7.

- Lindgren, O., Almqvist, K., & Folkesson, P. (2014). Patients' thoughts on effective psychotherapy. *European Journal for Qualitative Research in Psychotherapy*, 7, 4-21.
- Lindmark, U., Stenström, U., Wärnberg Gerdin E., & Hugoson, A. (2010). The distribution of "sense of coherence" among Swedish adults: A quantitative cross-sectional population study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38, 1-8.
- Lindqvist, L. (2008a). Allt svårare att vara hemlös. Ingår i Estby, V., Kindgren, M & Stolt, U. (red). (2008). *Hemlös - med egna ord, texter av hemlösa människor 1997 - 2007*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Lindqvist, T. (2008b). Du visade mig från min sämsta sida. Ingår i Estby, V., Kindgren, M & Stolt, U. (red). (2008). *Hemlös - med egna ord, texter av hemlösa människor 1997 - 2007*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Lindström, M. (2011). Social capital, political trust, and health locus of control: A population-based study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 39, 3-9.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62-89.
- Merleau-Ponty, M. (1999). *Kroppens fenomenologi*. Göteborg. Daidalos.
- Norcross, J.C., Beutler, L.E., & Levant, R.F. (red). (2006). *Evidence-based practices in mental health. Debate and dialogue on the fundamental questions*. Washington DC. American Psychological Association.
- Norcross, J. C. (2010). The therapeutic relationship. Ingår i B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold & M. A. Hubble (red), *The heart and soul of change. Delivering what works in therapy* (2nd ed.). Washington, DC. American Psychological Association.
- Nyblom, G. (2008). Tankar från ett grovsoprum. Ingår i Estby, V., Kindgren, M & Stolt, U. (red). (2008). *Hemlös - med egna ord, texter av hemlösa människor 1997 - 2007*. Stockholm. Pocketförlaget.
- Nygren, U., Markström, U., Svensson, B., Hansson, L., & Sandlund, M. (2011). Individual placement and support - a model to get employed for people with mental illness - the first Swedish report of outcomes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25(3), 591-598.

- Nygren, U. (2012). *Individual placement and support (IPS) i en socialpsykiatrisk kontext. En väg till arbete för personer med psykiskt funktionshinder?* Umeå universitet. Umeå University medical dissertations.
- Nyström, S., Sallmén, B., & Öberg, D. (2005). *Beslut på bättre grunder: en handbok för ASI-användare*. Stockholm. Socialstyrelsen, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete [IMS].
- Nyström, S., Andrén, A., Zingmark, D. & Bergman, H. (2010). The reliability of the Swedish version of the Addiction Severity Index (ASI). *Journal of Substance Use*, 15, 330 - 339.
- Oscarsson, L. (2009). *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten. En introduktion för praktiker, chefer, politiker och studenter*. Stockholm. SKL Kommentus.
- Patočka, J. (2013). *Inledning till fenomenologisk filosofi*. Huddinge. Södertörns högskola.
- Pikó, B., Kovacs, E., & Kriston, P. (2011). The significance of the relationship between external/internal locus of control and adolescent substance use in behavioral medicine. *Orvosi Hetilap*, 152 (9), 331-337.
- Riksrevisionen. (2015). *Rehabiliteringsgarantin fungerar inte – tänk om eller lägg ner*. Riksrevisionens granskningsrapport RiR 2015:9. Stockholm. Riksrevisionen.
- Roth, A., Fonagy, P. (red) (2005). *What works for whom? A critical review of psychotherapy research*. New York. Guilford.
- Rotter, J. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements. *Psychological Monographs*, 80, Whole No. 609, 1-28.
- Rubin, A. (2008). *Practitioner's Guide to Using Research for Evidence-Based Practice*. Hoboken. John Wiley & Sons.
- Rystedt, I. (2015). Integrerad psykiatri i Värmland (IPiV4) – En utvärdering med fokus på unga brukare. *FoU-rapport 2015:2*. Karlstads universitet. Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap. FoU Välfärd Värmland.
- Sartre, Jean-Paul. (1964). *Existentialismen är en humanism*. Stockholm. Aldus.
- Saunders, J. B., Aasland, O. G., Amundsen, A., & Grant, M. (1993). Alcohol consumption and related problems among primary health care patients: WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption. *Addiction*, 88, 349-362.

- Serrander, E. (2008). "Kroppochsjäl" - den levda kroppen. Ingår i Stiwne, D. (Red.) *Bara detta liv*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Serrander, E. (2011). Den levda kroppen i terapirummet. Ett existentiellt perspektiv på den förkroppsligade relationen. *Insikten*. Nr 1 - 2011.
- Socialstyrelsen. (2012). *Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011 – omfattning och karaktär*. Hämtad den 14 januari 2015 från www.socialstyrelsen.se
- Socialstyrelsen. (2014). Utvärdering av försöksverksamheter i kommuner. Individual Placement and Support, individanpassat stöd till arbete för personer med psykisk funktionsnedsättning. *Artikelnnummer* 2013-12-19. Hämtad den 14 januari 2015 från www.socialstyrelsen.se
- Socialstyrelsen. (2016). *Hemlöshetens omfattning i Sverige*. Hämtad den 1 februari 2016 från www.socialstyrelsen.se/hemloshet/omfattning
- Sonneberg, L. (2015). Natten när jag nästan frös ihjäl. Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.
- SOU. (2006). *Ambition och ansvar. Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder*. Statens offentliga utredningar: SOU 2006:100. Stockholm. Regeringskansliet.
- SR. (2010). Om fenomenologi. *Filosofiska rummet*. Sveriges Radio P1. Sändes söndag 23 maj 2010 kl 18.00. Hämtad den 29 september 2014 från <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/71587?programid=793>
- Stockholms stad. (2014). Lägesrapport om Bostad Först i Stockholms Stad. Socialförvaltningen. Avdelningen för stadsövergripande sociala frågor. *Tjänsteutlåtande*. Dnr 3.2 - 68/2014. Sida 1 (7). 2014-04-24.
- Stockholms Stadsmission. (2014). *Hemlös 2014*. Stockholms Stadsmissions årliga hemlöshetsrapport. Femte årgången. Tema: Äldre i hemlöshet. Hämtad den 18 mars 2015 från <https://www.stadsmissionen.se/sites/default/files/files/Hemlös%202014%20Äldre%20i%20hemlöshet.pdf>
- Stolt, U. (2015a). Peter Grönlund - insatt i utanförskap. *Situation Sthlm*, #217, 18 – 24.
- Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord, Situation Stockholm 2008 – 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.

- Stricker, G. (2006). A Poor Fit Between Empirically Supported Treatments and Psychotherapy Integration. Norcross, J. C., Beutler, L.E., Levant, R.F. (eds.). *Evidence-based practices in mental health. Debate and dialogue on the fundamental questions*. Washington DC. American Psychological Association. 275 - 282.
- SVT. (2016). *Detta är #bostadsökes*. Hämtad den 23 februari 2016 från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/6468381>
- SVT. (2017). *BO: Stärk rättigheterna för vräkta barn*. Hämtad den 23 januari 2017 från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/bo-stark-rattigheterna-for-vrakta-barn>
- Swärd, H., & Eriksson, P. (2014). Antalet hemlösa växer dramatiskt. Svenska Dagbladet den 8 december 2014. Hämtad den 15 januari 2016 från <http://www.svd.se/antalet-hemlosa-vaxer-dramatiskt/om/debatt>.
- Topor, A. (2001). *Managing the contradictions. Recovery from severe mental disorders*. Doktorsavhandling. Stockholm Studies of Social work, 18. Stockholms universitet.
- Topor, A. (2004). *Vad hjälper? Vägar till återhämtning från svåra psykiska problem*. Stockholm. Natur och kultur.
- Topor, A., Broström, K. & Strömvall, R. (Red. (2007). *Vägen vidare. Verktyg för återhämtning vid psykisk ohälsa*. Hägersten. Riksförbundet för social och mental hälsa.
- Tsemberis, S. (2010). *Housing First. The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Center City. Minnesota. Hazelden.
- UN. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. General Assembly resolution 217 A. Hämtad den 22 januari 2017 från http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf
- UNECE. (2015). Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of Population and Housing. ECE/CES/41. United Nations New York and Geneva, 2015. Hämtad den 18 juni 2016 från <http://www.unece.org/index.php?id=41398>
- Urdin, M. (2015). Hem, ljuva hem. Ingår i Stolt, U. (red). (2015b). *Hemlös med egna ord. Situation Stockholm 2008 - 2014*. Stockholm. Pocketförlaget.

- Wampold, B. E. (2001). *The great psychotherapy debate. Models, methods and findings*. Mahwah, New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Wampold, B. E. (2010). The research evidence for common factors models. A historically situated perspective. In B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold & M. A. Hubble (Eds.), *The heart & soul of change. Delivering what works in therapy* (2nd ed.). Washington, DC. American Psychological Association.
- Zimet, GD., Dahlem, NW., Zimet, SG., Farley, GK. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*. 52(1), 30-41.
- Zimet, G.D., Powell, S.S., Farley, G.K., Werkman, S., & Berkoff, K.A. (1990) Psychometric characteristics of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*. 55(3-4), 610-617.

Bilaga 1-5

KARLSTADS KOMMUN

Arbetsmarknads – och Socialförvaltningen
Bostad Först

Kontaktuppgifter

Namn.....

Adress.....

Personnummer.....

Tfn nummer.....

Närmast anhörig (vem ska vi ringa om det händer dig något)

.....

Tfn nummer.....

Andra viktiga personer.....

.....

Vem har extra nyckel.....

Är det ok att använda den vid akuta situationer? JA NEJ

Vägledare.....

Tfn nummer.....

Handläggare..... Handläggare.....

Tfn nummer..... Tfn nummer.....

Hemutrustning

Skälig basutrustning innefattande köks-, sängkamar- och städutrustning kostar cirka **5 100** kronor vid ordinarie priser i låprisaffärer.

De som vill använda pengar till annan hemutrustning än enbart basutrustning kan genom att utnyttja extrapriser och/eller köpa begagnat få över pengar till annat exempelvis ytterligare lampor, gardiner och mattor. Den enskilde väljer själv vad han/hon anser viktigast och ansvarar därmed för att beviljat bistånd tillgodoser skälig levnadsnivå. Om sökanden exempelvis struntar i att köpa säng, nöjer sig med en madrass, och använder biståndet till annan hemutrustning är detta den sökandes val och behovet av skälig levnadsnivå är därmed tillgodosedd. Eventuell kommande ansökan om ytterligare bistånd till säng avslås i sådana fall som regel med motivering att behovet av skälig levnadsnivå är tillgodosett eller att sökanden haft möjlighet att köpa säng med tidigare beviljat bistånd och i och med att han/hon inte gjort det har sökanden inte gjort så gott han/hon kunnat för att själv tillgodose sitt behov av skälig levnadsnivå.

Sängkammare

Säng (med bäddmadrass)	1 500 kr
------------------------	----------

Kudde	50 kr
-------	-------

Täcke	125 kr
-------	--------

Påslakanset (tre delar)	300 kr
-------------------------	--------

Sänggram	1 200 kr
----------	----------

Ribbotten	180 kr
-----------	--------

Gästmadrass	300 kr
-------------	--------

Våningssäng inklusive ribbotten	1 300 kr
---------------------------------	----------

Madrasser till våningssäng	1 400 kr
----------------------------	----------

Spjålsäng	400 kr
-----------	--------

Madrass (till spjålsäng)	250 kr
--------------------------	--------

Sänglinne (till spjålsäng)	90 kr
----------------------------	-------

Täcke (till spjålsäng)	100 kr
------------------------	--------

Kudde (till spjålsäng)	50 kr
------------------------	-------

Totalt för spjålsäng med sängkläder	ca 900 kr
--	------------------

Lampa	130 kr
-------	--------

Matta	100 kr
-------	--------

Gardin +stång	150 kr
---------------	--------

Prisex vuxen person säng, sängkläder, lampa, matta, gardin	ca 2 400 kr
---	--------------------

Kök

Köksbord + 2 stolar	1 300 kr	Stol	150 kr
Stekpanna	80 kr	Stekspade	30 kr
Kastrull	130 kr	Förvaringsburkar	35 kr
Kastrull	100 kr	Visp	15 kr
Tallrikar	150 kr	Kniv	50 kr
Glas	20 kr	Konservöppnare	20 kr
Bestick	100 kr	Osthyvel	30 kr
Kaffe/temuggar	50 kr	Sax	30 kr
Ugnsform	60 kr	Flasköppnare	10 kr
Kökslampa	150 kr	Kaffetratt	30 kr
Husgeråd totalt ca	1 100 kr		
Städutrustning	300 kr		

Behovet av kompletterande hemutrustning är som regel inte akut och kan därför vänta tills sökande får annan försörjning. Om sökande haft socialbidrag en längre tid (mer än sex månader) och troligtvis inte får annan försörjning inom den närmaste tiden, kan socialbidrag beviljas.

I riksnormen ingår pengar till radio- och tv-avgift, cirka 170 kr/mån. Den som inte har tv eller radio kan använda "licenspengarna" till att spara ihop till en tv.

För barnfamiljer och för sökande som har svårt att delta i föreningslivet eller annat fritidsutbud, kan det vara befogat att bevilja socialbidrag till tv tidigare än ovannämnda sex månader. En begagnad tv kostar ca 1 500 kronor. Ibland krävs även digitalbox. En sådan kostar ungefär 350 kronor.

DIVERSE PRISEXEMPEL

Soffa	800 kr	Handduk	30 kr
Bäddsoffa	2 000 kr	Badlakan	80 kr
Soffbord	200 kr	Rullgardin	240 kr
Lagerhylla	200 kr	TV	ca 1 500 kr
Byrå	500 kr	Dammsugare	ca 500 kr
Matta 70 x 250	150 kr		

KARLSTADS KOMMUN

Arbetsmarknads – och Socialförvaltningen
Bostad Först

Frågor inför Bostad Först

De här frågorna är tänkta att komma vid andra tillfället man träffas efter lottdragningen. Vid den första träffen skall man ha fått information om vad Bostad Först är för något och vad det innebär att ingå i Bostad Först.

Det här tillfället har två delar. Först kommer frågorna som handlar om själva arbetssättet och om inställningen att ingå i Bostad Först. Andra delen är frågor av mer praktisk karaktär.

Resultatet av samtalet är en grund i det fortsatta arbetet och kan vara något att gå tillbaka till om det behövs.

En sammanställning av svaren skrivs ut och går igenom tillsammans och blir därefter ett underlag för en genomförandeplan.

1. Är det något kring Bostad Först som är oklart för dig?
2. Vad är det som gör att du vill vara med i Bostad Först?
3. Vilka förväntningar har du på Bostad Först?
4. Vad är det du vill/behöver ha hjälp med?
5. Vad har du för erfarenheter från tidigare boenden?
 - fungerat?
 - ej fungerat?
6. Vad händer om:
 - du får besök av personer som kan ställa till det för dig?
 - du inte följer överenskommelsen i Bostad Först?
7. Vad vill du att vi skall göra om du inte klarar av ditt boende? Det kan t ex handla om:
 - återfall i missbruk av droger/alkohol
 - psykisk sjukdom
 - inte betalat hyran
 - störningar
8. Hur skulle du önska att det såg ut för dig om två år?

Praktiska frågor

1. Vem vill du att vi skall kontakta om det händer dig något?
2. På vilket sätt vill du förvara din extranyckel?
3. Hur tänker du om hjälp eller planering vid inflytt:
 - inköp av möbler, husgeråd, städutrustning, mat osv?
 - transport?
 - hemförsäkring?
 - adressändring?
4. Finns det någon situation där du tycker att det är ok att vi går in i din lägenhet med nyckel?
5. Finns det något ytterligare som du tycker vi behöver prata om?

KARLSTADS KOMMUN

Arbetsmarknads – och Socialförvaltningen
Bostad Först

Garantisedel

Som boende i Bostad Först har Du rätt till stödinsatser

- Få tillgång till vägledare som skall arbeta utifrån den boendes behov, för att behålla sitt boende. Man ska träffa hyresgästen i dennes bostad minst 1 gång/vecka
- Att erbjudas motivationssamtal, samt ett långsiktigt arbete för en förbättrad livssituation, utifrån deltagarens önskemål
- Att erbjudas stöd i lägenheten så väl som på annan plats för att kunna bibehålla sitt boende
- Att erbjudas plats på avlastningsboende eller annat skyddat boende vid krissituation.
- Få tillgång till lokal där man kan anordna aktivitetskvällar utifrån egna önskemål
- Ha möjligheter att delta i boendemöte minst en gång i månaden

Vi kommer att göra allt för att uppfylla det vi lovat att göra. Om Du har synpunkter på hur vi lyckas eller har klagomål, så kan Du lämna det till oss muntligt eller skriftligt. Om dina synpunkter inte berör vår verksamhet, lovar vi vidarbefodra dem till rätt insats.

Välkommen med förslag på hur vi ska bli bättre

Björn Söderman
Enhetschef bo och budget
Tel.....

Jörgen Widing
Samordnare Bostad först
Tel.....

KARLSTADS KOMMUN

Arbetsmarknads – och Socialförvaltningen

Överenskommelse Bostad Först

Som boende i Bostad Först har Du vissa skyldigheter

- Att följa hyreslagen bestämmelser om ordning och gott skick i fastigheten, vilket innebär att jag inte får störa grannar och att jag har ansvar för att inte heller mina besökare stör. Lägenheten ska vårdas väl och jag måste anmäla eventuella fel/skador som uppkommer till fastighetsägaren
- Att träffa Din vägledare 1 gång i veckan, samt delta i möten med socialsekreterare och hyresvärd minst vara tredje månad
- Att om boendet, ej fungerar flytta till tillfällig lösning i form av alternativtboende tills situationen stabiliseras. Detta ska ske i samråd med "Bostad först" och ansvarig handläggare
- Att inte låta någon annan person flytta in i lägenheten utan godkännande från Bostad Först och hyresvärd
- Att ta del av och följa hyresvärdens ordningsregler
- Att teckna hemförsäkring samt att teckna autogiro om hyresinbetalning inte skulle fungera

Hyresgäst

Tel:.....

Jörgen Widing

Samordnare Bostad först

Tel:.....

Tidigare publicerade IKU-/FoU-rapporter

- 2016:1 Anna-Lena Haraldson. *Organisering för samverkan – en introduktion*
- 2015:3 Sara Johansson. *Kartläggning av behov och förutsättningar för en avhopparverksamhet i Värmlands län*
- 2015:2 Ingrid Rystedt. *Integrerad Psykiatri i Värmland (IPiV4) - En utvärdering med fokus på unga brukare*
- 2015:1 Per Folkesson & Ola Lindgren. *En studie av verkan av samtalen vid Samtalsakuten*
- 2014:1 Per Folkesson. *Projektet Stöd i arbete - En processutvärdering och måluppfyllelseanalys*
- 2013:1 Mia Hernell-Blomquist. *Kartläggning av kunskapsutvecklingsbehov inom området stöd till personer med funktionsnedsättning*
- 2012:6 Victoria Lönnfjord & Mia Hernell Blomqvist. *Hammarö kommuns fortbildningsorganisation för baspersonal inom äldre- och handikappomsorgen*
- 2012:5 Fredrik Hjärthag. *BUP Värmland - En utvärdering av hur personalen uppfattar effekterna av omorganisation och förstärkning av vårdgarantin*
- 2012:4 Victoria Lönnfjord, Kristina Wennstam och Eva Karlsson. *Utvecklingen av stöd till anhöriga för personer med demenssjukdom i Karlstads kommun*
- 2012:3 Per Folkesson. *Projektet integrerad psykiatri i Värmland - en utvärdering*
- 2012:2 Bengt G Eriksson, Birgit Häger. *Salutogen omsorg och vård i praktiken - Omsorg och vård för helt liv*
- 2012:1 Therese Karlsson. *Arvika/Eda Samordningsförbund - en kvalitativ utvärdering av fyrpartssamverkan och dess projektverksamheter*
- 2011:5 Per Folkesson. *Ett verksamhetsår vid Familjehuset - En utvärdering av en kommunal familjebehandlingsenhet*
- 2011:4 Hans Ovall. *Gnistan! - Utvärdering av en verksamhet för unga/vuxna i Torsby kommun*
- 2011:3 Victoria Lönnfjord. *En undersökning av anhörigstöd i Säffle och Kristinehamns kommun*

- 2011:2 Birgit Häger. *"Minnet ej att förglömma"* - en utvärdering av ett samverkansprojekt
- 2011:1 Lena Ede och Bengt G Eriksson. *Från missbrukstillvaro till svenssonliv - Utvärdering av Kurage-programmet, läkemedelsassisterad psykosocial behandling vid heroinmissbruk*
- 2010:6 Per Folkesson och Therese Karlsson. *Tillgängligheten till kognitiva hjälpmedel för personer med psykisk funktionsnedsättning*
- 2010:5 Lars-Gunnar Engström och Hans Ovall. *Beroendecentrum Värmland - En utvärdering av en läns gemensam resurs i missbruksvården*
- 2010:4 Bengt G Eriksson, Birgit Häger och Ann-Charlotte Thuresson. *Omsorgens vardag och villkor - ett personalperspektiv*
- 2010:3 Markus Arvidsson. *Utvärdering av SIM-projektet - hur har deltagarna upplevt projektet?*
- 2010:2 Lars-Gunnar Engström och Hans Ovall. *Implementering av BBiC i Värmland - Kartläggning av implementeringsarbetet av BBiC i 16 värmländska kommuner.*
- 2010:1 Jan-Olof Åberg. *System för kvalitetsarbete inom Vård- och omsorgscollege Värmland*
- 2009:5 Bengt G Eriksson, Birgit Häger och Ann-Charlotte Thuresson. *Omsorgens vardag och villkor - ett personalperspektiv*
- 2009:4 Birgit Häger. *Mat är mera än bara mat - En utvärdering av Eda kommuns kostorganisation*
- 2009:3 Per Folkesson, Bengt G Eriksson & Marit Grönberg Eskel. *11 veckor av oro och kraftsamling. Fallstudie av ett lokalsamhälles reaktioner på dödligt våld mellan barn.*
- 2009:2 Per Folkesson. *Nationellt Kunskapsnätverk med inriktning på psykiska funktionshinder och hjälpmedel - En utvärdering*
- 2009:1 Lena Ede, Berit Sundgren-Grinups och Bengt G Eriksson. *Projekt Jobbcentrum i Storfors kommun - En utvärdering*
- 2008:2 Hans Ovall och Bengt G Eriksson. *Lyckas Lycke? Utvärdering av missbruksbehandling i öppenvård, i Arvika kommun*
- 2008:1 Maiwor Grundh. *Utvärdering av Värmlands ansvar - Ett projekt för regionalt stöd*

i kommunernas utveckling av ett hållbart alkohol- och drogförebyggande arbete

- 2007:3 Lisbeth Bekkengen. *Förändrad organisation – förändrat arbetssätt – Processutvärdering av ett förändringsarbete inom vård- och omsorgsavdelningarna i Arvika och Årjängs kommuner*
- 2007:2 Per Folkesson. *Projektet Gemet – Gemensam verksamhet för människor med psykisk ohälsa – En utvärdering*
- 2007:1 Åse-Britt Falch & Kerstin Gustafsson. *"Förändringens konsekvenser" – beskrivning och analys av ett förändringsarbete vid Individ och familjeomsorgsförvaltningen i Kristinehamns kommun*
- 2006:5 Per Folkesson. *Modeller för lokala skattningar av missbruk - Delstudie två i utvärderingen av Modellkommun Karlstad.*
- 2006:4 Eva Bernesjö. *Öppenvårdsinsatser inom missbruksvården i varmland. - En kartläggning.*
- 2006:3 Maiwor Grundh. *Kan Karlstad bli klotterfritt? - Utvärdering av ett projekt för implementering av klotterbekämpande metoder.*
- 2006:2 Bengt G Eriksson. *Modellkommun för missbruksarbete. Utvärdering av ett projekt i Karlstads kommun.*
- 2006:1 Bengt G Eriksson, Pia Adenmark och Erica Andersson. *Korttidsfamiljen som LSS-resurs - behov, begränsningar och möjligheter.*
- 2005:9 Lena Ede & Barbro Strandell. *En Hel Del – Munkforsmodellen. Utvärdering av ett förändringsarbete inom äldre- och handikappomsorgen i Munkfors kommun.*
- 2005:8 Lena Ede. *Heltid åt alla – Filosofi i vården. Utvärdering av ett förändringsarbete inom äldreomsorgen i Torsby kommun.*
- 2005:7 Maiwor Grundh. *Filipstad Allas Ansvar – Ett projekt för implementering av ett hälsofrämjande förhållnings- och arbetssätt.*
- 2005:6 Bengt Eriksson & Marit Grönberg Eskel. *Socialtjänst och högskola i samverkan – Utvärdering av Adela-projektet i Jönköpings län.*
- 2005:5 Lena Ede. *Äldreomsorgens organisering – Utvärdering av projekt Tänk Vidare i Hammarö kommun.*
- 2005:4 Bengt G Eriksson, Lena Ede, Berndt Fagrell, Britt-Marie Johansson. *Kvalitet och utveckling av rehabilitering inom socialtjänsten – KUR-projektet i Forshaga kommun*

- 2005:3 Marit Grönberg Eskel. *"För första gången på länge är jag en vanlig människa" – en kvalitativ utvärdering av projekt HumanTeknik, psykiska funktionshinder och hjälpmedel.*
- 2005:2 Berith Nyqvist Cech, Katarina Lantz & Rolf Mononen – *"Att få människor att växa"*
- 2005:1 Bengt Eriksson, Lena Ede. *Anhörigas insatser och samhällets stöd*
- 2004:5 Annika Rudqvist. *Utvärdering av Nationella hjälplinjen – För människor i psykisk kris och deras närstående*
- 2004:4 Bengt Eriksson och Lena Ede. *Läkemedelsassisterad psykosocial behandling vid heroinmissbruk*
- 2004:3 Marit Grönberg Eskel. *Rönngården – boende för personer med psykiska funktionshinder och missbruk i Karlstad kommun, en kvalitativ utvärdering*
- 2004:2 Maiwor Grundh. *Utvärdering av Råd och Rätt – ett projekt för utökad medvetenhet och tillgänglighet inom konsumentområdet*
- 2004:1 Lena Ede, Hillevi Adolfsson. *Rehabiliterande förhållningssätt? Projekt KRAFT inom äldre- och handikappomsorgen i Filipstads kommun*
- 2003:2 Lena Ede, Lena Karlsson. *Resurs- och bemanningsteam – en arbetstidsmodell*
- 2003:1 Bengt G Eriksson, Karin Haster. *Socialpsykiatri i Eda kommun – utvärdering och vidareutveckling rapport*
- 2002:2 Bengt G Eriksson, Lena Andersson. *Funktionshindrade om samhällets stöd – en kvalitetsundersökning inom LSS, Vård- och omsorgsförvaltningen i Karlstads kommun.*
- 2002:1 Lena Ede, Lisbeth Sjödén. *Högre sysselsättningsgrad – ett sätt att göra vård – och omsorgsarbetet mer attraktivt?*

Bostad Först i Karlstad

Bostad Först är ett nytt sätt att tänka och arbeta i Sverige när det gäller insatser för personer som är hemlösa. Tanken att varje människa har behov av och rätt till bostad och hem tillämpas i praktiken och är vägledande för verksamheten Bostad Först i Karlstad. En annan tanke, och även erfarenhet, är att en egen bostad och ett hem där det är möjligt att känna sig hemma ger förutsättningar att ta tag i andra problem i livet, om man så önskar. Denna rapport presenterar Bostad Först i Karlstad och dess bakgrund och sammanhang. Den redovisar också den utvärdering av verksamheten som FoU Välfärd Värmland genomfört på uppdrag av Karlstads kommuns Arbetsmarknads- och socialförvaltning.